

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ШОВШ КАТЕРИНА СТЕПАНІВНА

УДК 378.011.3-057.175:008(043.3)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ФОРМУВАННЯ АКАДЕМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ
ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ К.С. Шовш

Науковий керівник: **ДЖУРА Олександр Дмитрович**,
доктор філософських наук, професор

Київ – 2019

АНОТАЦІЯ

Шовш К.С. Формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у закладах вищої освіти. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, 2019.

Вперше виявлено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено ефективність організаційно-педагогічних умов формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у закладах вищої освіти, до яких віднесено: вільне волевиявлення свідомих рішень; свобода слова для кожного учасника ЗВО; вільний вибір свободи академічного пошуку; академічне наслідування вільного сприйняття від наставника до послідовника; академічна повага до наукових шкіл.

Акцентовано увагу на тому, що моделювання культурних взаємин людини і професійного середовища, її професійного становлення сприяють адаптивним узгодженням професійної праці людини соціальному замовленню суспільства та професійно розвивальним здатностям особистості, спроможної збільшувати амплітуду варіабельності власної професійної педагогічної діяльності й забезпечувати відповідність професійних можливостей зростаючим запитам професійного середовища.

Вища освіта є інноваційним рушієм сталого розвитку стрімко трансформованого суспільства, публічно-відповідальною у нарощуванні та реалізації потенціалу академічної культури, постає у глобальній перспективі сприяння громадянській позиції компетентності випускників у реагуванні на національні, регіональні та глобальні виклики, відкритою соціокультурною формою зі забезпечення прозорості, рівнодоступності та збалансованої мобільності педагогічних працівників.

Уточнено структуру академічної культури майбутніх педагогічних

працівників; критерії (репродуктивний, евристичний, креативний), показники та рівні (достатній, середній, підвищений) сформованості компетентності академічної культури майбутніх педагогічних працівників.

Сформований педагогічний працівник з компетентностями академічної культури професійно реалізується в сферах освіти, науки та інноватики, соціально-економічній, інформаційно-пропагандистській та дорадчо-волонтерській за умов оволодіння комплексу академічних здатностей реалізації потенціалу культури – академічної доброчесності та етики, комунікацій, мережевої взаємодії, дослідництва, наукової мови, психолого-педагогічної культури взаємин, науково-метричного представлення педагогічного реноме; набуття фахово-вагомих якостей – інтуїтивністю, альтруїзму, ціленаправленістю, міждисциплінарністю світогляду, конативності задоволення від роботи, еkleктики, креативністю; практичної адаптації у майбутньому професійному середовищі з готовністю здійснювати педагогіко-психологічну, організаційну, навчально- та науково-методичну, проектно-планувальну, моніторингово-контрольну, просвітницьку діяльність; сформованості системних компонентів академічної культури, як культури сучасних наукових знань, апробації та метрики результатів наукового пізнання, доброчесності їх оприлюднення, етики та естетики взаємин представників академічної спільноти, продовження академічних традицій наукових педагогічних шкіл, академічних цінностей і моралі для реалізації системоутворюючої ролі освітньо-наукових комплексів ЗВО (основних елементів – знань, переконань, достовірних парадигм у синергізмі інтелектуально-чуттєвих і вольових компонентів); функціонального призначення (пізнавального, щодо систематизації результатів пізнання навколишнього середовища, науково-метричного, аксіологічного та художньо-естетичного їх відображення; інформативного, щодо усвідомлення трактування академічної культури, інтелектуальної та духовної спадщини; світоглядного з забезпечення системної єдності науково-пізнавальних, емоційних, метричних та елементів свідомості окремої особистості та академічної спільноти в

глобальному суспільному контексті; комунікативного; системно-регулюючого виховного, технічно-регламентуючого характеру.

Удосконалено методику формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у закладах вищої освіти.

Методика формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у закладах вищої освіти передбачає різновекторний феномен комплексу системоутворювального поєднання:

- форм теоретико-практичної, науково-пізнавальної діяльності з елементами поліпрофільності цільової підготовки (очна (денна, вечірня); заочна (дистанційна, мережева)), а саме: за складовими контингенту здобувачів освітніх послуг, персоніфіковані, тематичні, науково-практичні, групові та мікроконтингентні, дорадчі, тренінгові, просвітницькі, експедиційні, майстерності;

- методів: навчально-науково-розвивальної діяльності учасників освітнього процесу (теоретичної, практичної, дослідницької підготовки) та академічної презентації професійного іміджу майбутніх педагогічних працівників – проблемних сценарних ігор, взаємообміну досвіду наукового пізнання, апробацій та наукометрії, академічного спілкування, етики та естетики; інформаційно-логічного сприйняття та відображення сучасних наукових знань та компетентностей – графічно-табличних та методів синектики, прогнозування та моделювання стану і динаміки освітньо-наукового процесу; аналітичного програмно-моніторингового контролю навчальних результатів (ситуаційно-аналітичних, практичних, наукових, дослідницьких, експериментальних, творчих, проектних); мотивації (соціальної, екологічної відповідальності при реалізації принципів академічної доброчесності та етики, мобільності та студентоцентрованості академічного простору освіти, науки та інноватики);

- засобів інформаційної цифровізації мультимедійно-телекомунікаційного забезпечення – проектно-інтерактивних, інструментально-технологічних, лабораторно-аналітичних; навчально-методичних та технічно-

регулятивних (інформаційних, метричних, мережевих); педагогічного проектування, прогнозування, моделювання, аудиту управління проектами, процесами та системами за семантичними профілями професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників з компетентностями академічної культури.

Розроблено модель формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у закладах вищої освіти. Системна взаємоузгоджена єдність блоків моделі узгоджується задоволенням запитів суспільного замовлення соціуму на підготовку у ЗВО педагогічних працівників з компетентністю академічної культури у відповідних блоках: *цільовим* метою з реалізації управління цілями ЗВО за актуалізованою метою, завданнями та підходами до професійної підготовки майбутніх педагогів; *теоретико-змістовим* для забезпечення навчально-пізнавальної, дослідницької, практично-стажувальної діяльності організації освітнього процесу формування змісту (складових підготовки – методологічної, теоретичної, практично-стажувальної, науково-методичної, педагогічно-технологічної) і функцій (організаційно-управлінської, спонукально-мобілізуючої, розвивально-прогностичної, інформаційно-аналітичної, контрольної-оцінювальної) на базисі принципів методології (фундаментально-філософської – діалектики пізнання природи та суспільства, мислення, детермінізму, ізоморфізму; конкретно-наукової – аналіз явищ зв'язку та розвитку, заперечення; загально-наукової – історичний, системний, когнітивний, моделювальний; пізнання науки та управління – емпіричний, порівняльно-історичний, генетичний, формально-логічний, математичний, філософсько-світоглядний, розвитку, суб'єктно-об'єктивізму, детермінізму і реалізму, класифікації додатковості, комплексності, системності та синергетизму) щодо управління освітніми проектами та результатами підготовки; *науково-методичним* у поєднанні методів (навчально-науково-розвивальної діяльності учасників освітнього процесу (теоретичної, практичної, дослідницької підготовки) та академічної презентації професійного іміджу майбутніх педагогічних працівників – проблемних сценарних ігор, взаємообміну досвіду наукового пізнання, апробацій та наукометрії,

академічного спілкування, етики та естетики; інформаційно-логічного сприйняття та відображення сучасних наукових знань та компетентностей – графічно-табличних та методів синектики, прогнозування та моделювання стану і динаміки освітньо-наукового процесу; аналітичного програмно-моніторингового контролю навчальних результатів (ситуаційно-аналітичних, практичних, науково-дослідницьких, експериментальних, творчих, проектних); мотивації (соціальної, екологічної відповідальності при реалізації принципів академічної доброчесності та етики, мобільності та студентоцентрованості академічного простору освіти, науки та інноватики)), засобів (графічно-демонстраційні на різних інформаційних носіях діаграми, схеми, графіки, моделі, постери, плакати, формули; технічні відеовізуальні, мультимедійні, інформаційні, інтерактивні, дистанційні, гео- і статистичні системи; лабораторно-інструментальні лабораторне обладнання, технологічне і польове устаткування, інвентар, АСК; науково-методичні та нормативно-регулятивні підручники, навчальні посібники, практикуми, довідники, збірники стандартів і правового регулювання, науково-методичні рекомендації з навчальних і виробничих практик і забезпечення методології) та форми (індивідуальні практично-дослідницькі, мікрогрупові та групові лабораторно-практичні, колективні науково-дослідні, проектно-пошукові, дослідні, розрахунково-графічні, прогнозно-пошукові, пізнавально-моделюючі навчально-виховні, науково-дослідні, виробничо-технологічні, інституційно-практичні стажувальні процеси практичної підготовки: аудиторні; позааудиторні; експедиційні теоретичної, практичної, комбінованої підготовки) навчання для ефективного забезпечення процесного управління якістю підготовки; *діагностико-оцінним* за обраними критеріями (репродуктивний, евристичний, креативний) оцінювання та рівнями (достатній, середній, підвищений) сформованості компетентності академічної культури майбутніх педагогічних працівників; *результативно-релевантним* з діагностики динаміки сформованості компетентності академічної культури майбутніх педагогічних працівників у ЗВО за організаційно-педагогічними умовами з метою гарантування

компетентного застосування професійної сформованості майбутнього педагогічного працівника у академічному просторі, зайнятості та професійного розвитку потенціалу академічної культури. Результатом є сформованість компетентності академічної культури майбутніх педагогічних працівників.

Подальшого розвитку набули положення щодо архітектоніки культури та її соціально-пізнавального функціонального призначення, закономірностей масовості культурно-суспільної місії педагогічних працівників, які обумовлюють поліпрофільність семантики складових потенціалу академічної культури, науково-пізнавальних традицій наслідування досвіду наукових педагогічних шкіл, педагогічної майстерності, альтруїзму, мудрості навчання та практичної сумлінності.

Ключові слова: формування академічної культури, майбутні педагогічні працівники, заклади вищої освіти.

ABSTRACT

Shovsh K.S. Forming Academic Culture of Future Pedagogical Workers in Higher Education Institutions. – Qualifying scientific work as manuscript.

Dissertation for the degree of candidate of science in specialization 13.00.04 – theory and methodology of professional education. – National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, 2019.

For the first time, the effectiveness of organizational and pedagogical conditions for forming the academic culture of future pedagogical workers in higher education institutions have been identified, theoretically substantiated and experimentally tested. Such conditions include free expression of conscious decisions; freedom of speech for each stakeholder of the institution; free choice of freedom of academic search; academic inheritance of free perception from mentor to follower; academic respect for science schools.

It is emphasized that modeling cultural relations between the individual and the professional environment as well as his/her professional formation contribute to the adaptive harmonization of the professional work of the individual to the social order of the society and the professional developmental abilities of the individual which are able to increase the amplitude of variability of his/her own professional pedagogical activity.

Higher education is an innovative driving force for the sustainable development of a rapidly transformed society, it is publicly responsible for building and realizing the potential of academic culture and contributes globally to the promotion of the civic position of graduates' competence in responding to national, regional and global challenges, open social and cultural openness balanced mobility of pedagogical workers.

The structure of the academic culture of future pedagogical workers, criteria (reproductive, heuristic, creative), indicators and levels (sufficient, average, increased) of the competence of academic culture of future pedagogical workers have been clarified.

A formed pedagogical worker with academic culture competencies professionally realizes him-/herself in the fields of education, science and innovation, socio-economic, information-advocacy and advisory volunteering in the conditions of mastering a complex of academic abilities to realize the potential of culture, academic and academic scientific language, psychological and pedagogical culture of relations, scientific and metric representation of pedagogical reputation; acquisition of professional and significant qualities - intuition, altruism, purposefulness, interdisciplinary outlook, connective pleasure of work, eclecticism, creativity; practical adaptation in the future professional environment with readiness to carry out pedagogical-psychological, organizational, educational and scientific-methodical, project-planning, monitoring-control, educational activity; formation of system components of academic culture, as a culture of modern scientific knowledge, approbation and metrics of the results of scientific knowledge, integrity of their disclosure, ethics and aesthetics of relations of representatives of the academic

community, continuation of academic traditions of scientific pedagogical schools, academic values and systems of moral systems and moral values of higher education institutions (basic elements - knowledge, beliefs, reliable paradigms in the synergism of intellectually sensual and volitional components); functional purpose (cognitive, in order to systematize the results of environmental cognition, scientific-metric, axiological and artistic-aesthetic reflection; informative, in awareness of the interpretation of academic culture, intellectual and spiritual heritage; elements of consciousness of the individual and the academic community in the global social context; communicative; system-regulating education, technical and regulatory nature.

The technique of forming the academic culture of future pedagogical workers in higher education institutions has been improved.

The methodology of forming the academic culture of future pedagogical workers in institutions of higher education provides for a multi-vector phenomenon of the system-forming combination:

- forms of theoretical, practical, scientific and cognitive activity with the elements of polyprofilic targeted training (full-time (day, evening); correspondence (remote, network)), namely: by components of the contingent of educational service providers, personified, thematic, scientific and practical, group and micro-contingent, advisory, training, educational, expeditionary, skills;
- methods: educational and research activities of stakeholders of the educational process (theoretical, practical, research preparation) and academic presentation of professional image of future pedagogical workers - problem scenario games, exchange of experience of scientific cognition, approbation and scientometrics, academy; information-logical perception and reflection of modern scientific knowledge and competences - graphical-tabular and methods of synectics, forecasting and modeling of the state and dynamics of educational and scientific process; analytical program-monitoring control of educational results (systematic-analytical, practical, scientific, research, experimental, creative, project); motivation (social, environmental responsibility in the implementation of the principles of

academic integrity and ethics, mobility and student-centered academic space of education, science and innovation);

- means of information digitalization of multimedia and telecommunication support - project-interactive, instrumental-technological, laboratory-analytical; educational-methodical and technical-regulatory (information, metric, network); pedagogical design, prognostication, modeling, audit of project, process and system management by semantic profiles of professional training of future pedagogical workers with academic culture competences.

A model of forming academic culture of future pedagogical workers in higher education institutions has been developed. The systematic coherent unity of the model blocks is coordinated with the satisfaction of requests of the public order of the society for the preparation of the pedagogical workers with the competence of the academic culture in the respective blocks: the purpose for the realization of the management of the goals of the educational establishments for the actualized purpose, tasks and approaches to professions; theoretical and substantive for providing educational, cognitive, research, practical-training activity of organization of educational process of content formation (components of preparation - methodological, theoretical, practical-internship, scientific-methodological, pedagogical-technological) and functions (organizational-managerial, motive, motive) , developmental-prognostic, information-analytical, control-evaluation) on the basis of the principles of methodology (fundamental-philosophical - dialectics of knowledge of nature and societies a, thinking, determinism, isomorphism; specifically scientific - analysis of phenomena of communication and development, denial; general scientific - historical, systemic, cognitive, modeling; knowledge of science and management - empirical, comparative-historical, genetic, formal-logical mathematical, philosophical-philosophical, developmental, subjective-objectivism, determinism and realism, classification of additionality, complexity, systematicity and synergy) in the management of educational projects and results of preparation; scientific and methodological in the combination of methods (educational and research and development activities of participants in the educational process

(theoretical, practical, research preparation) and academic presentation of professional image of future pedagogical workers - problem scenario games, interchange of experience of scientific knowledge, approbation and testing and aesthetics, information-logical perception and reflection of modern scientific knowledge and competences - graphical-tabular and methods of synectics, predicts and modeling of the state and dynamics of educational and scientific process; analytical program-monitoring control of educational results (situational-analytical, practical, scientific-research, experimental, creative, project); motivation (social, environmental responsibility in the implementation of the principles of academic integrity and ethics, mobility and student-centered academic space of education, science and innovation)), tools (graphically-demonstration diagrams, schemes, graphs, models on various informational media) steroid, posters, formula; technical video-visual, multimedia, information, interactive, remote, geo- and statistical systems; laboratory-instrumental laboratory equipment, technological and field equipment, inventory, ACS; scientific and methodological and regulatory textbooks, manuals, workshops, directories, collections of standards and legal regulation, scientific and methodological recommendations on educational and industrial practices and providing methodology) and forms (individual practical, micro-group and group laboratory-practical, collective research, design-research, research, settlement-graphic, forecast-search, cognitive-modeling educational-educational, scientific-research, production-technological, institutional-practice practical internships of practical training: classroom, extracurricular, expedition of theoretical, practical, combined training) training to effectively ensure process management of training quality; diagnostic and evaluation by the selected criteria (reproductive, heuristic, creative) assessment and levels (sufficient, average, increased) of the competence of the academic culture of future pedagogical workers; result-relevant for diagnostics of the dynamics of the competence formation of the academic culture of future pedagogical workers in higher education institutions under organizational and pedagogical conditions in order to guarantee the competent application of the professional formation of the future pedagogical worker in the academic space,

employment and professional development. The result is the formation of the competence of the academic culture of future pedagogical workers.

The provisions on the architectonics of culture and its socio-cognitive functional purpose, the regularities of the mass nature of the cultural and social mission of pedagogical workers, which determine the semiprofile semantics of the components of the potential of academic culture, scientific and cognitive traditions of inheritance and experience of teaching and practical honesty have been developed.

Keywords: forming academic culture, future pedagogical workers, higher education institutions.

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Шовш К. С. Основні суперечності технологізації інформаційної культури вчителя. *Вища освіта України*. Київ, 2015. Вип.3. С. 26–34.
2. Шовш К. С. Інформатизація освіти як теоретична і практична проблема. *Вища освіта України*. Київ, 2015. Вип.4. С. 32–37.
3. Шовш К. С. Інформаційна культура соціального педагога: особливості формування та реалізації. *Вища освіта України*. Київ, 2017. Вип.1. С. 65–71.
4. Шовш К. С. Інформаційна культура педагога: проблеми визначення та формування. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика*. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. № 1-4. С. 47–56.
5. Шовш К. С. Реалізація інформаційної культури вчителя як необхідної умови конкурентоспроможності в умовах євроінтеграції. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія»*. Мукачево, 2017. Вип.2 (6). С. 222–225.
6. Шовш К. С. Створення інформаційної інфраструктури та комп'ютерної бази навчального середовища ВНЗ. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія*

5. *«Педагогічні науки: реалії та перспективи»*. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. Вип. 134. С. 242–256.

Стаття у виданні, віднесеному до міжнародної наукометричної бази даних

7. Шовш К. С. Здоров'язберезувальна складова академічної культури майбутніх педагогічних працівників у закладах вищої освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт): зб. наукових праць; за ред. О. В. Тимошенка*. Київ: Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2019. Випуск 4 (112) 19. С. 175–178. (Видання внесено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus).

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП	16
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ РОЛІ АКАДЕМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ У РОЗВИТКУ ОСВІТНІХ ІНСТИТУЦІЙ ТА ФОРМУВАННЯ АКАДЕМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ	23
1.1. Аксіологічний аналіз понятійно-категоріального апарату архітекtonіки культури	23
1.2. Функціональний аналіз культурної взаємодії людини та соціуму	33
1.3. Системний аналіз взаємозв'язку культури людини та професійного середовища	50
1.4. Ноосферна роль екологічної культури педагогічного працівника	65
Висновки до першого розділу	91
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ АКАДЕМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ	96
2.1. Теоретичні та методичні передумови генезису формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у закладах вищої освіти	96
2.2. Особливості змісту формування академічної культури у закладах вищої освіти	111

2.3.	Характеристика професійної культури педагогічного працівника	126
2.4.	Методика організації формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у закладах вищої освіти	165
	Висновки до другого розділу	176
РОЗДІЛ 3.	РОЗРОБКА, ОБҐРУНТУВАННЯ ТА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА МОДЕЛІ ПРОФЕСІЙНОГО ФОРМУВАННЯ АКАДЕМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ЗВО	180
3.1.	Педагогічне моделювання системи (чи процесу) формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у ЗВО	180
3.2.	Верифікація моделювання організації професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників у ЗВО	190
3.3.	Експертна перевірка моделі формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у ЗВО	197
	Висновки до третього розділу	202
	ВИСНОВКИ	203
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	208
	ДОДАТКИ	230

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Академічне транскордонне співробітництво є пріоритетом розробки і реалізації методологічних принципів рівнозначно доступної привабливості освіти «без кордонів», освіти «для всіх». Академічний простір освіти, науки та інноватики покликаний реалізовувати багату міжкультурну спадщину автономії, рівноправності, академічних свобод навчальних закладів, принципів демократії сприяння мобільності учасників освітнього процесу для уможливлення пролонгованої зайнятості і конкурентної здатності педагогічних працівників.

Основним завданням формування європейського простору вищої освіти є всебічне поєднання освіти, дослідництва та інновацій, що симбіотично узгоджується з необхідністю формування та реалізації потенціалу академічної культури на рівні закладу, регіону, країни, а також міжнародної імплементації. Значну роль у втіленні принципів розбудови європейського простору вищої освіти відіграє академічна спільнота – керівники, викладачі, дослідники, адміністративний персонал, студентство та зацікавлені сторони з числа громадськості і роботодавців.

Суспільноперетворюючу роль відіграє ЮНЕСКО ООН, яка визначає принципи культурної політики сукупної єдності нації.

Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ) (англ. – World Intellectual Property Organization (WIPO)) є одним із спеціалізованих агентств ООН, що було створене з метою забезпечити захист інтелектуальних академічних надбань на світовому рівні.

Міжнародний телекомунікаційний союз (англ. – International Telecommunication Union – ITU) виступив ініціатором Всесвітнього саміту з питань інформаційного суспільства та розбудови академічного простору, що відображені в підсумкових документах (Женевська Декларація принципів, Женевський План дій, Туніська Програма для інформаційного суспільства),

мають історичне значення для втілення в життя мети створення відкритого для всіх академічного інформаційного суспільства.

Законодавчо-положними актами у цій сфері є Закони України «Про авторське право і суміжні права» (1993, 2001 р.р.), освітньо-наукову діяльність регулюють юрисдикції: «Про власність», «Про інвестиційну діяльність», «Про інноваційну діяльність», «Про інформацію», «Про наукову та науково-технічну діяльність», «Про професійних творчих працівників та творчі спілки», «Про доступ до публічної інформації» тощо, відповідні укази Президента України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України.

Вирішення академічних проблем інформатизації освітньо-наукового простору у більшості розвинених країн здійснюється заходами програм і проектів «електронного уряду» (англ. – e-Government). В Україні актуалізація розвитку академічної культури інформаційного суспільства є невід’ємною складовою сфери уваги та діяльності Президента України, органів законодавчої і виконавчої влади. Ці питання регулюються низкою нормативно-правових актів, державних програм та законодавчих ініціатив «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», «Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні» та ін.

Науковий інтерес для дослідження викликають праці вчених щодо багатогранності дефініцій у трактуванні архітектоніки культури у: філософсько-антропологічному Е. Тейлора; філософсько-історичному А. Пеллена; філософсько-просвітницькому І. Пардера; історико-соціальному Е. Маркаряна; просвітницько-комунікативному Ю. Давидова; генетично-етиологічному А. Кребера, А. Швейцера; З. Фрейда, А. Моля; аксіолого-акмеологічному П. Сорокіна, В. Межуєва, І. Вайнберга; соціально-розвивальному У. Бекета, А. Радкліфф Брауна, К. Юнга, Б. Малиновського. Вагомий внесок у розвиток соціологічних досліджень семантики культури зробили: Л. Губерський, М. Каган, А. Кармін, В. Межуєв, Р. Мертон, Т. Парсонс, Н. Смелзер, П. Сорокін, С. Пуфендорф.

Питання фахової культури, її формування та розвитку стали об’єктом

зацікавленості багатьох науковців, зокрема В. Кременя, В. Ткаченка, І. Зязюна, В. Кудіна, Ю. Палюхи, В. Вілкова, О. Салтовського, Б. Гаєвського, О. Романовського та інших. Нині активно досліджуються введені у наукових обіг поняття «академічна корпоративна культура» та «організаційна культура».

У дослідженнях Г. Балла, І. Беха, С. Гончаренка, І. Зязюна, О. Пехоти, В. Семиченко виразно визначені якості, які слід удосконалювати у професійній підготовці майбутніх фахівців у вищій школі.

Наукові роботи В. Боголюбова, П. Гусака, М. Корця, О. Матвієнко, Т. Саєнко, С. Яшник, W. Furmanek, W. Sobczyk, W. Walat охоплюють питання, пов'язані зі сферою вищої професійної освіти. Педагогічні інновації розвинуті Н. Дем'яненко, В. Паламарчук, О. Шапран, О. Шевнюк, О. Матвієнко. Філософію культури професійної підготовки всебічно досліджували В. Андрющенко, В. Бех; принципи професійного формування фізичної культури особистості – В. Ареф'єв, Є. Приступа, Л. Сущенко, О. Тимошенко.

Академічну культуру модернізації освітніх систем вивчали R. Barnett, T. Becher, D. Rhode, В. Гумбольдт, Г. Хоружий, Л. Хоружа, О. Семиног, Н. Рідей, Н. Костриця, І. Захаров, Є. Ляхович, І. Налєтова, А. Вебер, М. Закович.

Актуальність теми дослідження зумовлена суперечностями між: суспільними запитами на академічно-компетентних педагогічних працівників та не відповідністю надаваних освітніх послуг закладами вищої освіти; потребою підвищення професіонального реноме педагогічної професії й мотивованості нарощення потенціалу академічної культури педагогічних працівників, реалізації принципів академічної доброчесності та мобільності та відсутністю методологічного забезпечення освітньо-наукового процесу.

Суспільна значущість професійної підготовки педагогічних працівників, недостатня теоретико-методологічна розробленість означеної проблеми, виявлені об'єктивні суперечності зумовили вибір теми дослідження **«Формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у закладах вищої освіти»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана в контексті реалізації статей Закону України «Про вищу освіту».

Дослідження виконувалися відповідно до теми Зведеного плану НДР сфери освіти, науки та інноватики «Теоретичні та методичні основи формування системи післядипломної освіти на засадах сталого розвитку» (Державний реєстраційний № 0117U004914).

Тему дисертації затверджено Вченою радою Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова (протокол № 10 від 24 квітня 2014 року).

Мета дослідження – виявити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність організаційно-педагогічних умов формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у закладах вищої освіти.

Відповідно до мети визначено **завдання дослідження**:

1. Здійснити аналіз наукової літератури щодо ролі академічної культури у розвитку освітніх інституцій та формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у закладах вищої освіти.

2. Теоретично обґрунтувати структуру академічної культури майбутніх педагогічних працівників; визначити критерії, показники та охарактеризувати рівні сформованості компетентності академічної культури майбутніх педагогічних працівників.

3. Розробити та обґрунтувати методичні засади формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників, а саме: зміст процесу формування та методіку організації.

4. Розробити модель формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у закладах вищої освіти.

5. Виявити та теоретично обґрунтувати організаційно-педагогічні умови формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у закладах вищої освіти та експериментально перевірити їх ефективність.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх педагогічних працівників у вищій школі.

Предмет дослідження – організаційно-педагогічні умови формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у закладах вищої освіти.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань, досягнення мети було використано такі методи дослідження: *теоретичні*: аксіологічний, понятійно-порівняльний (архітектоніки культури), функціональний (взаємодії людини та соціуму), комплексно-логічний (неосферна роль екологічної культури педагогічного працівника), системно-структурний (взаємин культури особистості педагога та професійного середовища) для здійснення аналізу щодо ролі академічної культури у розвитку освітніх інституцій та формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у закладах вищої освіти; структурно-логічний аналіз – для теоретичного обґрунтування структури академічної культури майбутніх педагогічних працівників; систематизація – з метою визначення критеріїв, показників і характеристики рівнів сформованості компетентності академічної культури майбутніх педагогічних працівників; класифікація, індукція та дедукція – з метою розроблення та обґрунтування методичних засад формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників; моделювання – для розроблення моделі формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у закладах вищої освіти; систематизація та узагальнення – для виявлення та теоретичного обґрунтування організаційно-педагогічних умов формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у закладах вищої освіти; *емпіричні*: тестування, анкетування й опитування учасників освітнього процесу; спостереження за процесом формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у закладах вищої освіти; педагогічний експеримент для експериментальної перевірки ефективності виявлених і теоретичного обґрунтованих організаційно-педагогічних умов формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у закладах вищої освіти; *статистичні*: обробка результатів педагогічного експерименту, кількісний і якісний аналіз отриманих експериментальних даних.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

– *вперше* виявлено, теоретично обґрунтовано та експериментально

перевірено ефективність організаційно-педагогічних умов формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у закладах вищої освіти, до яких віднесено: вільне волевиявлення свідомих рішень; свобода слова для кожного учасника ЗВО; вільний вибір свободи академічного пошуку; академічне наслідування вільного сприйняття від наставника до послідовника; академічна повага до наукових шкіл; розроблено модель формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у закладах вищої освіти, яка складається з цільового, теоретико-змістового, науково-методичного, діагностико-оцінного та результативно-релевантного блоків;

– *уточнено* структуру академічної культури майбутніх педагогічних працівників; критерії (репродуктивний, евристичний, креативний), показники та рівні (достатній, середній, підвищений) сформованості компетентності академічної культури майбутніх педагогічних працівників;

– *удосконалено* методика формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у закладах вищої освіти;

– *подальшого розвитку набули положення* щодо архітекtonіки культури та її соціально-пізнавального функціонального призначення, закономірностей масовості культурно-суспільної місії педагогічних працівників, які обумовлюють поліпрофільність семантики складових потенціалу академічної культури, науково-пізнавальних традицій наслідування досвіду наукових педагогічних шкіл, педагогічної майстерності, альтруїзму, мудрості навчання та практичної сумлінності.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у тому, що впроваджено організаційно-педагогічні умови формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у практичну діяльність закладів вищої освіти.

Результати дослідження можуть бути використані викладачами, які здійснюють освітній процес у закладах вищої педагогічної освіти, а також слухачами системи післядипломної освіти з метою підвищення їх професійної кваліфікації.

Основні положення та результати дослідження **впроваджено** у навчальний процес Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (довідка від 15 лютого 2018 року № 07-10/215), ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (довідка від 16 жовтня 2018 року № 01-15/03/1710-2), Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (довідка від 22 травня 2019 року № 2800).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження висвітлено й обговорено на науково-практичних конференціях, зокрема: «Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції» (Мукачево, 2017); «Управлінські науки в сучасному світі» (Київ, 2017); «Сучасний викладач у студентоцентричній моделі освітнього процесу університету» (м. Івано-Франківськ, 2016); «Професійна підготовка фахівців у вимірі нових освітніх реалій» (Івано-Франківськ, 2018); «Проблеми та перспективи фахової підготовки сучасного педагога в умовах розбудови Нової української школи» (Івано-Франківськ, 2019); «Сучасні тенденції розвитку науки і освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів» (Мукачево, 2019).

Публікації. Основні наукові положення дисертаційного дослідження опубліковано в 7 наукових працях, серед яких: 6 статей у наукових фахових виданнях України, 1 стаття у виданні, віднесеному до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.

Структура дисертації. Дисертація складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (269 найменувань). Загальний обсяг дисертації становить 237 сторінок, основний зміст дисертації викладено на 207 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ РОЛІ АКАДЕМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ У РОЗВИТКУ ОСВІТНІХ ІНСТИТУЦІЙ ТА ФОРМУВАННЯ АКАДЕМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

1.1. Аксиологічний аналіз понятійно-категоріального апарату архітектоники культури

Культура (з лат. – «cultura») – термін семантично неоднозначний і полізмістовний, що означає обробіток, догляд, землеробство, а також виховання, освіту, розвиток, поклоніння, шанування. Нині поняття "культура" також по-різному трактується щодо його смислових меж, а не його спрямованості загалом, саме різноманітність вимірів та форм втілення спричиняє розбіжність в її дефініції. Можна погодитися з дослідниками В. Івановим, М. Межуєвим, В. Табачковським, які окремі способи організації та розвитку людської життєдіяльності, що представлені в продуктах матеріальної та духовної праці, в системі соціальних норм та настанов, у духовних цінностях, сукупності ставлення людини до природи, до інших людей і до себе самої, теж відносять до поняття культури. В. С.Крисаченко та М. І. Хилько вважають, що трактування сутності кожного виду культури відбувається через виокремлення особливостей її діяльності та способи задоволення людських потреб [109, с. 211].

Визначальну роль у виробленні сучасної культурної політики відіграє Організація Об'єднаних Націй з питань освіти та культури. (ЮНЕСКО), яка визначає принципи культурної політики, спираючись на культуру як сукупність, як вказує Е. А. Якуба, «яскраво виражених рис, духовних і матеріальних, інтелектуальних і емоційних, які характеризують суспільство або соціальну групу» [260].

Аналізуючи сутність, місце та значення культури в суспільстві,

Є. А. Подольська, В. Д. Лихвар і К. А. Іванова виділяють основні взаємопов'язані сторони, аспекти: *культура* – суспільно-соціальне явище, що відображає його якісну характеристику та примножує духовне життя людини; *культура* – творчий процес, спрямований на пізнання людиною навколишнього світу і самої себе у світі, де домінує наука і мистецтво; *культура* спрямована на самопізнання людини, набуття нею світоглядних установок; *культура* охоплює сутність матеріальних і духовних цінностей людини; *культура* створює необхідні для орієнтації людини в соціумі правила і норми поведінки; *культура* є домінантним фактором формування людських сутнісних сил, людяності, реорганізації її природжених захоплень, потреб, емоцій на справжні людські [165, с. 18].

Культура включає і такі явища, що поєднують природний інстинкт людини із соціальним контролем над ним. Наприклад, на думку Г. В. Дворецької, здатність людини фізичною силою захистити власне волевиявлення в конфліктній ситуації і не давати волі емоціям [56, с. 213].

Багатогранність дефініції у трактуванні культури пояснюється насамперед тим, що культура виражає глибину і невимірність людського буття. Існує декілька основних філософських підходів у формуванні генези: *філософсько-антропологічний* (Е. Тейлор) – як вираз людської природи, його феноменології; *філософсько-історичний* (А. Пеллен) – як механізм народження, виникнення й розвитку людської історії; *філософсько-просвітницький* (І. Пардер) – як центральна категорія філософії історії, її історичного духовного розвитку людства та ідея, що пояснює смисл і спрямування людської історії, друге народження людини – становлення людяності чи її розтління, деградація. В тлумаченні феномену культури відображено прагнення співставити, порівняти її з людиною, природою, історією, соціумом. Культура при соціологічному трактуванні обґрунтовується як фактор організації соціального життя, оскільки є результатом суспільної діяльності та впливає в подальшому на суспільство та його розвиток, віддзеркалюючи спосіб життя соціуму загалом. При соціальному тлумаченні У. Бекет, А. Радкліфф Браун, К. Юнг,

Б. Малиновський визначають культуру в послідовності: уможливлення життєвого досвіду через норми поведінки, віросповідування та цінності при організації соціальних взаємин; традиційні, успадковані винаходи, ідеї, технології; наслідування мови, знань, професійної майстерності, естетичних вподобань та традицій; загальноприйнятий спосіб життя (за П. С. Гуревич) [54].

Вітчизняні вчені дотримуючись вищеперерахованих концептуальних трактувань поняття культури, підтримували антропологічні, історичні й соціальні її витоки. Культура у : Е.С. Маркаряна – це «... позабіологічний (вироблений) спосіб спілкування»; Ю.Н. Давидова – гармонізаційна основа взаємин природи і соціуму; П.С. Гуревича – продукт людської природи, що не має завершеної фіксованості, а також феномен, народжений творчою діяльністю людини, спрямований на пошук сакрального змісту буття.

При трактуванні дефініції притримуються певних аспектів. У *генетичному аспекті* культура розглядається у «Теорії культури у питаннях і відповідях» як продукт суспільства [126]. Мабуть, тому А. Кребер розглядав феномен культури лише як «особливий вимір суспільства...». Звідси і інші визначення видатних культурологів. За словами А. Швейцера, «культура – це підсумок всіх досягнень окремих осіб і всього людства у всіх областях і по всіх аспектах в тій мірі, в якій ці досягнення сприяють духовному вдосконаленню особистості і загальному прогресу».

За З. Фрейдом, саме культура «вбирає всю суму досягнень та інституцій, що відрізняють наше життя від наших предків з тваринного світу, ціле направлених захисту людини від природи і врегулювання відносин між людьми». У «Вступі до культурології» вказано, що А. Моль визначав термін культура як «інтелектуальний аспект штучного середовища, яке людина створює в ході свого соціального життя».

В *аксіологічному аспекті* культура постає як поєднання матеріальних і духовних цінностей людини, отриманих під час освоєння світу. Так П. Сорокін дає її тлумачення, як системи цінностей, спрямованих на інтеграцію

суспільства та підтримку функціонування своїх інститутів. В *гуманістичному аспекті* культура розкривається як розвиток самої людини, її духовних, творчих здібностей. За В. Межуєвим, «культура – це виробництво самою людиною у всьому багатстві і багатогранності її громадських зв'язків і відносин, у всій цілісності власного буття у соціумі». У *нормативному аспекті* культура розглядається як система, що врегульовує соціальні взаємовідносини та визначає місце людини в світі. Отже, продуктом людської діяльності є не лише предмети матеріального і духовного життя, але і всі взаємовідносини між людьми (економічні, політичні, моральні, психологічні тощо). Дефініцію визначає І. Вайнберг, як історично і соціально обумовлене, об'єктивне ставлення людини до природи, у різноманітних продуктах людської діяльності суспільства і самого себе.

У *соціологічному аспекті* культура визначається як діяльність історично створеного суб'єкта (суспільства, класу, соціальної групи, людини), або як той чи інший конкретний спосіб виробництва.

Узагальнюючи генезу констатуємо її як надзвичайно складне, різноманітне явище, що пронизує всі сторони життєдіяльності людини і соціуму. Культура є серцевиною, стрижнем, «душею» суспільства: – матеріальні і духовні цінності людини; спосіб життєдіяльності людей; їхні стосунки між собою; своєрідність життя нації і народів; рівень розвитку суспільства; накопичувана в історії суспільства інформація; сукупність соціальних норм, законів, звичаїв, традицій; релігія, міфологія, наука, мистецтво, політика; особлива знакова система.

Метою аналізу дослідження є розкриття сучасних аспектів особистостей архітектоніки культури у сучасних трактуваннях при вивченні понятійно-категоріального апарату дефініцій у галузях наук і знань.

Буття культури, на думку М. Заковича, вказує на те, що саме спираючись на різні види людської діяльності, сучасна наука визначає дві форми культури: матеріальну і духовну. Звичайно, цей поділ дещо умовний, адже в реальності обидві форми культури взаємопов'язані. Культуру буття Л. Мемфорд вважав,

єдиним процесом, взаємодії: матеріального і духовного. Так само як і М. Закович він уточнює, що це розмежування досить умовне, оскільки тісно переплітаються їх складові.

До *матеріальної культури* відносяться наступні види: досягнення матеріального виробництва; культура побуту, регіону і місця проживання, особистісна; фізична культури. Вона не рівнозначна матеріальному виробництву, характеризує людську діяльність та її вплив на розвиток творчих здібностей особистості.

У «Культурологія: українська та зарубіжна культура» вказується, що *духовна культура* є системою, що складається з пізнавальної (наука, освіта, філософія), моральної, художньої, правової, педагогічної та релігійної культури [66, с. 18].

Матеріальна культура не тотожна ні матеріальному життю суспільства, ні матеріальному виробництву, ні матеріально-перетворюючій діяльності. Вона оцінює діяльність з точки зору її впливу на розвиток людини. Це також культура праці і матеріального виробництва, культура охорони навколишнього середовища, топосу (місце проживання), ставлення до фізичного здоров'я (фізична культура). Є. А. Подольська, В. Д. Лихвар і К. А. Іванова вказують, що *духовна культура* є складним утворенням і включає в себе пізнавальну та інтелектуальну, філософську, моральну, художню, правову, педагогічну, релігійну культуру. Їх утворюють норми, правила, еталони, моделі і норми поведінки, закони, цінності, ритуали, символи, міфи, знання, ідеї, звичаї, мова. Вона також є результатом діяльності людей, але творінням не рук, а розуму [165, с.15].

Залежно від масштабів і форм взаємодії різних суб'єктів з оточенням соціологи, а саме Г. В. Дворецька виокремлює, ці *форми* з таким трактуванням:

1) *матеріальна* — це сукупність предметних здобутків людської діяльності, якими є фізичні об'єкти, створені під час трудової діяльності (будинки, знаряддя, книжки, продукти, одяг, прикраси), так і природні об'єкти,

що використовуються людьми. Перші називають *артефактами*, які мають певну цінність для людини, так й функціональне символічне значення;

2) *духовна* — це поєднання результатів діяльності, що містить нематеріальні об'єкти, створені розумом і почуттями людини (мова, знання, традиції, міфи, символи), існують у свідомості людини, підтримуються спілкуванням, але до них не можна доторкнутися, фізично відчутти [56, с. 223].

У «Культурологія: українська та зарубіжна культура» зазначається, що зміст культури полягає не в речах, а в людині, суспільстві. Види культури – соціальна, виробнича, управлінська, політична, художня, міжособистісних відносин, екологічна тощо – єдине ціле форми існування й розвитку людської природи, а також, – суспільства [66, с. 52].

Окремі дослідники визначають *духовну культуру* як таку, що задовольняє духовні потреби людей, а *матеріальну* – матеріальні потреби. Водночас є речі, які можуть одночасно задовольняти ці потреби (вироби декоративно-прикладного мистецтва). У той же час, не все, що задовольняє потреби людей, є культурним феноменом (наприклад, повітря). Культурні феномени не завжди відповідають людським, соціальним потребам (наркоманія або злочинність). За словами прибічників іншого підходу, *духовною культурою* є духовні цінності, а *матеріальною культурою* – матеріальні предмети, створені людиною. В той же час духовні цінності не можуть існувати в культурі без матеріальної (знакової) складової, а матеріальні предмети стануть складовими культури тільки у випадку, якщо візьмуть на себе функцію носіїв соціальної інформації. Тобто, вони не можуть існувати окремо одна від іншої. Саме тому, слід розглядати матеріальну та духовну культуру не окремо, а говорити про матеріальне й духовне в культурі, яка є цілісною системою людської дії та сприйняття. Впровадженню будь-якого предмета, явища в культуру передують проект, ідея цього явища, образ, мета. Водночас, не кожен проект, не кожна ідея можуть здійснитися.

Д. Є. Погорілий, Є. А. Подольська та В. Д. Лихвар вказують, що духовний світ творчості, уявлень більш різноманітніший за світ об'єктивної

дійсності, що представлений лише у певному речовинному або ж соціальному матеріалі. Він цікавіший за дійсність людського буття [163].

Тому *духовну культуру* розглядають як сферу духовного життя суспільства – релігію, мистецтво, філософію, науку, а *матеріальну культуру* – як сферу матеріального життя, виробництва і використання матеріальних благ. Однак процес продукування і застосування матеріальних благ, лежить за межами культури, вона охоплює лише його один інформаційний бік. Отже, А. С. Кармін вказує, що розмежовувати й протиставляти *духовну й матеріальну культури* недоречно – оскільки уся культура в цілому є духовна, в той же час, уся вона матеріальна, тому що є «матеріалізованою» у певних знаках і текстах [85].

Матеріальну культуру також необхідно розглядати не тільки як певну сферу культури, що відрізняється від духовної, але як її знакову оболонку, тобто матеріальні форми вираження духовних змістів. Вона не є тотожною ані матеріальному життю суспільства, чи виробництву, ані матеріально-перетворюючій діяльності і містить в собі артефакти (від лат. arte – штучний, і factus – створений) які є продуктом людської діяльності, штучно створеною річчю, предметом, а також ідеєю, способом діяльності. Є. А. Подольська, В. Д. Лихвар і К. А. Іванова зазначають, що для них характерно те, що вони являють певну цінність для соціальної групи або суспільства [165].

Духовна культура як така стає за умови, якщо до неї зараховують лише ті культурні форми, які, здебільшого, спрямовані на виробництво знань, цінностей та ідеалів, і найменш зорієнтовані на безпосереднє обслуговування практичних потреб людини. Вона потребує турботи суспільства. На думку А. С. Карміна та Е. С. Новікової, якщо люди перестають нею цікавитися, то губить свій стержень, перестає рухатися, потрапляє на полки бібліотек і музейних запасників, покриваючись пилом і перетворюючись на забуту культуру [86].

Кожен предмет *матеріальної культури* – це реалізація окремого проекту людини. Він є опредметненим, втіленим наслідком розумової діяльності. Він

культивує в собі ідею його втілення. М. С. Кравець, О. М. Семашко та В. М. Піча вважають, що саме тому кожен предмет культури – продукт і духовної творчості, що несе у собі відбиток людського духу, інтелекту [101].

Таким чином, предмети та явища матеріальної культури не мають «чисто матеріальної» природи. Да і всі продукти духовного виробництва, завжди матеріалізуються. Ідея мусить матеріалізуватися, втілюватися у художніх чи наукових творах, пам'ятках архітектури чи навіть у простому кресленні. Навіть політичні й соціальні ідеї реалізуються у матеріальну структуру конкретних законів у повсякденному житті.

Д. С. Берестов зазначає, що завдяки коливанню повітряної хвилі, записам на папері, магнітній стрічці чи дискеті і у мові відбувається матеріалізація людської думки [12].

Попри відносності поділ культури на матеріальну й духовну він має велике значення. Людина – істота свідома. Свідомість допомагає перетворювати попереднє уявлення про предмет в уяві замість його реального втілення і прогнозувати наслідки. Вона обдаровує предметний світ ціннісним значенням, розташовуючи культурні явища та предмети на певних «орбітах» у ціннісно-смысловому космосі людини та Всесвіту, наділяє існування духовним значенням. Тому стержень усіх видів культури складає творчість ідей, образів і понять, які реалізуються в житті.

За твердженнями дослідників, є багато видів культури, які відносяться і до матеріальної, і до духовної сфери. До них відносять політичну, економічну, естетичну та екологічну культури, які по вертикалі пронизують усю систему. Саме тому, поєднання реального та ідеального, матеріального та духовного в життєдіяльності людини зумовлює єдність матеріального й духовного в культурі.

В єдиному полі культури виділяються *два рівні: спеціалізований і повсякденний*. *Спеціалізований рівень* поділяється на *кумулятивний* (де нагромаджується професійний соціокультурний досвід, накопичуються цінності соціуму), і *трансляційний*. Відповідно до антропологічної моделі

людини, на *кумулятивному рівні* культура виникає як взаємозв'язок елементів, кожен з яких є наслідком певних нахилів людини до окремих видів діяльності. Серед них виділяють: господарську, політичну, правову, філософську, релігійну, науково-технічну, художню культури. Кожній з яких на кумулятивному рівні відповідає елемент культури на звичному рівні, що тісно взаємопов'язані і впливають один на одного.

Повсякденний рівень культури – це сукупність усіх не рефлексивних аспектів соціального життя. Це культура, яка не одержала інституціонального закріплення. Людина оволодіває нею з перших днів життя – у сім'ї, у спілкуванні з друзями. Соціальним простором для вияву повсякденної культури є приватний простір (квартира) і громадські місця (студентський гуртожиток, завод, транспорт, театр, музей, вулиця, школа). Такий рівень культури «поглинає» мікросвіт, оскільки обмежується лише будинком, районом, містом, територією. Тобто, *повсякденний рівень культури* характеризується тим, що люди в неофіційних особистих і групових зв'язках отримують необхідні знання і навички, завдяки повсякденному досвіду взаємодії з навколишнім предметним світом, взаємному спілкуванню та оволодінням культурою через інформаційні засоби. Це сукупність дій, стосунків, структур поведінки, пов'язаних із безпосередніми індивідуальними переживаннями і міжособовими зв'язками. Тобто, це сукупність звичайних дій, спрямованих на задоволення життєвих і природних потреб.

Між *кумулятивним і повсякденним рівнями* є постійні канали зв'язку, які взаємодіють за допомогою *трансляційного рівня*: сфера освіти, де зосереджені традиції, цінності кожного з елементів культури передаються наступним поколінням; засоби масової інформації – де відбувається постійна взаємодія між духовними цінностями і цінностями повсякденного життя, нормами, традиціями, творами мистецтва і масовою культурою; соціальні інститути, заклади культури, де акумульовані знання про культуру стають доступними для суспільства (бібліотеки, музеї, театри).

З огляду на теоретичне обґрунтування та аналіз, узагальнюємо дефініцію будови. Архітектоніка культури – це структура, що охоплює власною будовою субстанційні елементи (цінності, норми, менталітет, геральдику, мову, традиції, інновації, коди, знаки) і функціональні види культурної діяльності (освітня, наукова, мистецька, літературна, міфологічна, моральна, релігійна, політична, правова, громадянська, конфесійна, особистісна) взаємопов'язаних між собою, становить єдине ціле, а також включає в себе структурні елементи за різними аспектами походження, виміру, поширення (просторово-географічні, історичні, філософські, соціальні, цивілізаційні, адміністративно-територіально-господарські, міські, сільські, діяльнісні, професійні, світові, національні, класові, геосферні, біосферні), втілюється і опредмечується у *формах* –духовній і матеріальній; має *типи* – східний, західний, специфічний, етнічно-національний, синтезований; розповсюджується за *рівнями* – спеціалізованим (кумулятивний, трансляційний) та повсякденним.

Залежно від джерела структуроутворення та ініціатора відтворення, витоків походження (цивілізаційних, історичних, еволюційних), масштабів та рівнів розповсюдження, форм втілення та інших особливостей виділяють види культури у взаємодії глобальної системи «Природа – Суспільство – Еволюція»: загальнолюдська, елітарна, народна, масова, особистісна, моральна, правова, демократична, побутова, традиційна, національна, сільська, міська, сімейна, комунікативна, фізична, соціальна, мовна, організаційна, управлінська, владна, депутатська, економічна, виробнича, професійна, технічна, військова, землеробська, аграрна, хліборобська, інформаційна, педагогічна, методична, наукова, академічна, університетська, праці, безпеки життєдіяльності, екологічна, ноосферна.

Отже, розкрито сучасні особливості та визначено структурно-логічну будову архітектоніки культури, її понятійно-категоріального апарату; встановлено, що в даний час прийнято виділяти наступні аспекти культури – генетичний, аксіологічний, гуманістичний, нормативний, соціологічний. Структурними особливостями культури вважають рівні, форми, типи та

елементи її будови. Перспективними напрямками досліджень є морфологія та культурологія, семіотика й аксіологія культури, а також культурогенез і її динаміка в ході екологічного, суспільного соціально-економічного, еволюційного розвитку, і тому формування культурного національного потенціалу є основним завданням академічного простору освіти, науки та інноватики. Роль культури в якому є визначальною у гарантуванні безпеки, добробуту, якості життя й буття при забезпеченні сталого розвитку.

1.2. Функціональний аналіз культурної взаємодії людини та соціуму

Культура – специфічний спосіб організації життєдіяльності людини, який розкривається при поєднанні матеріальної і духовної праці, ставлення людини до природи, до самої себе, взаємовідносин між людьми. Також – це не генетичний спосіб передачі інформації, що створюється в результаті людської взаємодії, яка допомагає людям існувати у власному середовищі. Культура не може існувати без суспільства, оскільки вона створюється людьми, пов'язаними складною системою відносин, так і суспільство не може існувати поза культурою. Без неї ми не були б людьми, а залишалися лиш співтовариством істот певного біологічного виду. М. Ф. Юрій вказує, що люди діють на основі культурних норм – моралі, права, звичаїв і традицій, міняються під впливом культурних цінностей, накопичують і передають іншим поколінням її досягнення та створюють нові форми [257].

Розвиток культури – органічна складова частина історії суспільства. Як зазначається у науковій праці «Суспільство і культура. Загальне та особливе в розвитку культури», у детермінацію руху культури слід шукати і поза її самої, перш за все в розвитку основи суспільства, матеріального виробництва, а також і всіх інших підсистем і сфер суспільного життя – соціальної та соціально-політичної [209].

В єдиному полі культури виділяються *два рівні: спеціалізований і повсякденний. До спеціалізованого рівня відносять кумулятивний* (місце набуття

професійного соціокультурного досвіду та накопичення соціальних цінностей), і *трансляційний*. Відповідно до антропологічної моделі людини, культура на *кумулятивному рівні* розглядається як взаємозв'язок елементів, які є результатом нахилів людини до певного виду діяльності. Такими є культури – господарська, політична, правова, філософська, релігійна, науково-технічна, художня. Вони тісно взаємопов'язані та впливають одна на одну.

Повсякденний рівень культури – це поєднання усіх не рефлексивних, синкретичних аспектів соціального буття. Це культура, яка інституціонально не закріпилася. Людина як особистість опановує її з народження у – сім'ї, спілкуванні з приятелями. Соціальним простором для вияву повсякденної культури є власний простір і публічні місця. Такий рівень культури досягає лише мікросвіт, тобто обмежується будинком, районом, містом, територією. Тобто, *повсякденний рівень культури* характеризується тим, що люди в неофіційних (сімейних, дружніх, аматорських та ін.) стосунках засвоюють потрібні знання і навички в повсякденному житті під час взаємодії з навколишнім предметним світом, спілкування, опановування культури з допомогою засобів інформації. На думку М. В. Короткової, це є поєднанням дій, відносин, моделей поведінки, пов'язаних із особистими переживаннями і міжособовими контактами, а також, спрямованих на задоволення первинних базових потреб [97].

Каналами зв'язку між *кумулятивним і повсякденним рівнями*, які *реалізуються* за допомогою *трансляційного рівня* є: галузь освіти, де накопичені традиції, цінності кожного з елементів культури передаються наступним поколінням; засоби масової комунікації – телебачення, радіо, друк, – де здійснюється взаємодія між «високими» і цінностями сьогодення, нормами, традиціями, творами мистецтва і масовою культурою; соціальні інститути, заклади культури, де сконцентровані культурні цінності стають публічними (бібліотеки, музеї, театри).

За рівнями та за походженням культури виділяють такі її *види*, *кожен з яких* не зводиться до двох інших а ні в сумі, а ні окремо. На думку В. С. Єрасова, *культура суспільства* – це неподільність культурної творчості,

структура і властивості якої не залежать від діяльності окремих колективів або особистостей, первинних по відношенню до них [64].

Вагомий внесок у розвиток соціологічних досліджень культури зробили: Л. Губерський [51], М. Каган [83], А. Кармін [85], В. Межуєв [130], Р. Мертон [133], Т. Парсонс [154], Н. Смелзер [200], П. Сорокін [202]. Німецький вчений С. Пуфендорф вважав, що культура являє собою сукупність того, що створене діяльністю суспільної людини й існує завдяки людині та громадському життю. Гуманний дух культури, на думку Гердера, означає шляхетність і мудрість, справедливість і повагу до гідності кожного народу; культура об'єднує людей, спираючись на закони та виховання, традиції і символи.

На думку А. С. Карміна та Е. С. Новікової, філософія культури досліджує культуру у всій різноманітності її вихідних форм та різноманітності структурних модифікацій, постає як методологія культурології, та забезпечує її пізнавальні орієнтири й засоби вивчення явищ культури [86].

Соціологія культури займається вивченням структури і функціонування культури у поєднанні із соціальними структурами і інститутами. Найбільшої уваги заслуговують загальні закономірності суспільного функціонування культури, певні механізми взаємодії культури з іншими сферами життя, специфіка культурної діяльності як одного з видів соціальної активності. О. І. Погорілий вказує, що соціологія культури досліджує суспільні явища як чітко визначені, зосереджені у просторі і часі складові, які підлягають спостереженню, опису, вимірюванню та іншим методам емпіричного аналізу [164].

Саме соціологічний підхід зосереджується на історичній складовій формування культури, яка є основним механізмом міжособистісної взаємодії. Відповідно до рівня, масштабів, форм соціальної взаємодії розрізняють типи, види й форми культури. А. І. Кравченко вважає, що кожне конкретне суспільство створює протягом своєї історії власну культуру, що передається через механізми культурного успадкування (виховання, освіта) [102].

Метою проведення структурно-функціонального аналізу видів і форм культурних взаємин між людиною і суспільством за різними рівнями організації.

Культурологічний-інтегрований аналіз понятійно-категоріального апарату сучасних трактувань функціональних і структурних видів культурної діяльності та культурних взаємин людини і суспільства свідчить про морфологічну залежність культурогенезу та динаміки культури. *Загальнолюдська культура* – це культура, вироблена людством протягом усієї історії його існування, спирається на загальнолюдські цінності (істину, добро, красу, справедливість тощо). Для кожного суспільства характерні такі форми культури – елітарна, народна й масова; *елітарна культура* – поєднання артефактів, які малодоступні широкому загалу, але є цікавими культурній еліті завдяки своїй добірності. Якраз класичну музику, високоінтелектуальну літературу, витончене мистецтво, призначені для високоосвічених людей, відносять до елітарної культури (яка створюється); *народна культура* (*аматорська*, чи *фольклор*) – це культура, яка формується народними творцями, що не мають спеціальної фахової освіти, і пов'язана з життям широких мас, представлена казками, легендами, міфами, піснями, танцями, живописом. Розрізняють індивідуальну, групову та масову культуру за формою вияву; *масова культура*, виникла у середині ХХ століття у сучасному суспільстві під впливом засобів масової інформації, що апелює до всіх і розрахована на масове вживання, поширюється інформаційними засобами, коли ці засоби стали доступними всім верствам населення, вона поступово витісняє елітарну та народну культури, через характерну їй поверховість, стандартизацію та уніфікацію, носить найменшу художню та духовну цінність; *побутова культура* визначається специфікою народів, що протягом довгого часу проживають на певній території (Т. Б. Гриценко) [50]; *традиційна культура* – це культура, в якій регуляція здійснюється на підставі звичаїв, традицій, установлень. Функціонування сучасного суспільства забезпечується кодифікованим правом, зводом законів, які змінюються законодавчими органами влади, що обираються народом.

У «Культурологія: теорія та історія культури» вказується, що традиційна культура поширена в суспільствах, у яких зміни непомітні для життя одного покоління – минуле дорослих стає й майбутнім їхніх дітей [115]; *національна культура* – це поєднання певних цінностей, норм, правил поведінки, вірувань, що вирізняють окрему спільноту (народність, націю) конкретної держави. Існування субкультури національної більшості та субкультури національних меншин – характерна особливість функціонування більшості сучасних держав, які мають, на думку Л. Г. Іоніна, багато національних культур – це означає, що національна культура може панувати тільки в тій державі, в якій існує лінгвістична та етнічна єдність [78].

У «Культурологія: українська та зарубіжна культура» зазначається, що у структуру національної культури входять матеріальна, побутова, політична і правові культури, також наука, освіта й філософія. Родзинкою національної культури є її здатність характеризувати інтегральні моменти національного життя, які утворюють стержень нації та забезпечують подальший національно-культурний процес [66].

Аксіологічний аналіз наукових джерел розкриває культурціннісне тлумачення взаємин особистості та соціуму їх моральної, правової, громадської, конфесійної, комунікативної, організаційної і особистої, сімейної, корпоративної, безпечної, соціальної взаємодії.

Поняттям *культура особистості* часто позначають рівень вихованості та освіченості людини, засвоєння та набуття окремих знань та навичок. За визначених умов поняття культури визначає такі якості людини як модель її поведінки, ставлення до інших людей, до діяльності. *Культурна людина* на виробництві – це відповідальна, освічена і дисциплінована особистість, у побуті – порядний сім'янин і господар, талановитий учений і педагог – у сфері освіти та науки, обдарований художник, музикант, композитор, поет – людина мистецтва. Культура особистості як система характеризується мірою засвоєння й оволодіння нею загальнолюдських напрацювань в матеріальній та духовній

сфері, перетворенням їх у внутрішній духовний світ та вмінням використовувати їх під час спілкування з іншими людьми [113].

Іншим досить складним психологічним утворенням є громадянськість людини, що є набутою складовою соціально-культурного досвіду. Якраз її і можна назвати *громадянською культурою*. Цінності цієї культури відносять до таких сфер особистості: потрібно-мотиваційної, когнітивної, інтелектуальної, емоційно-вольової та поведінково-діяльнісної. Дієвість кожної складової розкривається у результатах вирішення конкретних завдань громадянського виховання. Наприклад, потреба людини у знаннях державних проблем є результатом вирішення питання, що стосується виховання в неї громадянської позиції, а саме, формування та розвитку інтенційного компонента громадянської культури (за М. Рагозіним) [179].

С. У. Гончаренко вказує, що інтенція (з лат. – «intentio») означає прагнення, направленість свідомості, мислення на який-небудь предмет; якраз ядром такої спрямованості є бажання, задум [42].

До основних складових громадянськості (розглядаємо її як інтегративну якість особистості, що дозволяє їй почувати себе соціально, морально, політично й юридично дієздатною) відносимо: *моральну й правову культуру* (почуття власної гідності, внутрішню свободу особистості, дисциплінованість, повагу й довіру до державотворців, здатність реалізовувати свої громадянські обов'язки) в поєднанні патріотичних, національних та загальнолюдських почуттів. Моральна культура поєднує національні й загальнолюдські цінності, а правова культура – є суб'єктивною основою й передумовою існування правової держави, яка потребує «високих» громадянських якостей.

Правова культура є однією з умов формування моральних якостей людини, особливо відповідальних за майбутніх фахівців (педагогічних працівників сфери освіти, науки та інноватики). У «Культурологія: українська та зарубіжна культура» вказано, що саме знання та розуміння сутності і призначення права, правосуддя, законності, правової відповідальності, впевненості в необхідності дотримання норм права сприяють підтвердженню

принципів людської моралі в свідомості людини [66]. Виділяють три види правової культури, які в реальному житті взаємопов'язані: *як соціальне явище правова культура є єдиною; правова культура суспільства не може існувати поза межами правової культури її членів (особи, групи); вона є необхідною умовою, формою і результатом культурної, правової діяльності громадян* (за Г. Л. Чайка) [241], майбутнього педагогічного працівника.

Правова культура особистості – це рівень правової зрілості особистості, що визначається правовою культурою суспільства, саме така зрілість складає основу її правової поведінки і стимулює за певних умов соціально-правову діяльність. Елементами правової культури є: інтелектуальна та практична складові, що виступають базою дотримання правових вимог. Інтелектуальний елемент пояснює знання юридичних норм і правил, значимість правових норм регулювання освітнього процесу. Практичний елемент визначає раціональну реалізацію правових знань і передбачає характер поведінки особистості в правових питаннях. В. І. Полищук вважає, що правова культура є необхідною передумовою реалізації юридичних прав і свобод, свідомого ставлення до своїх обов'язків, перед суспільством та співгромадянами [167].

Для кожного суспільства характерним є існування таких культурних зразків, які усвідомлюються всіма членами суспільства – *домінуючу культуру*. Водночас окремі його групи розвивають певні культурні комплекси, що не приймаються усім суспільством, тобто створюють власну культуру, яка називається *субкультурою*. Це самостійне системне утворення в рамках домінуючої культури (цінностей, норм, переконань, зразків поведінки тощо), розроблених відповідно до вікових, професійних, класових, та інших ознак певної соціальної (в тому числі академічної) спільноти. Як приклад, етнічна чи професійна освітньо-наукова субкультура, субкультура організації, закладу освіти тощо. Від усталеної культури суспільства субкультури відрізняються певним набором ознак, що залежать від умов життєдіяльності саме цієї спільноти, групи. Хоча у субкультурі і зберігається підґрунтя домінуючої культури, але додатково ще виникають такі елементи, які допомагають

раціонально налагоджувати зв'язки у соціальних інститутах – освітня, військова, лікарська, сімейна субкультури тощо.

С. Д. Абрамович, М. С. Тілло та М. Ю. Чікарькова вказують, що *субкультурою* вважають своєрідну «під культуру», яка виникає в певних верствах суспільства й відокремлюється від культури суспільства в цілому: субкультура молоді, субкультура «блатних» тощо [2].

Вирізняють ще такі субкультури: міська й сільська, субкультура гуцулів, галичан, поліщуків тощо, в яких концентрується увага саме на незвичних особливостях життєдіяльності їх суб'єктів. Субкультури можуть виникати навіть на засадах різного розуміння шляхів розвитку суспільства. М. В. Примуш зазначає, що одним із видів субкультури є також *девіантна культура* (наркоманія, алкоголізм, проституція, сатанізм тощо) [170].

Субкультура може дуже різнитися від домінуючої культури суспільства, але в той же час не може їй протистояти. За таких умов виникає *контркультура*. *Контркультура* характерна для кожного цивілізованого суспільства. Як приклад, І. Витаньї вважає, існування субкультури груп терористів, різних молодіжних угруповань (панків, хіпі, неофашистів), які не дотримуються норм і правил суспільства, ігнорують суспільну мораль, традиції, протестують проти офіційної, «державної» культури і повсякчас намагаються її знищити [29].

Специфічні особливості життєдіяльності суб'єктів культури (мешканців міст та сіл) окреслюють міська та сільська субкультури.

Сільська культура має також назву: сільський тип культури, культура села та селян. Л. Коган виділяє такі особливості сільської культури як: нераціональне застосування фізичної праці протягом року; персоніфікація міжособистісних відношень (витіснення і заміна усіх інших типів н відносини «на довірі»); тотальний неофіційний контроль за поведінкою людини із такої спільноти; неординарність міжособистісних взаємин у селі ґрунтується на підкреслено спрямованій формальності спілкування людини з людиною; інформаційний потік здебільшого спирається на місцеві плітки, місцеву

інтерпретацію державних подій; оскільки життєвий досвід сільських жителів досить обмежений, то це сприяє деякій локальній замкнутості сільської культури, відповідно накладає специфічний відбиток на менталітет селянина; більш висока, ніж у місті, частка колективної діяльності; в той же час приділяється більше уваги, ніж у місті екологічній культурі та охороні навколишнього середовища; невеликий культурний вибір не обмежує культурний світогляд сільських мешканців, потенційних майбутніх педагогічних працівників для сільської місцевості.

Міську культуру (культура міста, індустріальна культура, урбанізована культура) визначають як культуру великих і середніх поселень, які не ведуть сільськогосподарські роботи, поселень великих індустріальних і адміністративних центрів. Є. А. Подольська, В. Д. Лихвар і К. А. Іванова зазначають, що від ступеня урбанізації поселення залежить різниця між міською та сільською культурами [165].

Особливе значення для соціального комфорту в державі спричиняє *конфесійна культура*, яка вибудовується на подібних віруваннях, приналежності до однієї конфесії, церкви. Це породжує в свою чергу єдність символів, цінностей, ідеалів і правил поведінки. Християнська, мусульманська та буддійська конфесійні культури є найбільш широко розповсюдженими у світі. В той же час, кожна з них має власні субкультури. Наприклад, християнська культура представлена православною, католицькою, протестантською субкультурами [19]. Конфесійна орієнтованість здобувачів та надавачів освітніх послуг впливає на їх мотиваційну професійну спрямованість і толерантність.

Отже, культура суспільства є поєднанням великого різноманіття субкультур, і це свідчить про її багатство, динамічність, можливість адаптації до нових соціальних умов.

Головною структурною одиницею суспільства, що закладає основи ціннісно-мотиваційної сфери особистості, формує її характер, прийнято вважати сім'ю. Т. І. Гончар вважає, що *сімейна культура* постає

відображенням успішного засвоєння культурних символів, норм, цінностей, моделей поведінки у суспільстві, що сприяє психологічній готовності до взаємодії та розуміння ролі комунікативних знаків та символів, психологічний комфорт при освоєнні культурного простору, можливість самореалізації в культурі для співвідношення особистих і соціально-культурних цінностей [41].

Комунікативна культура сім'ї розглядається як результат інкультурації та показник «культурної адаптованості особистості», її «вписаності» в систему культури, що дозволяє вивчати її в системі соціально-культурних процесів. Поняття комунікативна культура досить широке. Т. І. Гончар вважає, що здебільшого цей термін тлумачать, спираючись на семантичне наповнення поняття «комунікація»: культура спілкування, взаєморозуміння між людьми, поведінки, мовленнєва культура, системне функціонування засобів масової інформації (комунікації) тощо [41].

Оскільки культура за своєю сутністю є інтерсуб'єктивною, то будь-який прояв людської культури може вивчатися як культура спілкування. У той же час про неї нерідко говорять і в особливому значенні – як і про культуру праці, дозвілля тощо.

У науковій праці «Культура спілкування й етикет» вказано, що *культура спілкування* розглядається як форма плекання спілкування у суспільстві, його структурування й ціннісно-сміслова організація, яка виявляється в стосунках між людьми, її моральний аспект притримується такої форми культури спілкування, яка носить в першу чергу морально-етичний характер (цінності, норми, звичаї, традиції), що вказує якраз на моральну складову міжсуб'єктних відносин і забезпечує їх реалізацію [114].

Культура людського спілкування, на думку В. С. Грехнева, є складовою моральної культури особистості, її відсутність – свідчення бездуховності людини, що сьогодні, як ніколи, набуває великого значення [47].

Одним із необхідних компонентів культури спілкування у наш час є етика відносин між людьми, суспільством і локальними спільнотами, які це суспільство утворюють. М. Г. Стельмахович вважає, що на сьогодні особливої

уваги дослідників, публіцистів, і просто мислячої громадськості потребує до себе проблема локальних спільнот і етики міжспільнотного спілкування [206].

Під культурою поведінки розуміють дотримання основних вимог і правил людського співжиття, здатність визначати правильний тон у спілкуванні один з одним. Культура поведінки – важлива сторона морального обличчя людини. Людина з дитинства повинна привчатися вести себе так, щоб з нею було зручно і приємно спілкуватися і в родині, і в діловій обстановці, в тому чи іншому громадському місці. С. У. Гончаренко вважає, що необхідно виховувати в молоді таку культуру поведінки, в якій проявляються й загальна внутрішня культура, і моральні вимоги суспільства [42, с. 182].

До культури спілкування відносять невербальні фактори, які є важливими при передачі інформації, а саме, кінесика та проксемика *Кінесика* в перекладі з грецької означає – рух, сукупність рухів (жестів, міміки), які використовуються під час людського спілкування. С. У. Гончаренко вважає, що *проксемика* (від англ. proximity - близькість) – міжособистісна дистанція (відстань між людьми під час спілкування) та просторова орієнтація (людей по відношенню одне до одного) [42].

Н. І. Формановська та С. В. Шевцова вказують, що поняття культури мовного (вербального) спілкування дає можливість визначити засоби оптимізації комунікації, тому що містить у собі також знання співрозмовниками «мовних стратегій» чи «стратегій спілкування» [223, с. 98].

Важливе місце в культурі комунікативних взаємин між людьми, відіграє мова. Під *культурою мовного спілкування* розуміють багатовимірне явище, що складає систему "рівнів". До першого відносять високо розвинуті пізнавальні процеси (мислення). Другий рівень містить поєднання мовних та позамовних знань. *Мовна культура* – це надійний фундамент викладення незалежної думки, розвитку людських почуттів, виховання національного патріотизму.

С. У. Гончаренко підкреслює, що культура мови визначає необхідність розробки етичних норм міжнаціонального спілкування, які характеризують загальну культуру суспільства [42].

Культура мови є тією формою буття, яка створює свідомість. Вона поєднує в собі сенс життя та значимості, які виділяє та стверджує у світі людина. Завдяки мисленню, свідомості, які є Божим даром, людина стає «трансцендентною істотою», для якої немає матеріального світу, простору, часу, причинності тощо, а залишається лише свідомість. Складний феномен свідомості передбачає природні засади – розвинутий мозок, використання знарядь праці, родовий (за певними правилами) спосіб життя і, звичайно, мову. Без цих компонентів свідомість не є феноменом.

Є. П. Причепій, А. М. Черній та Л. А. Чекаль вказують, що свідомість – це відношення людини до світу, опосередкована форма культури [173].

Культура сімейна і фізична – нерозривна діалектична єдність, фізична культура є складовою частиною сімейної. Саме фізична культура і спорт, пронизуючи собою всі сфери сімейних відносин, підносять їх на вищу ступінь двох зрізів загальнолюдської культури і сприяють комплексному вирішенню задач, укріпленню сім'ї і формуванню гармонійно розвинутої, активної особистості, яка є поєднанням духовного і фізичного.

Фізична культура – це єдність реальної (практичної) та ідеальної (психічної) діяльності, в процесі якої людина вступає в зв'язки й стосунки з суспільним і природним середовищем. Н. Андрощук і М. Андрощук вважають, що чим вони різноманітніші, тим різнобічний розвиток людини, її культурний рівень, і навпаки, чим різнобічніше розвинена людина, тим універсальніші її зв'язки з середовищем [6].

Лікувальна фізична культура – комплекс методів фізичної культури, спеціальні фізичні вправи і природні фактори, що їх застосовують у медицині з лікувально-профілактичною метою механо- і трудотерапії й лікувальний масаж, імітаційні рухи, ігри.

Т. А. Петухова визначає поняття «*культура безпеки життєдіяльності*» як сукупність життєво-фахових цінностей, які визначають дії, поведінку та взаємовідносини особистості в умовах професійної діяльності [158].

У словосполученні «культура безпеки життєдіяльності» закріплено три ознаки явища: родовий (частина культури), видовий (має відношення до безпеки людини) і діяльнісний (у першу чергу робота її свідомості). Соціальне явище культура виникло саме як фактор виживання людства, їй споконвічно властива "захисна" функція. Культура втілюється в змісті, засобах і продуктах праці, спрямованих на перетворення предметного світу та розвиток сфери людських взаємин. У той же час вона включає як предметні результати діяльності людей, так і реалізовані в діяльності конкретної людини знання, уміння та навички, світогляд, способи й форми спілкування та характеризує рівень їхнього інтелектуального, морального та естетичного розвитку.

У науковій праці «Ідентифікація поняття «культура безпеки життєдіяльності»» вказується, що культура безпеки – це відповідний рівень розвитку творчих сил і здатностей людини до профілактики ризиків, попередження та зменшення шкоди, заподіяваної шкідливими і небезпечними факторами життєдіяльності їй та збитку суспільству в цілому [81].

Соціальний, структурно-функціональний аналізи розкривають культуроперетворювальні взаємини від особистісно-центрованих аспектів до багатовекторної соціальноприродної взаємодії культури особистості, спільноти (включаючи субкультури) та життєдіяльності їх у сучасних умовах організації соціуму його професійних і виробничих аспектів.

Ю. Н. Давидов зазначає, що соціокультурні перетворення нашого часу породжують активний інтерес педагогіки до питання ціннісного світу особистості, визначення принципів та умов формування її культури [55, с. 16].

Соціологія культури або соціальна культура – це одне з провідних напрямів в західній культурології, що склалося до початку ХХ століття як результат інтенсивного розвитку наук про суспільство й місце в ньому людини, і введене вперше як поняття в соціологічну науку М. Адлером. Під предметом соціології культури він розумів вивчення соціальних факторів становлення та функціонування культурних цінностей і норм, їх вплив на суспільство та соціальну поведінку людини. З точки зору діяльнісного підходу, культурне і

соціальне представляють як співвідношення цілого і його частини, а не як співвідношення цілого і його якості. За Л. Уайтом, культура розглядається лише як компонент соціальних взаємозв'язків, а соціологія не розділяє культурне і соціальне. Соціологічний підхід при вивченні культури в першу чергу виокремлює ціннісний або діяльнісний компонент, що дає змогу поєднати компоненти культури в систему, здійснити аналіз на всіх ієрархічних рівнях, використовуючи методи обох наук. Найбільш значними представниками соціології культури, чії дослідження поставили загальні теоретичні та методологічні питання у цих областях, визначили майбутнє соціології культури як науки, можна вважати М. Вебера, А. Вебера, Т. Парсонса, Л. Уайта, Р. Мертонна.

Засвоєння культури здійснюється за допомогою організації освітнього процесу, вона створюється, їй навчаються, кожне покоління відтворює і передає її наступникам. Такий процес є базою для соціалізації. Наслідком набуття цінностей, вірувань, норм, правил та ідеалів є формування особистості дитини та регулювання її поведінки. Якщо б цей процес призупинився в глобальному масштабі, це означало б загибель культури, яка формує особистості членів суспільства, і значною мірою регулює їх поведінку («Соціальна культура») [203].

Роль культури у житті індивіда і суспільства, можна визначити за поведінкою людей, поза соціалізацією. Г. В. Дворецька вказує, що одним із критеріїв соціології культури є *соціальна оцінка* визначення стану суспільства завдяки з'ясуванню місця даної країни у світовій культурі, а також проведення *соціологічного виміру культури шляхом* визначення існуючих меж розподілу соціуму у всіх сферах [56]. На думку Г. В. Дворецької, соціологія культури займається вивченням місця та ролі культури в суспільстві, визначенням культурного рівня різних соціальних груп, становища і функціонування соціальних інститутів та організацій культури, виділенням різних форм сталих соціальних відносин людей, груп, суспільства в цілому з природним та соціальним оточенням, виявленням динаміки розвитку цих відносин, що

дозволяє зробити висновки щодо рівня культури суспільства, його прогресу чи регресу [56, с.222-223].

Системно-структурний аналіз як системний аналіз взаємодії та якості культурних перетворень розглядає феномен культури в багаточисленних інтерпретаціях як певний рівень розвитку здібностей суспільства та людини, що оформлений за типом організації життя й діяльності людини.

Організаційна культура закладів вищої освіти (далі по тексту ЗВО) – це набір найважливіших «формул», які сприймаються усіма працівниками академічної спільноти і виражаються в представленій організацією системі цінностей, які допомагають працівникам опиратися на певну модель поведінки. Такі ціннісні орієнтири засвоюються індивідами завдяки засобам духовного і матеріального внутрішнього колективного оточення.

Г. Л. Хаєт вказує, що організаційна культура складається з: усвідомлення кожним працівником свого місця в команді; моделі спільної діяльності персоналу; цінностей, норм та правил поведінки; зі звичаїв та ділової практики діяльності; з комунікаційної системи і культури спілкування; з критеріїв і правил розподілу повноважень та відповідальності, статусу та влади; з правил неформальних стосунків; зі сформованих у компанії, установі звичок і традицій; взаємин між працівниками; з ділового етикету; правил корпоративної культури; трудової і ділової етики [226].

Організаційна культура є тим інструментом, який шляхом сприйняття всім колективом загальнолюдських і професійних цінностей впливає на успіх бізнесу та дозволяє зорієнтувати персонал на досягнення загальних цілей і результатів.

Л. І. Скібіцька та О. М. Скібіцький вказують, що поряд з організаційною, розглядається як система матеріальних і духовних цінностей, корпоративна культура, які взаємодіють між собою й віддзеркалюють індивідуальність організації, виявляються у поведінці, взаємодії та спілкуванні працівників між собою та із зовнішнім середовищем [193].

Розрізняють типи корпоративної культури, які розглянемо детальніше.

Культура влади, керівництва та адміністрації визначає особливу роль лідера, його особисті якості та здібності. Джерелом влади є ресурси, що знаходяться в розпорядженні керівника. Установи з такою культурою, мають стійку ієрархічну структуру. Підбір персоналу і кар'єрне сходження здійснюються за критеріями особистої відданості, що робить можливим швидке реагування компанії на зміну ситуації, прийняття рішення та організацію їх виконання. Жорстким адміністративно функціональним розподілом за роллю і професійною спеціалізацією персоналу характеризується *рольова культура*. Дані установи працюють згідно правил, процедур і стандартів, дотримуючись яких гарантована її ефективність. Як правило джерелом влади є становище в її структурі, а не особисті якості. *Культура завдання* орієнтована насамперед на їх вирішення, для реалізації проектів, а ефективність діяльності визначається професіоналізмом персоналу здатного до співробітництва. Владними повноваженнями в таких організаціях володіють переважно експерти у провідних сферах їх діяльності. *Культура особистості* в установі об'єднує людей не для вирішення завдань, а для досягнення особистих цілей. Влада базується на наблизеності до ресурсів, професіоналізмі і здатності до компромісу. *Захисна культура* – виникає в ситуації, коли організації треба виживати. Г. Л. Чайка вказує, що гарантій постійної роботи з можливостями професійного зростання немає, в зв'язку з реструктуризацією і скороченням персоналу [241].

У науковій праці «Українське ділове мовлення» вказано, що особливе місце серед видів культури займає *культура управління*, що представляє собою сукупність вимог, що висувуються до зовнішньої сторони цього процесу, а також до індивідуальних якостей безпосередніх керівників. Включає – високі вимоги до культури праці та виробництва, правильне оформлення та зберігання документації, дотримання етичних і моральних норм взаємин із колегами, партнерами, правильну самооцінку особи [220].

Культура управління є також компонентом людської культури, що представляє собою форму використання загальнолюдських культурних

напрацювань у сфері управління. За змістом являє собою сукупність досягнень в організації для здійснення управлінського процесу, праці, використання техніки управління, а також вимог, які ставляться перед системою управління і працівниками, які базуються на нормах та принципах суспільної моралі, етики, естетики, права. Ф. І. Хміль вказує, що рівень культури управління оцінюють на основі загальносистемних показників, головними з них є: цілеспрямованість (здатність системи досягати цілей); цілісність (використання системою властивостей, яких немає у складових частин системи); зв'язність (оптимальні технологічні, інформаційні, виробничі та інші зв'язки); відкритість (взаємодія системи з іншими і сприймання інформації ззовні); динамізм (швидкість змін системи під впливом будь-яких факторів); прагнення до розвитку (тенденції ускладнення змісту системи, зв'язків, продукції, зростання обсягів виробництва та ін.) [229].

Культура управління складається з чотирьох тісно пов'язаних і взаємозалежних елементів: культура працівників управління, культура процесу управління, культура умов праці, культура документації. Визначальним серед них є *культура управлінського апарату ЗВО*, коли кожний працівник при виконанні роботи, підтримує високий рівень культури процесу управління і прагне удосконалити організацію своєї праці. *Культура працівників управління* визначається рівнем загальної культури, фактичними діловими якостями, потрібних для здійснення роботи у відповідності з посадою. Вона визначається глибоким і всебічним знанням науки управління і вміння використовувати ці знання у своїй діяльності (мистецтво управління) та стилем роботи. Основними шляхами забезпечення *культури працівників апарату управління* є глибоке оволодіння наукою управління, систематичне підвищення кваліфікації, аналіз і узагальнення результатів своєї діяльності. Високий рівень культури організації процесу управління, передбачає використання прогресивних методів у процесі прийняття рішень та раціональну організацію управлінської праці, при забезпеченні організаційних умов для їх розвитку. Важливим елементом культури є *культура умов праці*, від якої значною мірою залежить

продуктивність праці працівників апарату управління. Також невід'ємним елементом культури управління є *культура документації*, оскільки через документообіг здійснюються всі операції й процедури процесу управління.

Отже, комплексна багаторівнева система структури культури визначає її функціональне різноманіття в суспільному житті людства, як окремої особистості, так і соціуму. Структурно-функціональний аналіз культурних взаємин людини та суспільства підтверджує визначальну функціональну гуманістичну роль культури. Соціальний аналіз понятійнокатегоріального апарату наукових джерел культурології, філософії та соціології культури свідчить, що культура наділена функцією й являє собою механізм передачі соціального та пізнавального досвіду при зміні поколінь, історичних епох, а також відіграє роль транскордонного транслятора культурної правонаступності й соціалізації. Портативна функція культури полягає у регулюванні між особистої та суспільної діяльності людей через мораль і право. Досягнення певного рівня культури передбачає здобуття знань, оволодіння відповідною системою знаків та символів, в тому числі вивчення мови для спілкування чи пізнання галузей наук, видів мистецтв. Це відображає символічну-знакову функцію культури. Ціннісна функція визначає ціннісні орієнтації та потреби культурних взаємин особистості й соціуму їх моральний та інтелектуальний знак культурних взаємин, що формує і трансформує якісний стан та рівень культури. Особливе множинно функціональне значення культури, полягає у її адаптивній – захисній, креативно-миротворчій ролі культурних взаємин людини та суспільства в цілому та представників академічної спільноти простору освіти, науки та інноватики й соціуму зокрема.

1.3. Системний аналіз взаємозв'язку культури людини та професійного середовища

Культура – це цілісна система практичних, матеріальних, духовних надбань, ступінь піднесення суспільства, розвиток креативності та здібностей

особи, що виявляється в різновидах життєдіяльності, рівневі освіченості й вихованості, здобутках і цінностях. Поняття «культура» використовується для опису важливих епох, визначених суспільств і народів, націй, унікальних галузей творчості.

У систему культури входять плоди праці (інструменти, мистецькі витвори); способи комунікації (мораль, моральність і право); специфічні прикмети свідомості (духовне, естетичне); хисти людей, що втілюються в улюбленій справі (знання, уміння, навички, здатності, компетенції). У певних визначених царинах суспільного буття культура визначає відмінні атрибути людей –свідомості, вчинків і діяльності. Їй властиві цілісність, наступність у засвоєнні здобутків і звичаїв, поєднання вселюдського та етнічного. Прилучення молодих людей до світового культурного надбання – основа національних освітніх систем. Таким чином, *культура людини* – це засвоєний досвід поведінки, відношень, спілкування, який повсякденно проявляється та визнаний у існуючому соціальному середовищі.

Питання фахової культури, її формування та розвитку стали об'єктом зацікавленості багатьох науковців, зокрема В. Кременя, В. Ткаченка, І. Зязюна, В. Кудіна, Ю. Палюхи, В. Вілкова, О. Салтовського, Б. Гаєвського, О. Романовського та інших. Нині активно досліджуються нещодавно введені в наш ужиток поняття «корпоративна культура», «організаційна культура» тощо.

У дослідженнях Г. Балла, І. Беґа, С. Гончаренка, І. Зязюна, О. Пехоти, В. Семиченка виразно визначені якості, котрі слід удосконалювати у ході фахової підготовки спеціаліста: співпереживання, любов до ближніх, внутрішня культура, самоаналіз знань і вчинків, їх значень і меж сприймання, емоційна врівноваженість, відповідальність. Вони виступають факторами заохочення до особистісного розвитку студентів, що є основою фахового розвитку особистості.

На думку Н. Чепелевої та Н. Пов'якель, фахове становлення особистості залежить від психологічної та особистісної зрілості майбутніх спеціалістів, приводить до появи неодмінної складової індивідуальності спеціаліста –

професійної ідентифікації, що є невід'ємним компонентом фахової самосвідомості людини, основоположними властивостями якої є усвідомлення головних фахових ролей, вартостей та правил, мотиваційні потреби, котрі підштовхують до продуктивної прикладної діяльності [242].

Як вказує І. Мазур, сьогодні людина відіграє роль фокусу, що вбирає світ, згортаючи його у свій індивідуальний, особистісний мікрокосмос, і від того, як особистість може вплинути на себе, на суспільство, залежить майбутнє всього людства у будь-якому з відомих вимірів [122].

Використання поняття *«професійне середовище»* в якості універсальної категорії виходить із самої суті *«соціального середовища»*, часткою якого воно виступає. Л. І. Міщик вказує на те, що при цьому останнє досліджується в психології і педагогіці як суб'єктивно пережита людиною об'єктивна реальність, яка спрямована на формування її як особистості [136].

В. Г. Кремень зазначає, що звідси *«професійне середовище»* як система певних впливів, з якими особистість студента взаємодіє в процесі навчання, виховання, спілкування, самовиховання, визначає ступінь її розвитку через переживання цього середовища» [104].

Спеціальне середовище як важливий чинник сприяє формуванню ідентичності особи, оскільки вирізняється власною ідеологією, критеріями оцінювання за параметрами, усталеною природною культурою, що містить неписані закони адаптації у фахове середовище, закономірність фахового кар'єрного зростання, оцінку професійних здобутків. На думку І. О. Баклицького, перебування у фаховому оточенні удосконалює фахову й індивідуальну ідентичність особистості [7].

Мета проведення системно-структурного аналізу культурних взаємин людини і професійного середовища полягає у окресленні системно-структурної будови культур взаємодії людини та сфер працевлаштування.

Застосовані методи: культурологічні та соціологічні методи розуміння та пояснення гуманітарної і соціальної культурології (інтегрований аналіз й аналіз культурних взаємин соціальних груп у професійних сферах),

аксіологічний (ціннісний аналіз), системно-структурний (системний аналіз причинно-наслідкової взаємодії людини та професійного середовища і якості їх культурних перетворень), інформаційних (визначення специфічної фахової, спеціальної інформативності культурних явищ, культурних взаємин людини і її професійних середовищ).

Фахівці (О. Анісімов, Л. Анциферова, О. Болотова, А. Деркач, Н. Кузьміна, Е. Зеєр, С. Максименко, А. Маркова, Л. Мітіна, Л. Орбан-Лембрик, Н. Пов'якель, О. Реан, В. Семиченко) визначають кілька підходів до моделювання фахового розвитку та становлення людини в процесі діяльності. Л. М. Митина вказує, що адаптивний активізує тенденцію до підпорядковування фахової діяльності зовнішнім чинникам через алгоритми розв'язання проблем, виконання задач, приписів і норм суспільства; професійно-розвивальний актуалізує здатність людини не просто практично діяти за шаблоном, а змінювати особисту діяльність – переборювати обмеженість власних фахових перспектив [135].

Окреслено системно-структурну організацію культурних взаємин людини та професійного середовища в основу якої покладено соціальне замовлення суспільства на формування професійних середовищ за типами (реалістичне, артистичне, інтелектуальне, соціальне, конвенційне, підприємницьке) для професійного становлення кожної людини як професійно компетентної особистості – професіонала у певних етапах професійного розвитку (професійні – орієнтація особистості, підготовка, адаптація, реалізація). Професійні середовища, відповідають за фахову ідентичність майбутнього фахівця є базисом його відповідності професійним сферам працевлаштування у перспективі кар'єрного зростання. Професійні сфери працевлаштування за видами культур класифікуємо як базові (соціальну, інституційну, безпеки та оборонну), ключові (організаційну, корпоративну, професійну, господарську та культуру праці) та професійно-орієнтовані (природоохоронну, антропосферну, агросферну, урбо-, техносферну).

Найвиразніше людина проявляється в поведінці з іншими у ході здійснення фахових обов'язків. Результати діяльності нерідко залежать від культури фахівця, уміння говорити, слухати та розмовляти. У цьому сенсі варто згадати про професійну культуру, тобто відповідність поводження, говоріння, слухання, мовлення у фаховій діяльності прийнятим правилам і принципам, зокрема моральним, а також правилам, які актуальні саме в цій професії. Особистість, виконуючи певні види діяльності, не лише проявляє власні духовні якості, а й впливає на інших задля реалізації визначеної мети. Діяльність – це процес реалізації ставлення людини до всього навколо, життєвих задач, інших людей тощо.

Л. Д. Столяренко вважає, що є ряд професій, представники яких повинні знати й діяти відповідно до моральних домінант, бо для них об'єктом діяльності є сама людина [208].

Г. Л. Хаєт вказує, що *організаційна культура* – це усукупнення найважливіших гіпотез, які приймаються членами організації та виражаються в оприлюдненій товариством системі цінностей, які дають спеціалістам орієнтири щодо їхньої правильної фахової діяльності [226].

Л. І. Скібіцька та О. М. Скібіцький зазначають, що *організаційна культура* втілює сповідуванні компанією загальнолюдські і професійні цінності. Впливає на успіх бізнесу та є знаряддям орієнтування колективу на реалізацію спільної мети і результатів [193].

В. А. Співак вказує, що поряд з *організаційною*, розглядається як система матеріальних і духовних цінностей, *корпоративна культура*, які взаємодіють між собою і відбивають індивідуальність організації, виявляються у поведінці, взаємодії і спілкуванні працівників між собою та із зовнішнім середовищем [205].

Ф. Н. Щербак зазначає, що *культура праці* розглядається як вищий рівень праці, який забезпечується органічним сплавом всіх ділових і моральних якостей працівника. Це вміння, помножене на високу свідомість та організованість, точність і акуратність, високу дисциплінованість й любов до

обраної справи [254, с. 13]. Важливо відзначити, як справедливо вважає Ф. Н. Щербак, що культура праці обов'язково пов'язана з загальною культурою людини, а також іншими сферами людської життєдіяльності [254, с. 13].

Культура праці досліджується в системі культури суспільного виробництва, а її сутність характеризується тими факторами, що розкривають, яким чином виробляється суспільний продукт. *Культура праці* виявляється у виробничій діяльності й культурному розвитку людини, тому розглядати її треба у поєднанні та взаємозв'язку двох сторін: об'єктивної і суб'єктивної. Перша сторона включає те, що відноситься до техніко-організаційного змісту праці. Друга, суб'єктивна сторона, передбачає високу професійно-технічну підготовку робітника та його морально-етичні якості, тобто особистісний аспект культури праці, який розглядається як професійна культура працівника.

Культура праці досліджується Г. Н. Соколовою «... як система, функціонування й розвиток якої забезпечує певну соціальну якість трудового процесу – головна умова реалізації активних сутнісних сил людини; вони розгортаються по мірі підвищення діяльності суб'єкта праці до загальних норм і принципів, історично відпрацьованих та розвинутих у ході суспільного прогресу» [201].

Традиція любити, поважати, захищати, священно ставитися до Землі є обов'язком будь-кого. *Культура хліборобства* нескінченна, як і цілковиті оптимістичні та життєлюбні прояви Законів досконалої предковичної світобудови. На жаль, нині культурі землеробства приділяється недостатньо уваги та шани [73].

Аграрна культура – базується на звичаї та традиції, вона цінує перед усім те, що встановлено предками і негативно ставиться до будь-якої модернізації. Остання обставина обумовлена тим, що в аграрній культурі людина безпосередньо пов'язана природними циклами, залежить від них. Включення людини в процес постійного повторення певних видів сільськогосподарської діяльності призводить до розуміння нею циклічності часу як одного з самих фундаментальних культурних феноменів. Час в такій культурі сприймається як

повторення того, що вже було раніше. Відповідно, все нове в такому розумінні – це те, що виходить за межі усталеного та впорядкованого світу аграрних сезонів [204].

П. Павлюк вказує, що агрокультурні здобутки кожного народу цілком правильно відносять до загальнолюдських надбань. Докладний аналіз *аграрної культури*, динаміки її розвитку можливий тільки в контексті певного етнічного середовища, як відомо, природно-географічні умови, історичне минуле регіонів впливали на розвиток традиційної культури, в тому числі й хліборобства [152].

Культура хліборобства – основа щоденного буття українського народу в споконвіків, сучасного й прийдешнього його побуту. Вважалося, що в зернині, колосі акумульована сила сонця і землі, той хто їх вирощував вважався сином Сонця, цебто людиною божою та святою. У мистецтві *культури хліборобства (Трипільської культури)* насінина сполучує Небо і Землю. Даний світовий образ присутній і в українських колядках, у яких Бог за оралом ходить, а плодовиті снопи в копах піднімаються до неба. Світосприймання буття, його значущості в українців завжди пов'язуються із хлібом і духовно найтісніше об'єднані із землею і роботою на ній. Хліб-сіль на рушнику – це той найвагомійший атрибут, що творить найвеличніший образ українського народу. Спокон віків хліб є не лише повсякденним вжитком, священним продуктом, а й витвором мистецтва [192].

Нині людство власною співдією з навколишнім середовищем критично виснажило землю та її багатства, суттєвим чинником його буття стає збагачення культурних можливостей, які відтворюють міру здатностей актуалізації культурних потенцій людини в її соціокультурній діяльності.

У навчальному посібнику «Українська та зарубіжна культура» зазначається, що розвиток військової культури є невід'ємною умовою гуманізації всіх сфер військової діяльності, формування та забезпечення соціальних потреб і зацікавлень військовослужбовців, їхніх родин, морального та культурного збагачення, залежить від багатьох суб'єктивних та об'єктивних факторів, у першу чергу, від створення системи культурно-виховної і

просвітницької роботи, військових засобів масової інформації, військово-оркестрової служби та відповідної системи підготовки кадрів [67].

А. І. Агеєв розглядає термін «*культура господарська*» як особливу соціалізовану сферу культури, пов'язану з формуванням, організацією та відтворенням відносин між членами суспільства, що складаються в процесі їхньої спільної діяльності, спрямованої на життєзабезпечення, на задоволення їхніх первинних потреб в їжі і житлі, а також потреб у інших товарах і послугах; усупільнена галузь взаємозв'язку та сукупної діяльності членів певного соціуму для забезпечення життя, важлива передумова, котра сприяє чи шкодить економічній динаміці [3].

У навчальному посібнику «Теорія культури в питаннях і відповідях» зазначається, що як економічна детермінанта культури, вона здатна позначатися на певних її галузях, які пов'язані із соціальною організацією в господарській сфері, тобто на правову та політичну культуру. Ці сфери культури входять до господарської як її складові та інтенсифікують її впорядкування, інституціоналізації та легітимізації [216].

У навчальному посібнику «Культурологія» зазначається, що *виробнича культура* призвана вирішувати проблемні питання та підтримувати морально-етичні взаємини в колективах у стосунках між працівниками та робітниками й керівництвом. Нині вона має чимало протиріч, зумовлених невідповідністю норм, що лишилися з часів СРСР, та вимог сучасного пострадянського суспільства щодо необхідності врахування психологічних властивостей людей, формування яких відбувалося в політичній системі, нездатній до змін і адаптації в реаліях сьогодення [50, с. 11].

Культура виробництва – це усукупнений показник ступеня відповідності застосовуваних технологій та рівня організації виробництва ергономічним, фізичним, художньо-естетичним, соціально-економічним потребам, що відповідає вимогам та показує рівень задоволення робітника змістом і результатом виробничої діяльності [13].

У навчальному посібнику «Культурологія» зазначається, що *технічна* – галузь культури, призначенням якої є вивчення взаємозв'язків діади «людина – машина» у формуванні особистості в умовах четвертої промислової революції, коли без техніки не усвідомлюється життя, а технології впливають на формування характеру й вибір поведінки людини [50].

XXI століття актуалізувало вияв значного інноваційного потенціалу культури для осучаснення й покращення життя людей, що пов'язане саме з технічною її складовою. Науковці твердять, що кожні п'ять років повністю оновлюється техніка, а отже, подібних змін мають зазнавати й фахові знання, уміння, навички, компетенції, спосіб життя людей та їх потреби. Це, у свою чергу, уможлиблює небезпеку стихійного й некерованого розвитку культури, застосування результатів творчої діяльності людини в суто меркантильних цілях або навіть шкідливих для створення засобів і форм гноблення. Вищезначене актуалізує завдання перед фахівцями в царині культури створення та здійснення виваженої політики щодо визначення пріоритетних цілей культурного розвитку, визначальних принципів, засобів і методів регулювання даних процесів в нинішньому соціумі [203].

Правильна політика уряду й держави в галузі культури впливає й на розвиток інших сфер життя суспільства, розвиток економіки, благополуччя громадян та соціальний добробут в державі загалом. У цілому економічна культура є продуктом діяльності соціальних інститутів – політики, сім'ї, права, релігії, науки і мистецтва.

Під *економічною культурою* розуміють сукупність соціальних цінностей і норм, які є регуляторами економічної поведінки людей і виконують роль соціальної пам'яті суспільства економічного розвитку.

М. В. Примуш вказує, що економічна культура включає продукти діяльності соціальних інститутів, які належать до економічної сфери, і продукти функціонування соціальних груп, що містяться у соціальній сфері. Цінності і норми культури поділяються на особистісні та інституційні. З цими функціональними цінностями пов'язані соціальні якості суб'єктів. Наприклад,

для професійно-зорієнтованих людей характерна висока цінність праці, а люди з пріоритетом споживацьких цінностей надають перевагу заробітку [170].

Економічна культура формується здебільшого через освіту і виховання. Економічна освіта полягає у формуванні економічних знань, вмінь та навичок господарювання, засвоєння попереднього досвіду у соціально-економічній дійсності. Вона спрямована на зміну економічної поведінки людей і на відміну від економічного виховання, здобувається в навчальних закладах [225].

Ф. І. Хміль зазначає, що особливе місце серед видів культури займає *культура управління*, як складова загальнолюдської культури управління має ряд особливостей, які відрізняють її від усіх інших видів. Її рівень оцінюється за загальносистемними показниками, а саме: цілеспрямованістю (здатність ставити цілі й досягати їх), зв'язністю (оптимальність технологічно-інформаційних виробничих зв'язків тощо), відкритістю (здатність системи взаємодіяти з іншими та сприймати зовнішню інформацію), динамізмом (забезпечення швидкості змін системи за впливу різноманітних факторів) [229].

Саме поняття «політична культура» сформувалося як результат відтворення, передачі від попередніх до майбутніх поколінь та засвоєння минулого політичного досвіду в суспільстві для відстоювання та захисту власних групових, класових і національних інтересів. Узагальнене розуміння політичної культури трактує її як зразкове політичне мислення й діяльність, міра й показник цивілізованості та належної діяльності політичних інститутів, організації політичного життя в соціумі й державі.

Знаний філософ епохи Просвітництва І. Гердер уперше ввів поняття «політична культура» в науку, однак справжній інтерес до нього виник лише в 50-их роках ХХ ст. [107].

Західна політологія репрезентована розробками поняття та концепції політичної культури американських політологів Г. Алмонда та С. Верби, визначення яких визнане класичним. За їх трактуванням, політична культура – це комплекс персоналізованих ролей і орієнтацій співучасників цієї системи, індивідуальна царина, котра є базою для політичних дій та увиразнює їх

значення. Термін «політична культура» вживається для позначення кількох тлумачень: сукупність принципів, вірувань та емоцій, що впорядковують і надають важливості політичному процесу, сприяють прийняттю фундаментальних правил, які скеровують діяльність політичної системи (Л. Пай); система знань моделей політичної поведінки та політичні інститути (С. Верба); еталон орієнтування і поведінки в політиці (В. Розенбаум); комплекс точок зору, цінностей та еталонів поводження, які стосуються стосунків влади і громадян (Є. Вятр) [240]; ідеологічне явище, специфічний тип культури, якість, засіб (форми, рівні тощо) морально-практичної практики і взаємин, які сприяють відбиттю, закріпленню та здійсненню ґрунтовних класових і громадських інтересів (Н. Кейзеров) [190] тощо.

В енциклопедичному словнику «Політологія» термін «політична культура» розглядається як специфічний, історично і класово зумовлений результат життєдіяльності людей, політичної креативності, який відбиває процес опанування класами, націями, громадськими спільнотами та особистостями політичних взаємозв'язків [166].

У політичній культурі виділено такі види: депутатську, у тому числі парламентську, діяльність, суттю якої є фахова, напівпрофесійна та публічна депутатська діяльність, котра відбувається паралельно з освоєнням суті роботи апаратів відповідних державних органів. Культура діяльності суспільно-політичних товариств, організацій, партій, спілок, рухів, інших соціальних об'єднань, груп і громадян. Культура електоральної політичної діяльності або поведінки громадян під час виборів, опитувань, референдумів, плебісцитів населення тощо.

М. Ф. Головатий зазначає, що структурно-функціональний аналіз поняття «політична культура» дає змогу виділити предметні (політичні інститути, нормативно-правові акти з регуляції суспільних взаємин) та моральні складники (власна точка зору, морально-етичні норми, громадські принципи і правила, знання, свободу, досвід тощо) політичної культури соціуму. Ці

складники втілюються у процесі політичної діяльності людей, суспільних груп, установ [39].

А. М. Трудков підтверджує, що як складова культури на особистісному соціально-рольовому рівні *професійна культура* є багаторівневим комплексом, до складу якого входять цінності, які репрезентують соціальну й індивідуальну важливість засобів, підсумків і плодів фахової діяльності; постановка фахової життєдіяльності; комплекс засобів і методів спеціальної діяльності, що складається з науково-понятійного апарату, знань нормативного вживання фахових технологій і мислительних операцій для трансформації проблемних ситуацій; інформаційно-операціональні бази даних фахової культури, закумульовані досвідом попередників, об'єкти професійної діяльності, що потребують нормативних змін [218].

Особистість визначає загальна культура, яка включає як елемент і *педагогічну* – рівень мистецтва педагога, його діяльності щодо себе, колег, здобувачів освіти, громадськості, що розкривається повсякчас.

Н. П. Волкова *соціально-педагогічну культуру розглядає як* увібрану особистістю суспільну практику педагогічної діяльності, яка виявляється у співзалежності від віку та галузі життєдіяльності та виявляється щоденно. Педагогічна культура професіонала соціальної сфери вимагає опанування педагогічним досвідом та його застосування у фаховій діяльності. Для професіонала соціальної сфери надзвичайно важливим є компетентність застосування педагогічної культури для роботи з людьми з особливими потребами, вирішення їхніх соціальних проблем, оскільки саме вони потребують прямої особистої допомоги [34].

Професійна культура як частина загальної і рівень мистецтва фахової діяльності віддзеркалює здобутки науки і практики, виявляється в духовно-моральному здоров'ї соціуму, довкіллі й суспільному прогресі та визначається гуманістичністю й моральністю людини, її емоційним проявом).

І. С. Сабатовська зазначає, що феномен *професійної культури* досліджувався в галузі соціології культури, соціології праці й економічної

соціології багатьма провідними фахівцями (Н. Криловою, Н. Лукашевичем, Д. Маркевичем, Г. Соколовою та ін.). «У другій половині ХХ ст. професійна культура (як частина загальної культури) вже розглядається не тільки як форма людської діяльності, але і як найважливіший аспект життєдіяльності особистості, як соціальна діяльність, що складається із взаємозалежних цілісних феноменів, які не зводяться лише до певного комплексу знань, умінь і навичок» [188].

Т. Б. Гриценко, С. П. Гриценко, А. Ю. Кондратюк, С. А. Сироватський, Т. Ф. Мельничук, М. А. Перевальська, О. В. Охріменко та В. В. Панталієнко вказують, що *професійна культура* безпосередньо залежить від змісту фахової діяльності, її призначення в суспільстві, що впливає на організацію робочого місця представників цієї спеціальності та характер професійно-освітньої підготовки [49].

С. С. Сливка зазначає, що поняття *професійної культури* поєднане з *культурою праці*, хоча вони не ідентичні, а мають певні особливості, оскільки в розуміння будь-якої праці, зокрема некваліфікованої, повсякденної без необхідності опанування спеціальних знань, варто послуговуватися терміном «*культура праці*». Однак, цим поняттям можна позначати і кваліфіковану працю (спеціалізацію, професіоналізм, виробничу діяльність), що уможлиблює висновок про розлогість трактування терміна «*культура праці*» та його здатність вмещувати в себе і *професійну культуру*, тобто перше поняття ширше, ніж друге [196, с. 67].

І. С. Сабаговська вказує, що *професійна культура* особистості займає важливе місце у структурі загальної культури і як предмет дослідження, і як фактор, який є визначальним для витлумачення, розуміння поведінки працівників і щонайбільше майбутніх фахівців як таких, що мають володіти здібностями, здатностями, мати спеціальні знання, уміння, навички, компетентності в будь-якій галузі, бути висококваліфікованими спеціалістами із широкою ерудицією та високим загальнокультурним рівнем, відповідаючи вимогам до них в контексті глобальних викликів сьогодення. Тому з'ясування

означених проблем вимагає наступного перегляду розбіжних тлумачень, їх розгляд і вирішення [188].

Н. І. Пов'якель вказує, що найтипівішими варіантами фахового розвитку доцільно вважати: неквапливу й неконфліктну адаптацію у професії; пришвидшений розвиток на відправних стадіях із можливою періодичною стагнацією; наскрізне фахове піднесення з високими досягненнями (не обов'язково в межах однієї спеціальності), яке, однак, може супроводжуватися кризами й конфліктами фахового становлення [162].

Е. А. Климов зазначає, що є чимало систематизувань фаз професійного розвитку й становлення професіоналізму людини й діяльності. Найбільш знана класифікація Т. Кудрявцева, який як провідні критерії визначення етапів фахового розвитку називає ставлення до обраного фаху і якість здійснюваної роботи та виділяє чотири стадії професійного розвитку: поява й формування фахових намірів; спеціальна освіта й підготовка до майбутньої діяльності; уходження в професію, діяльне її опанування й окреслення себе у професійній групі або колективі; абсолютне самовтілення в професійній діяльності [93].

Актуальними й визнаними є сучасні періодизації фахового розвитку, які ґрунтуються на рівневі досягнення працюючою особою професіоналізму. Серед них схарактеризуємо періодизацію О. К. Маркової, котра як критерії визначення періодів розвитку й становлення професіонала використовує рівні професіоналізму, а саме: допрофесіоналізм (етап первинного ознайомлення з професією); професіоналізм (стадії адаптації до професії, самоактуалізації у професії, вільного володіння професією у формі майстерності); суперпрофесіоналізм (вільне володіння професією у формі творчості, оволодіння низкою близьких професій, творчого самопроекування); непрофесіоналізм (виконання професійних обов'язків за фахово спотвореними нормами й викривленням особистості); після-професіоналізм, який зумовлює завершення професійної діяльності [127].

Отже, у ході інтегрованого аналізу понятійно-категоріального апарату культурних взаємин особистості-професіонала, соціальних груп у професійних

сферах розкрито сучасні їх трактування за сферами працевлаштування (у видах культур). Аксиологічний аналіз наукових джерел засвідчив культур ціннісне тлумачення взаємин людини та професійного середовища їх правової, громадської, організаційної і корпоративної, безпечної, соціальної взаємодії при виконанні професійних обов'язків під час професійної адаптації, та кар'єрного зростання. Соціальний системно-структурний аналіз обґрунтовує культуроперетворювальні взаємини людини- професіонала у особистісних типах – реалістичному, артистичному, інтелектуальному, соціальному, конвенційному, підприємницькому, як професійно компетентного до адаптації і реалізації у професійних середовищах.

Системно-структурний аналіз взаємодії та якості культурних перетворень розглядає феномен культури в багаточисленних інтерпретаціях як певний рівень розвитку здібностей суспільства та людини, що оформлений за типом організації життя й її діяльності. Системний аналіз причинно-наслідкової взаємодії людини і професійного середовища, у якісних перетвореннях засвідчив, що є такі етапи їх культурно професійних взаємин які передбачають, становлення особистості й її професійної діяльності, а саме: професійна організація особистості, її ставлення до професії та початковий рівень фахової діяльності, яка передбачає реалізацію професійних намірів; професійна підготовка, відповідність професійної компетентності майбутніх професій у видах діяльності; професійна адаптація у професійному колективі її відповідність професійному середовищу; професійна реалізація, самовдосконалення, кар'єрне зростання та професійна життєздатність.

Моделювання культурних взаємин людини і професійного середовища, її професійне становлення сприяють адаптивним узгодженням професійної праці людини соціальному замовленню суспільства та професійно розвивальним здатностям особистості здатної збільшувати амплітуду варіабельності власної професійної діяльності й забезпечувати відповідність професійних можливостей зростаючим запитам професійного середовища.

1.4. Ноосферна роль екологічної культури педагогічного працівника

Через ефективну *освіту* лежить шлях до високої *екологічної культури*. *Екологічна освіта і виховання* – це запорука якості життя, що ґрунтується на гармонії з навколишнім середовищем, як новий зміст і мета сучасного освітнього процесу, як найбільш доцільний шлях його гуманізації. Екологічна освіта, як цілісне культурологічне явище включає процеси навчання, виховання, розвитку особистості і повинна спрямовуватися на формування екологічної культури, що є складовою системи національного, громадського виховання всіх верств населення України, зокрема через екологічне просвітництво, екологізацію навчальних дисциплін та освітніх програм підготовки, а також на професійну екологічну підготовку (через базову екологічну освіту) [174].

В. І. Добриніна зазначає, що актуальність проблеми адаптації людства до сучасних умов підкреслював видатний мислитель сучасності, член Римського клубу А. Печчеї, який зазначив, що сутність проблеми, яка постала перед людством на теперішній стадії його еволюції, полягає саме в тому, що люди не встигають пристосувати свою культуру у відповідності зі змінами світу; чинники кризи лежать в середині, а не ззовні людської сутності, яку розглядають як індивідуальність, так і колектив. Вирішення цих проблем забезпечується змінами самої людини та її внутрішньої сутності [61].

М. Ф. Тарасенко зазначав, що рівень культури в загальному вигляді (об'єктивно) є способом буття суспільної форми діяльності, механізм її здійснення є в соціальних зв'язках між народами, в технології, в науці, в пізнанні, у відносинах моралі та свідомості. Суб'єктивно культурність є суспільно вироблена загальним типом зв'язку, що характеризує єдність людини з зовнішньою природою, іншими народами, матеріальними, духовними та особистісно-індивідуальними конфігураціями її діяльності. Рівень культури – це видозмінена працею природність [214].

Е. І. Єфімова вказує, що до певного моменту наукове поняття «культура» розповсюджували як протилежне поняттю "натура" (природа). Сучасні вимоги

зобов'язують адаптувати культуру до природи відповідно з розвитком цивілізації, яка відстоює своє існування в умовах екологічної кризи, яку вона ж і породила [65].

Екологізація сучасної культури має світоглядні наслідки її гуманістична парадигма, базується на прямолінійному антропоцентризмі, вже вичерпала себе і потребує перегляду. Людина повинна усвідомити своє місце як частинки природного космосу і зрозуміти власну творчу роль у підтриманні в ньому рівноваги. Таке усвідомлення формує нову світоглядну парадигму – екологоцентричну систему цінностей, упорядкованих завдань соціального розвитку з підтриманням природи в межах, що забезпечують суспільству можливість успішно вирішувати завдання збереження природи, та навколишнього середовища у стані придатному для життя.

Н. М. Рідей вказує, що у самих важливих міжнародних документах за останні десять років, що присвячені проблемам навколишнього природного середовища й гармонійного розвитку людства, велика увага приділяється екологічній культурі, необхідності формування ноосферної свідомості, забезпеченню по інформованості людей щодо екологічної ситуації в світі, регіоні, та місці проживання, їхній обізнаності про можливі шляхи вирішення різних екологічних проблем та застосуванню концептуальних підходів до збереження біосфери й цивілізації [183, с.119].

О. І. Салтовський вважає, що загальна культура, з одного боку є результатом розвитку взаємовідносин між людиною і довкіллям, а з іншого боку – від рівня її розвитку залежать способи і форми взаємодії людства з природою, що є важливою обставиною для нас. У структурі загальної культури він виокремлює три підсистеми: природно-екологічну, що виявляє пристосування суспільства до біофізичного оточення; суспільно-екологічну, яка відображає впорядкованість відносин між окремими складовими суспільства; соціально-регулятивну, що направлена на підтримання власне соціальної системи як єдиного цілого, що пояснює місце екологічної культури в структурі сучасної культури [189, с.113].

Проте, багатогранність понятійно-категоріального апарату еколого культурологічних взаємин суспільства і природи, потребує уточнення, та встановлення особливостей процесів у підсистемах цієї взаємодії.

Метою доробку є установлення ролі екологічної культури у формуванні екологічної свідомості суспільства як запоруки сталого розвитку; з реалізацією завдань педагогіко-психологічної, філософської, соціальної, культурологічної літератури визначення підходів до сучасних трактувань екологічної культури та культурної екології; дослідити культур перетворюючі процеси у взаєминах суспільства і природи; виокремити підсистеми екологічної культури (взаємодії освіти, науки, виховання, етики).

Термін «екологічна культура» з'явився порівняно недавно – у 20-х роках ХХ століття («Культурна екологія» або «Екологічна культура» у J. Steward) [269]. Зміст цього поняття в інтерпретації різних авторів має досить широкі межі. Тлумачний словник подає визначення: «Екологічна культура – сукупність норм, поглядів і настанов, які характеризують ставлення суспільства, його спільних груп і особистостей до природи». Зміст поняття «екологічна культура» В. С. Крисаченко визначає як напрям людської діяльності та мислення, від якого залежить існування сучасної цивілізації, її сталий розвиток та забезпечення його у майбутньому. *Екологічна культура* «звернена до двох світів – природного довкілля і внутрішнього світу людини. Своїми цілями вона спрямована на створення бажаного устрою чи ладу в природі і на виховання високих гуманістичних смисло-життєвих цінностей та орієнтирів в людському житті» [108]. Як світоглядний «образ світу» інтерпретує екологічну культуру М. І. Хилько, в якому відображено стан соціально-природних залежностей, міру освоєння людини природного довкілля [228].

За О. І. Салтовським, екологічна культура – «певна програма, опредмечена в діяльності, на основі якої суб'єкт природокористування будує свій історично-конкретний процес взаємодії з природою» [189].

В одних випадках, екологічна це особлива культура, притаманна «екологічній спільноті» (братству) (С. Забелін, 1998; В. Вернадський, 2001), в

інших говорять про «екологічний авангард» суспільства (L. Milbrath, 1984; О. Яницький, 1996). Вона формується як тип культурної рефлексії, що виникає в епоху модернізації та зростання населення планети (M. Douglas, A. Wildavsky, 1982; M. Douglas, 1992; R. Murphy, 1997); як специфічний тип протестної культури, що виникає на перетині зростаючих очікувань населення у словах демократизації та зниження якості навколишнього середовища безпосереднього проживання мільйонів людей (A. Touraine et al., 1983; A. Vari, P. Tamas, 1993; A. Temkina, 1997); як деякий специфічний зріз людської культури, детермінуючим панівним способом виробництва, зокрема, як елемент, що обмежує апетити агентів капіталістичного ринку (P. Dickens, 1992). Екологічна культура трактується також як специфічний вид етики, моральний імператив або система заповідей (E. Partridge, 1981; В. Борейко, 1999; В. Борейко, Н. Морохін, 2001).

В загальному вигляді О. Н. Яницький узагальнює, що переважно під екологічною культурою розуміють ціннісне співвідношення деякого соціального суб'єкта (індивіда, групи, спільноти) до середовища свого проживання: локальний, національний, глобальний. Це ставлення формується в ході практичного освоєння світу людиною (пізнавальних, господарських, навчальних та інших практик), фіксується в нормативно-ціннісних системах і реалізується в діях соціальних акторів і інститутів [261, с. 17].

На сьогодні наукова література накопичила достатню кількість визначень поняття *«екологічна культура»*. Найуживанішим вважається трактування М. Реймерса, який вважає, що *екологічна культура* – етап і складова частина розвитку загальноосвітньої культури, для якої характерним є гостре, глибоке і всезагальне усвідомлення суттєвої актуальності екологічних проблем у житті, у майбутньому розвитку людства [180].

Дослідник Б. Т. Ліхачов переконаний, що *екологічна культура* виникає як нове психічне утворення, яке базується на таких основах, як природничо-науковій освіченості (забезпечує пізнання природи, її взаємозв'язок з людиною), філософській (дає можливість усвідомити призначення людини), політичній

(забезпечує певну рівновагу між діяльністю і природними ресурсами), правовій (утримує у межах закону взаємодію людини і природного середовища), морально-естетичній (дає можливість співпереживання і особистої відповідальності) [118].

Поняття «*екологічна культура*» Г. С. Тарасенко визначає як інтегративне утворення в структурі загальної культури, яке сприяє оволодінню багатством екологічно значущих ціннісних підходів до природи в межах інтелектуальних, емоційних, вольових проявів особистості [213].

Е. І. Єфімова зазначає, що як тип життєдіяльності людини, *екологічна культура* успадковується, з її взаємовідносинами з навколишнім середовищем, що сприяє здоровому способу життя, стійкому соціально-економічному розвитку, екологічній безпеці країни в цілому, так і кожної людини. Вона є засобом самостійної організації сутнісних сил людини в умовах певного природного середовища [65].

В. Н. Мангасарян вказує, що у сучасній науковій літературі можна виділити два основних підходи до розгляду екологічної культури суспільства, які не суперечать один одному, а є взаємодоповнюючими. До екологічної культури суспільства можна підійти з екологічної та культурологічних сторін, тобто її можна досліджувати як культуру екологічної діяльності й як екологічний аспект розвитку культури. У першому випадку екологічна культура суспільства визначається як конфігурація всіх результатів, яких суспільство досягло в збереженні та відновленні природних умов свого існування. У другому, коли ж йдеться про екологічний аспект розвитку культури, мається на увазі історично виникаючі форми подолання небезпечних змін навколишнього середовища, викликаних предметно-перетворюючою діяльністю людини [125].

Екологічна культура суспільства виступає в першу чергу як якісна характеристика соціоприродної взаємодії з точки зору сучасних екологічних вимог, що включають в себе не просто сукупність прийомів природокористування, не тільки основні типи відносин людства з природою: предметно-практичного, художньо-практичного і духовно-практичного, але і

міру їх відповідності науково обґрунтованим нормам і вимогам загальної та соціальної екології. При цьому необхідно підкреслити, що екологічна культура покликана характеризувати способи взаємодії суспільства не тільки з природою, але і з соціально-історичним середовищем, тобто з навколишнім середовищем у найширшому сенсі слова. Ця думка близька до ідеї А. Печчеї про те, що необхідно займатися дослідженням можливості досягнення такого суспільства, яке б розвивалося, було динамічним, знаходилося «в оптимальних або субоптимальних умовах рівноваги як зі своїми зовнішніми, так і внутрішніми екологічними факторами. Звичайно, подібне суспільство, що знаходиться в гармонії з природою і з самим собою, може бути лише нашою віддаленою, довгостроковою метою, однак такою, яка ретельно вивчається і готується сьогодні» [159].

Культурна екологія – школа у філософії, заснована американськими представниками неоеволюціонізму Л. Уайтом і Дж. Стюардом у середині ХХ століття. Вони обґрунтували її пріоритетні наукові положення, а саме: 1) культурологічний розвиток відбувається за допомогою зростаючої ефективності використання природних ресурсів, а це в свою чергу веде до зростання чисельності населення, продуктивності праці і економічної спеціалізації; 2) еволюція культури визначається потребою адаптації до природних умов; суспільства, які перебувають у схожих природних умовах і на приблизно однаковому рівні технологічного розвитку, еволюціонують подібним чином, навіть якщо вони географічно розташовані далеко одне від одного і не контактують між собою; 3) генезис культурних форм виникає із взаємозв'язків між природним оточенням і рівнем технологічної динаміки суспільства.

Культурна екологія вивчає властиві конкретному суспільству культурні риси, що виникли у процесі його адаптації до природного середовища; співвідношення середовища існування та технологій, властивих тій чи іншій культурі; особливості використання суспільством продовольчих та інших природних ресурсів; поведінкові моделі, пов'язані з технологіями освоєння природних ресурсів і вплив перших на інші аспекти культури; специфіку

адаптації одна до одної різних частин культури. Прагне пояснити як походження міжкультурних відмінностей, так і загальні закономірності, застосовані до будь-якої ситуації культурноприродної взаємодії, а також знайти відповідь на питання, чи вимагає пристосування суспільств до навколишнього середовища вироблення особливих моделей поведінки або достатньо закріплення вже властивих культурі рис.

У вітчизняній науці школа культурної екології виникла в 70-х роках. XX століття і трактувалася як дисципліна на стику етнографії з екологією людини, а також з етнічною географією, етнодемографією і етнічною антропологією. На актуальність проблем культурної екології особливу увагу звернув Б. Т. Ліхачов, який наголошував на тому, що екологія не обмежується тільки завданнями збереження біосередовища. Для людини цінним є також середовище, сформоване традиціями культури його предків і нею самою, збереження якого - завдання не менш важливе, ніж збереження природи. У вітчизняній культурній екології акцентують увагу на аналізі різних аспектів адаптації суспільства до навколишнього середовища. При цьому культура розглядається як механізм, за допомогою якого така адаптація здійснюється [118].

В. С. Крисаченко та М. І. Хилько вказують, що серед різноманітних форм культури одне з провідних місць у наш час посідає її природоохоронна форма. Згадуючи Освальда Шпенгера, можна сказати, що екологічний рівень культури – це можливість людини відчувати живий світ, застосовувати його до себе, мати злагоджену модель існування власних потреб і навколишнього середовища. А будь-яка вмотивована діяльність людини (включаючи і наслідки такої діяльності), що визначає організацію та перетворення природного середовища (об'єктів та процесів) відповідно до власних потреб та намірів і є екологічним рівнем культури [109, с. 212].

Екологічну культуру розглядають як:

1). Історично врегульований рівень розвитку суспільства, творчого потенціалу людини, що виражений у конфігураціях і способах організації

життєвих цінностей, які створюються людиною, і які можуть досягнути загальне усвідомлення екологічних загроз в динаміці людства.

2). Екосфера суспільства, яка включає відповідні екологічні потреби, відносини та інститути.

3). Використання навколишнього природного середовища на засадах усвідомлення природних законів розвитку біосфери та враховуючи найближчі і віддалені результати зміни природи під впливом антропогенної діяльності. Культурна екологія як невід'ємна частина загальнолюдської культури, може розвиватися на основі професійної екологічної освіти, просвіти і виховання екосистемного мислення, що характеризується різними поглядами на цілісну природну систему, яка складається з саморегульованих екосистем.. Охорона і раціональне використання всієї біосфери сприяє Підтриманню єдності та максимальної продуктивності саморегульованих екосистем.

Культурна екологія ґрунтується на кращих гуманістичних і екофільних традиціях культури. Вона сприяє формуванню еколого-гуманному, тобто дбайливому ставленню до типів життя та інтелектів, які його забезпечують.

В «Екологічній енциклопедії» зазначається, що засвоєння цінностей, що сприяють розвитку відносин людини з навколишнім середовищем є важливим здобутком людиною властивості екологічного самозабезпечення, завдяки чому з'являється можливість змінити погляди, концепцію цінностей, ставлення до природного і до себе подібного. У сучасному світі відбувається зміна доекологічної у екологічну епохи, і культурна екологія завдяки цьому набуває особливого значення. В умовах сучасного розвитку екологічного заострення, рівень культури вперше за історію людства виконує нове призначення – самозбереження суспільства. Виховання і формування культурної екології є зібраною соціальною проблемою, для розв'язання якої потрібно підходити системно – на основі добору фінансових, політико-правових і освітніх факторів. Рівень її визначається цивілізаційним спадком, інформаційними джерелами, екологічною політикою держави, екологічними інвестиціями, що спрямовані на покращення природного середовища, екологічного стану загалом, збільшення

природних здобутків, а також ефективністю діяльності екологічних інститутів суспільства, екологічною освітою та вихованням, моральним відношенням народу. Рівень культурної екології великою мірою забезпечує екологічну безпеку всієї країни [62].

Екологічний рівень культури, орієнтований, з одного боку, на визволення людини від жорсткого природного обмеження, а з іншого – на взаємоіснування відносин між суспільством та навколишнім природним середовищем. Як зазначалось раніше, рівень культури загалом, через своє суттєве значення має екологічну картину, а ось, екологічний рівень культури може бути визначений як своєрідний комплекс, предметний в діяльності, в основі якої суб'єкт природного користування може збудувати свій чітко встановлений історичний процес взаємодії з природою. М. Ф. Тарасенко в роботі "Природа. Технологія. Культура" тлумачить екологічну культуру як особливий світоглядний "стиль світу", в якому відтворено певну сторону соціально-природних залежностей, які характеризують їх узгоджену єдність, доцільне засвоєння людиною природної та соціальної очевидності і посилення в цьому процесі своєї власної індивідуальної самобутності [214].

Деякі науковці екологічну культуру характеризують за присутністю світоглядних ціннісних орієнтацій щодо довкілля; різносторонніми поглибленими знаннями про навколишнє природне середовище (природне і соціальне); набутими вміннями і досвідом вирішення екологічних проблем (насамперед на місцевому й локальному рівнях); стилем екологічного мислення і відповідальним ставленням до довкілля та власного здоров'я; прямою участю в природоохоронній діяльності; прогнозуванням можливих негативних наслідків природо перетворювальної діяльності людини. Екологічна культура виявляється у свідомості, мисленні, поведінці особистості [149, с. 690].

Ю. А. Злобін зазначає, що екологічний рівень культури визначає внутрішня змістовність людини та людського суспільства, що знаходиться "в середині нас" та зосереджується в певних діях стосовно природного середовища. Відомий український еколог Ю. Злобін вважає, що наша епоха –

це відрізок часу великого дисбалансу між зовнішньою цивілізацією, яка проявляється в здатності людини створювати відомі твори, та внутрішньою цивілізацією, брак якої і викликав глобальну екологічну кризу. Недарма в матеріалах Конференції – Ріо (1992) наголошено, що сприяння формуванню екологічної культури населення планети може стати визначальним завданням людства [74].

М. М. Мусієнко, В. В. Серебряков та О. В. Брайон зазначають, що екологічний рівень культури – це так чи інакше рівень культури всіх видів людської діяльності, що складається із знання та розуміння законів екології, відчуття необхідності їх виконання, формування почуття громадянської відповідальності за майбутнє природного існування всього живого, впровадження природоохоронних заходів та безпосередньої участі в їх проведенні. Отож, складовою частиною світової культури є екологічна культура, для якої характерним є загальне усвідомлення важливості сучасних екологічних проблем у майбутньому розвитку людської цивілізації. Переконливе засвоєння й оволодіння екологічною культурою має розпочинатися ще з дитинства, одночасно з усвідомленням положень загальної культури [137, с. 241].

Фундаментальним принципом екологічної культури вважається правило відповідності соціального та природного в рамках цілісної системи. Визначення цієї відповідності у всіх областях суспільного життя сприяє, його екологізації, а також – взаємозв'язку самої суспільної системи. Екологічний рівень культури визначає показник осмислення суб'єктом природоперетворюючої діяльності, відповідності соціальних та природних складових єдиної системи. Вона сприяє узгодженості відносин суспільства та природи, організовуючи новий тип особистості – людини, яка представляє епоху ноосфери, і є регулятором екологічної діяльності. Винятковість цієї діяльності ґрунтується на тому, що всі компоненти культури спрямовані на взаємозв'язок соціоприродних відносин. Екологічний рівень культури є своєрідним «кодексом поведінки», який базується на основі екологічної діяльності та поведінки. Вона включає в себе

певну сукупність суспільно вироблених способів самореалізації людиною себе в природі, традиції в культурі, життєвий багаж знань, моральні принципи та моральну оцінку ставлення людини до природи.

Своєю значущістю, екологічний рівень культури, є системою, знань, загальноприйнятих норм та "правил поведінки" людини в навколишньому природному середовищі. Загалом екологічна культура як феномен є надбанням ХХ століття, на рахунок екологічного елементу культури можна стверджувати, що вона існує від самого початку появи людини на Землі. Ці елементи відображалися як система відповідних екологокультурних загальноприйнятих правил, «заборон» і «дозволів».

О. І. Салтовський вказує, що до ролі екологічної культури відносять також: виховну, яка сприяє формуванню певних усталених норм поведінки до природи окремої особистості так і суспільства загалом; прогностичну, яка забезпечує можливість передбачати результати людської діяльності, та перетворення природи; регулятивну, яка регулює ставлення суспільства до природи в процесі господарської діяльності людини [189].

Основне ж значення екологічної культури визначається в її меті – забезпечення взаємовідносин суспільства та природи так, щоб зважити на практичні потреби суспільства та «прагнення» природи до підтримки балансу власного гармонійного стану і тим самим збереження умов для існування та розвитку людства.

О. Н. Павлов вказує, що система екологічної культури, крім аналізу стереотипного та творчого компонентів, може розглядатися як модель структурної екологічної свідомості: особистісна та групова, що ґрунтується на теоретичній. В екологічній культурі особистості зображено процес особистісного впливу екологічної свідомості епохи, тобто формується екологічний світогляд особистості в процесі засвоєння навичок практичної діяльності природокористування. Екологічний рівень культури суб'єкта зміни природи існує у вигляді культури соціальної системи та культури особистості. Взаємозв'язок цих двох типів культурних систем – групи та особистості –

відбувається шляхом утворення зібраної екологічної культури історичної епохи [151].

П. С. Гуревич зазначає, що важливою характеристикою екологічної культури є відмова від довірливого антропоцентризму та перехід до сукупності поглядів, що формується на основі біосфероцентристики. Це говорить про те, що, для встановлення і вирішення будь-яких проблем віддається перевага природним, а не соціально-економічним. Кінцевим результатом відповідного ставлення завжди є людина, але опосередковано. Ця опосередкованість викликає практичну потребу, що забезпечує нову роль людини на планеті [53].

Культур перетворюючі процеси взаємин Природи і Суспільства залежать від екосоціальних, соціоекологічних, природно-екологічних, соціально-регулятивних чинників, які можуть слугувати індикаторами змін і перетворень, трансформації екологічної культури чи культурної екології як суспільних явищ.

Ознакою екологічної культури є екологічна етика. Акцентуючи увагу на проблемах біосфери, створенні дієвих передумов, що орієнтовані на збереження і розвиток раціонального природокористування, в екологічній етиці відображаються, крім традиційно розглянутих відносин «людина – людина», «людина – суспільство» і цілий цикл взаємин «людина – природа».

Основна властивість, екологічної етики, пов'язана з пріоритетністю турботи про природні умови існування майбутніх поколінь. Прогнозування у майбутньому передбачає турботу про сьогодення і вирізняє екологічну етику від напрямків традиційної етики.

Основні положення екологічної етики вже нині дозволяють припустити необхідність наступних вимог: відмови від будь-яких дій, які здатні підірвати можливості існування майбутніх поколінь; міри відповідальності перед нащадками при прийнятті рішень, що стосуються стану і розвитку природного середовища; уникнення можливих негативних впливів, інтересів нинішніх поколінь людей які здатні завдати шкоди інтересам майбутніх поколінь.

В. Є. Борейко та А. В. Подобайло вказують, що однак дані аспекти екологічної етики, покликані забезпечити гармонізацію взаємодії людини і

природи, та можуть бути реалізовані, якщо вони практично охоплюють пронизують самі різні сфери людської діяльності, в тому числі освіти, виховання, політику та ін. Саме у даному випадку етичні норми, що насичені екологічним змістом, не залишаються благим побажанням і наближать становлення нового екологічного суспільства [22].

У навчальному посібнику «Прикладна етика» зазначається, що важливий внесок у розвиток екологічної етики як етики Землі, глобальної етики, етики глобальної солідарності, етики виживання представлено науковими працями зарубіжних дослідників: Д. Кайфер "Біоетика", К. Шрейдер-Фречет "Екологічна етика", Д. Шофер і Т. Аттіг "Етика і навколишнє середовище", Р. Атфільд "Етика і екологічна турбота", Р. Елліот і А.Гейнер "Екологічна філософія", Т. Ріган "Межі землі: нові есе з екологічної етики", П. Сінгер "Звільнення тварин", Е. Лінзі "Права тварин", П. Тейлор "Повага до природи", Д. Пасмор "Людська повага", Р. Непі "Права природи", Л. Гребер "Дика природа як священний простір" та ін. [1].

Г. О. Білявський, Р. С. Фурдуй та І. Ю. Костіков вказують, що дедалі більшої значимості для людства набуває екологічна етика як елемент (самостійний і винятковий) духовної культури кожної людини. Без дотримання вимог екологічної етики неможливо екологічно правильно здійснювати регулювання взаємозв'язків природи та людства, які охоплює екологічна культура людини. Основою екологічної етики є екологічні мислення та світогляд, які формуються в процесі екологічної освіти й виховання [17, с.227].

Таким чином, екологічна культура – це етика виживання і моральний імператив системи екологічних заповідей для суспільства, вцілому і окремої особистості, зокрема. Вона забезпечується завдяки процесам підтримки формування екологічного світогляду у кожної людини її екологічного самовдосконалення (зміни внутрішньої сутності особистості), як екологічносвідомої і екологічного прогнозованого суспільного ставлення до природи.

О. О. Горелов вказує, що екологічна культура, освіта і виховання – це основні категорії, що відображають певну послідовність у формуванні людської особистості. Система знань, що направлені на засвоєння теорії і практики загальнонаукової екології, що відображає екологічну освіту, містить елементи географічних, геохімічних, біолого-медичних, соціально-економічних і технічних галузей знань. Екологічне виховання в процесі формування особистості здійснюється шляхом впливу на свідомість з метою розвитку соціально-психологічних установок і активної громадянської позиції. А екологічна культура як складова частина загальноосвітньої культури, характеризується глибоким і узагальнюючим осмисленням важливості екологічних проблем в майбутньому розвитку людства [45, с.192].

М. М. Мусієнко, В. В. Серебряков та О. В. Брайон зазначають, що *екологічне виховання* це формування у людини свідомого сприйняття довкілля, почуття особистої соціальної відповідальності за діяльність, що так чи інакше пов'язана з перетворенням навколишнього природного середовища, упевненості в необхідності бережливого ставлення до природи, розумного використання її багатств [137, с.75].

Екологічне виховання досягається поетапним шляхом вирішення освітніх, виховних та розвиваючих знань, серед яких можна виділити такі: виховання розуміння сучасних проблем навколишнього середовища й усвідомлення їх актуальності для всього людства, власної країни світосприйняття та картини рідного краю; розвиток особистої відповідальності за стан навколишнього середовища на національному і глобальному рівнях; засвоєння ціннісних орієнтацій як кращих досягнень загальнолюдської та національної культур, розуміння багатогранної цінності природи; оволодіння науковими знаннями про взаємозв'язок у системі «людина-суспільство-природа», формування знань, умінь і навичок дослідницького характеру, що спрямовані на розвиток творчої і професійної активності у вирішенні проблем складних та кризових екологічних ситуацій; розвиток умінь, які забезпечать прийняття відповідальних рішень щодо

проблем довкілля, оволодіння певними нормами екологічно грамотної поведінки.

Л. І. Юрченко зазначає, що існують два підходи до розгортання змісту екологічного виховання та освіти: перший – мультидисциплінарний (екологізація навчальних предметів, що наявні в закладах освіти, відповідно до специфіки їх змісту), другий – внутрішньо-дисциплінарний (введення до навчального плану спеціального предмета екологічного змісту). При першому підході виділяється екологічний компонент у більшості навчальних дисциплін, при другому – вводиться спеціальний предмет екологічного змісту на завершальному етапі вузівської освіти, що забезпечує можливість інтегрувати різні аспекти екологічних знань і реалізувати комплексне розкриття проблем екології [258].

О. Н. Павлов вказує, що методологічними засадами екологічного виховання є правила коеволюції (від лат. *co(n)* – разом; *evolutio* – розгортання). Людство, щоб забезпечити своє майбутнє існування, має належним чином видозмінювати функціонал біосфери. Але змінювати потрібно і людські потреби, щоб вони мали змогу відповідати природним вимогам. Така потреба, як реальна сутність природи без людини може існувати, а людина без природи – ні. А тому суспільний розвиток, зокрема і розвиток продуктивних сил, має відбуватися у такий спосіб, щоб зберегти явище когнітивно-інтелектуального життя [151].

Екологічне виховання – це сукупність педагогічної діяльності, що визначає розвиток екологічної культури особистості. Концепція екологічного виховання передбачає еволюціонування умінь – а, це здатність аналізувати явища природи, економічно відноситися до природних багатств як надзвичайно важливого середовища існування людини.

Основними цілепокладаючими мотивами екологічного виховання є збагачення в людини екологічних знань, виховання любові до природи, прагнення берегти і примножувати її природні багатства та сприяння формуванню вмінь і навичок природоохоронної діяльності.

Л. А. Григорович та Т. Д. Марцинковская вказують, що зміст екологічного виховання забезпечує сутність природи – а саме, середовища існування людини, яка повинна бути зацікавлена у збереженні її цілісності, взаємозв'язку. Особистість має вміти осмислювати екологічні явища і розумно взаємодіяти з природою. Естетичний підхід до природного сприяє формуванню моральних обов'язків і відповідальності за збереження навколишнього середовища, спонукає до природоохоронної діяльності [48].

Н. І. Формановська та С. В. Шевцова вказують, що сукупність проблем, що були створені рушійною силою сучасної цивілізації, ставить людство перед необхідністю їх розв'язком. «Сьогодні важливо усвідомити, що розум, рушієм якого є інтерес до пізнання, але не організований моральнісним почуттям, загрожує людській цивілізації». Безвідповідальне відношення людей до особистого життя створює певні ризики. Порятунком планети, залежить від розумного процесу управління та розвитку і підтримання життя шляхом розв'язання демографічних проблем, розвитку культури споживання, розумного використання природних ресурсів, розвитку нових екологічно безпечних технологій виробництва тощо. Тобто, слід відмітити, що необхідно виховувати громадянина з інноваційним рівнем свідомості, який буде спрямований спрямованого на подолання егоїзму людства і практичне самоствердження. Дати оцінку особистості за моральним критерієм можна за принципом, сформульованим А. Швейцером: «Воістину моральна людина лише тоді, коли вона підпорядковується внутрішній спонуці допомагати будь-якому життю, якому вона може допомогти, і утримується від того, щоб завдати живому будь-якої шкоди». Нагальним є питання екологічного виховання як сукупності, що має багаторівневий тип і охоплює всі ланки освітньої системи загалом. Розвинуте внутрішнє особистісне ставлення до навколишнього природного середовища та екологічна обізнаність – це і є дві найважливіші складові екологічної культури [223].

Отже, екологічне виховання забезпечується у ході процесів формування естетичних природоохоронних переконань; спонукання, заохочення,

стимулювання екосистемного ноосферологічного мислення, свідомості; екологічної відповідальності і співчуття; мотивації екологічної поведінки; екогуманного ставлення до живого та екологічного стилю життя.

Екологічне виховання має на меті сприяти сформуванню високому екологічному рівню культури культуру людини, для якої характерні різноманітні, глибокі знання про оточуючий світ (природне і соціальне); екологічне мислення, що включає в себе відповідальне ставлення до природи та до особистого здоров'я; наявність умінь і певного багажу знань для з'ясування екологічних проблем (насамперед на місцевому рівні); безпосередня роль особистості у природоохоронній роботі, а також здатність передбачати можливі негативні результати природо-перетворювальної діяльності людини.

Напрямами збільшення результативності впливу екологічної культури молоді й ефективності екологічного виховання є:

- розробка приблизного змісту неперервної екологічної освіти для всіх вікових категорій підростаючого покоління, посилення важливості екологічних питань з певних предметів, так і за рахунок налагодження внутрішніх зв'язків та між предметної інтеграції;
- створення відповідної навчально-матеріальної бази в закладах освіти: куточків охорони природи, живих куточків та ін.;
- удосконалення форм, методів, засобів екологічного виховання, активне залучення вихованців до природоохоронної роботи;
- формування мотивів відповідального ставлення до довкілля, прагнення до її пізнання, примножувати її багатства.

В. Г. Крисько вказує, що при формуванні екологічної культури основна роль належить дисциплінам природничого-гуманітарного циклу [110].

Загальним способом формування екологічної культури є цілеспрямована система екологічної освіти.

М. М. Фіцула зазначає, що запит на екологічну освіту пов'язаний з необхідністю створення сприятливого середовища для життя людини. Якість навколишнього середовища визначає здоров'я – це є основним правом людства і

головною ціллю для розвитку прогресу. Але без набору необхідних для існування та розвитку людини природних ресурсів всі соціальні проблеми втрачають сенс. Тому, екологічна освіта здатна не тільки сягнути в структуру системи освіти, а й стати однією з її фундаментальних основ. Якщо для засвоєння цінностей культури потрібні література та історія, для засвоєння закономірностей природи необхідне природознавство, то екологічна освіта - для формування належного людського відношення до природи, визначення допустимого граничного розміру її перетворення, засвоєння своєрідних соціально-природних закономірностей і норм поведінки, за яких буде можливе подальше існування і розвиток людини [222].

М. М. Мусієнко, В. В. Серебряков та О. В. Брайон зазначають, що *екологічна освіта* – виховання екологічного світогляду – глибокого розуміння факту тісного взаємозв'язку існування людства з екологічними процесами в природі. Таке виховання повинно забезпечуватися через систему безперервної багатоступеневої екологічної освіти і пропаганди. Можна констатувати, що в Україні зростає інтерес до екологічної освіти і виховання, існує певна наукова та методична база, ведеться активний пошук форм і методів освіти та виховання для різних вікових категорій і фахових груп. Основи екологічної культури слід формувати з малку, коли закладаються світоглядні орієнтири людини. Тому в створенні позитивного стереотипу природи важлива роль належить сім'ї та дошкільним виховним закладам [137, с. 297].

С. М. Сухарев, С. Ю. Чундак та О. Ю. Сухарева вказують, що *екологічна освіта* – це пряме засвоєння екологічних знань різного рівня та характеру. Виокремлюють два визначальних напрямки екологічної освіти: виховання в дусі спільних ідей охорони навколишнього природного середовища та здоров'я людей; набуття спеціально-професійних знань про загальні закономірності існування природних і антропогенних систем. Дані напрямки взаємопов'язані, оскільки в їх основі лежить пізнання принципів, закономірностей, підходів екології [210].

М. М. Фіцула вказує, що основна мета екологічної освіти - формування відповідального ставлення до природи [222].

Н. Ф. Виноградова зазначає, що в основу екологічної освіти покладено безперервний процес освіти, виховання і розвитку, що направлений на формування загальної екологічної культури, екологічної відповідальності за власну країну і близьких людей, планети та всього Всесвіту. Вона вважається одним із основних факторів становлення гармонійного суспільства, засобом вдосконалення і ефективної організації виробництв, споживання ресурсів біосфери з позиції її можливостей. Екологічну освіту розглядають як систему знань про глобальні умови існування живого, комплекс просвітницьких і педагогічних заходів з метою формування природоохоронної свідомості, а на основі мотивації до відповідної діяльності. Особливість її полягає в організації навчання всіх верств населення різних соціальних груп для усвідомлення причин глобальних екологічних змін у навколишньому природному середовищі та шляхів їх подолання [28].

Г. А. Бордовский вказує, що з іншої точки зору, освіта – це форма соціалізації особистості, за якої здійснюється передача навичок, умінь, ідеалів, норм, знань тими, хто їх засвоїв, і тим, хто ще не оволодів ними. Без широкої та інтенсивної екологізації знань, умінь, навичок не можливо сформувати нове покоління з відповідним переконанням й свідомістю, діяльними настановами щодо збереження природних цінностей, культурних надбань [20].

Екологізація системи освіти – це характеристика провідних думок щодо екологічних ідей, понять, принципів, підходів в інших дисциплін, а також підготовка екологічно обізнаних професіоналів найрізноманітнішого напрямку.

Н. М. Рідей вказує, що загалом система освіти завжди демонструє відсталу динаміку від наукових досліджень. Таке відставання має бути зведене до мінімуму, враховуючи інтеграційну специфіку екологічних загроз, коли вирішення багатьох її проявів вимагає практики міждисциплінарного підходу, великої оперативності. Екологічна освіта має стати ключовою в загальній системі освіти, однією з головних рушійних сил її розвитку. Нещодавно

екологічна освіта була орієнтована на природознавство (переважно на біологічну екологію та географію) і опосередковано на технічні науки, що пов'язуються з технологіями природоохоронної діяльності. Соціальна ж частина екології, крім еколого-економічних і еколого-правових знань, не викладалася. Наразі стає очевидним, що певна частина екологічної освіти має супроводжувати соціальну екологію, що головним чином займається пошуком закономірних факторів сталого розвитку системи «суспільство-природа» [183].

Г. А. Бордовський зазначає, що екологізація знань означає системне, цілісне розуміння наукових фактів, теоретичних узагальнень, понять, правил, законів, висновків, умінь розглянути та усвідомити зв'язок, що існує між різними явищами та закономірностями взаємовідносин у навколишньому світі, а також визначити певну систему знань, яка б мала на меті навчити і виховати екологічно грамотних фахівців [20, с. 3].

Н. М. Рідей вказує, що у теперішній час, екологізацію науки висвітлюють як тенденцію проникнення екологічних понять у систему сучасних природних, технічних та гуманітарних дисциплін. Виділяють три її рівні: внутрішньодисциплінарна – інтеграція екологічних уявлень у межах певної галузі науки; міждисциплінарна – створення спеціально-екологічних галузей; проблемна – інтеграція новітніх наукових знання різних галузей для вирішення локальної, регіональної й глобальної екологічної проблеми [183, с. 351].

Екологічна освіта, виховання і культура, утворюють певну триєдність, яка передбачає їх поступовий взаємопов'язаний розвиток. Кожен із компонентів триєдності посідає відведену йому "екологічну нішу", а процес формування вважають цілеспрямованим, якщо дотримуватися умов поточної реалізації освітньо-виховних, екологокультурних завдань.

Екологічна освіта, просвітництво і наука є запорукою і суспільним механізмом регулювання системи формування екологічної культури як індикатора сталості у розвитку взаємин суспільства і природи. Цей механізм реалізується завдяки підтримці і забезпечення розвитку процесів: (освітніх), а саме початкової, базової і професійної екологічної підготовки; екологізації

навчальних дисциплін, програм підготовки та екологічного оновлення змісту сучасного академічного (освітньо-наукового) простору; дослідницьких сучасних методологій тобто екологізації галузей наук і знань; розробка екологічної науки, експертизи сталості сучасних наукових напрямів і результатів їх розробки, науково-обґрунтованого екологічного нормування та передбачення прородо-перетворювальної діяльності.

Узагальнюючи поняття, екологічну культуру слід розуміти як цілісну систему, яка поєднує: екологічне мислення; екологічні знання; культуру вчинків та культуру екологічно виправданої поведінки, для якої характерним є ступінь перетворення екологічних знань, мислення, культури почуттів у щоденну норму вчинків.

Екологічно обумовлена діяльність є проявом екологічної культури. При формуванні екологічної культури особистості, як цільового компонента екологічної освіти, передбачається комплексний вплив на когнітивну, афективну, діяльну сфери свідомості.

І. Д. Зверев зазначає, що до екологічної освіти повинні відносити загальнонаукові, морально-естетичні і практичні аспекти. Специфікою екологічної освіти є те, що вона зобов'язана ґрунтуватися на принципі “випереджуючого відображення”. Оскільки, саме у свідомості особистості повинно відбуватися постійна оцінка можливих наслідків втручання у довкілля. Серед основних компонентів екологічної освіти виділяють: знання екологічних законів, фактів; діяльність у реальних соціоприродних ситуаціях, яка пов'язана з вирішенням екологічних проблем; емоційно-естетичне сприйняття природи, її художніх виявів; ставлення людини до довкілля [72, с. 10].

Г. О. Білявський вказує, що *основною своєрідною рисою екологічної культури* є те, що вона не утворюється мимовільно, а виникає шляхом розвитку умов, які сприяють поширенню її принципів та специфічним видом педагогічної діяльності – екологічним вихованням. Від стану екологічної культури, в першу чергу молоді, залежить тлумачення проблеми глобальної екологічної кризи та збереження природних ресурсів існування цивілізації [16].

Своєрідність екологічного виховання визначається у формуванні певного світоглядного вироблення до цілісної суперсистеми "суспільство-природа", яке ґрунтується на діяльнісному підході особистісного розвитку.

В. С. Крисаченко зазначає, що *основними принципами екологічного виховання* є принципи: матеріальної сукупності світу, краєзнавчий, принцип комплексності, безперервності, патріотизму і т. і. Основоположним принципом екологічної освіти і виховання має бути «мислити глобально – діяти локально» [108].

Об'єктом впливу культуротворення є природа, природне походження самої людини. Істотною ознакою культури слугує прагнення *Homo sapiens* подолати «стихійний» початок в самому собі, у навколишньому середовищі і поставити це собі на озброєння, що природно можна здійснити через співвідношення людства з природним середовищем, взаємодію людської культури з «божественною» природою [216].

Про те, що сутнісне та змістовне роз'яснення, вказує на нерозривний зв'язок між Культурою і Природою говорили В. Вернадський і П. Тейяр де Шарден. Органічно поєднав у своїх працях природниче і гуманітарне бачення світу, науки про землю і «живу речовину» з науками про людину і суспільство, при цьому розглядаючи частку людини в єдності з природою і космосом (від «антропос» – людина: антропокосмізм) В. Вернадський. Його вчення про ноосферу (від грец. «ноос» – розум, «сфера» – куля), він її вважав продовженням і вищою формою біосфери, що має безумовне значення для сучасної культурології.

Нині теоретичні і практичні передумови розв'язання нагальних проблем відносин людини з довкіллям досить часто пов'язують із переходом до ноосферного, або ж інформаційно-конструктивістського природокористування.

Вироблення екологічної свідомості в сучасному світі, на думку багатьох науковців, відбувається відповідно до чотирьох основних напрямків [91]:

- науковим, який відображає бажання реалізувати на практиці отримані теоретичні і практичні знання про існуючі природні зв'язки, про те, як можна оминати їх в ході виробничої діяльності людини;
- економічним – відображається у відчутті економічної рентабельності певної виробничої діяльності, яка пошкоджує природне середовище;
- культурним – відображається у намаганні зберегти природне середовище як елемент культурного середовища;
- політичним – відображається у прагненні людей формувати фактори існування, що відповідають гідності людини.

Е. В. Гірусов вказує, що *предметом відображення екологічної свідомості в сучасному світі* є взаємовідносини та зв'язки між природним середовищем та суспільством як підсистеми єдиного сукупного об'єкту, що формується в системному вузлу суспільних відносин, які пов'язані із діяльністю з раціоналізації системи "суспільство-природа" [38].

М. М. Кисельов, В. Л. Деркач та А. В. Толстоухов, що *екологічна свідомість* – це система поглядів, теорій та емоцій, що відіграють проблематику співвідношення суспільства з природою в контексті раціонального їх вирішення відповідно до природних можливостей та конкретних потреб [91].

Екологічна свідомість як своєрідна, незалежна форма суспільної свідомості виникає лише в ХХ ст. в наслідок усвідомлення загрози глобальної екологічної катастрофи та наростання кризових явищ у взаєминах суспільства і природи. Вона формується на основі пізнання законів, що забезпечують цілісність природного середовища, і має обумовлювати людську діяльність для збереження довкілля і покращання придатного для існування людей стану природи.

Український дослідник Б. Плясковський зазначав, що в сучасна екологічна свідомість має дві діаметрально протилежні філософсько-методологічні концепції [161]. Перша – це те, що природа за своєю структурою є не зовсім недосконалою, і тому потрібно впроваджувати специфічне екологічне

виробництво, яке буде удосконалювати природне середовище з точки зору формування відповідних умов для життя людини.

Але загалом не слід забувати, що і власне середовище проживання людини теж має певний різновид, бо складається з природного і штучного, причому друге через швидкий розвиток науково-технічного прогресу повинно у перспективі поглинути перше, незважаючи на його привабливість.

Існує також реальна небезпека: баланс між природним і штучним та умовами життя може диференціювати в нестабільність та незворотність процесу, який приблизить настання екологічної катастрофи. Друга парадигма більш перспективна і гуманна – не змінювати, а підтримувати власне середовище існування. Для цього потрібно підтримувати середовище існування, використовуючи нові науково-технологічні досягнення, але пріоритет повинен надаватися ресурсозаощадним та безвідходним технологіям.

Ця концепція привабливіша для формування екологічної свідомості, хоча також може мати складні внутрішні загрози. Вона, наприклад, не дає чіткого алгоритму дій, як необхідно змінювати природне а якою – штучно створене середовище.

На етапі сучасного розвитку суспільних відносин відбуваються функціональні та структурні зміни свідомості суспільства, які відображають глобально-екологічну картину, що склалася. З одного боку, формується екологізація суспільної свідомості, створюється і розвивається її новий вигляд, що розповсюджується та зростає в суспільному значенні екологічної кризи у свідомості суб'єктів екологічної діяльності. З іншого ж боку, формується екологічна свідомість як нова, самостійна форма суспільної свідомості, яка характеризується штучним відображенням та системним характером регулювання відносин у системі "суспільство-природа".

Становлення екологічної свідомості – це процес усвідомлення закономірностей системної цілісності природи і законів, які створюють взаємодію суспільства і природи, та повинні враховуватися у процесі суспільного розвитку та глобального керування природними компонентами.

Вона може побороти утилітарно-прагматичне ставлення до навколишнього природного середовища, зміні традиційних антропоцентристських світоглядних настанов.

Екологічна свідомість має ряд характерних ознак, які обумовлюють оригінальність її функціонування в загальній структурі суспільної свідомості. До таких ознак слід віднести: системний характер, здатність об'єкта до відображення – екологічно мисляча людина повинна показувати вміння не лише усвідомлення зв'язків певних явищ природи та наслідків людського природокористування, а й бачити, в якому взаємозв'язку вони перебувають з іншими явищами більшої системи, ніж та, що розглядається; вміння об'єднувати об'єкт відображення та пізнання у всій його різних якісних характеристиках, гетерогенності та усвідомити деяку змістовну єдність, важливу в екологічному відношенні; можливість бачити не тільки найближчі результати змін, що відбуваються в природі, але й результати подальшого змін, бачити не прямі і зворотні зв'язки модифікацій, що відбуваються в природі та суспільстві.

Найбільш специфічною ознакою екологічної свідомості є те, що вона не може бути лімітована лише попередніми напрацюваннями, теоретичними складовими та понятійним апаратом окремих наук, через їх направленість на вивчення окремих явищ природи.

Для з'ясування змісту екологічної свідомості потрібно розглядати її структурність, що представлена різними рівнями та формами.

В екологічній свідомості виділяються наступні рівні за гносеологічним критерієм:

- 1) повсякденна екологічна свідомість, що відображає щоденне життя людини, її безпосередню взаємодію з навколишнім природним середовищем;
- 2) специфічна (теоретична) екологічна свідомість, що більшість відображає наукове екологічне знання, в якому відбувається самоаналіз масової свідомості.

Перший обумовлюється знаннями про особливості взаємовідносин суспільства з природою, що перебувають в несистематизованій формі і втілені в

практичну діяльність та відображається у безпосередньому бутті людей. Другий відновлений спеціалізованими, теоретичними формами про взаємозв'язок суспільства та природи. Цей рівень свідомості ґрунтується на здобутках соціальної екології як науки, на ньому відображення здійснюється через усвідомлення змісту, закономірностей та тенденцій розвитку відносин в системі "суспільство-природа".

Екологічна свідомість притаманна таким формам носіїв:

1) індивідуальна екологічна свідомість, яка є комплексом уявлень, знань про специфічну і взаємодію суспільства та природи, що характерно окремій особистості, її унікальності та неповторності, може мати також побутовий, так і спеціалізований, теоретичний рівень;

2) масова екологічна свідомість – є відображенням певного суспільства чи великої соціальної групи про пізнання особливостей відносин у системі "суспільство-природа", Як правило, їй не буває характерний теоретичний рівень.

В індивідуальній екологічній свідомості формуються перетворення домінуючих в суспільстві уявлень про особливості взаємодії з навколишнім природним середовищем через особистий досвід та знання окремого індивіда.

Екологічна свідомість забезпечує і соціально-політичну функцію. Відомий югославський соціолог Д. Маркович говорив, що вона є важливим структурним елементом організації самоврядування суспільства, спонукає до активізації позиції громадян щодо вирішення проблем відповідального природокористування, збереження для життя і здоров'я придатного середовища.

Основоположною функцією екологічної свідомості є забезпечення гармонізації взаємовідносин у соціоприродних системах, запобігання глобальній екологічній катастрофі та розв'язання глобальних екологічних проблем.

Отже, підсумовуючи можна зробити висновок, що екологічна свідомість – це форма суспільної свідомості, яка на стадії розвитку забезпечує систему ідей, теорій, поглядів, мотивацій, що відображають екологічну сторону суспільного буття, наприклад: реальна практика відносин між людиною і навколишнім середовищем, між суспільством і довкіллям, враховуючи систему управлінських

принципів та правил поведінки, що спрямовані на досягнення раціонального стану системи «суспільство-природа».

Наявність екологічної свідомості не є достатньою умовою для того, щоб матеріальні передумови мали стати запорукою перетворення потенційної можливості ліквідації глобальної екологічної кризи у переконливий факт. Наявність певних знань, уявлень, ще не гарантує відповідну поведінку. Екологічна поведінка неможлива без екологічної культури (у підсистемах – природно-екологічній, суспільно-екологічній, соціально-регулятивній) та екологічної відповідальності суспільства у формуванні екологоцентричної парадигми забезпечення сталості.

Висновки до першого розділу

1. У ході теоретичного аналізу ролі академічної культури у розвитку освітніх інституцій та формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у закладах вищої освіти здійснено аксіологічний, функціональний та системний аналізи відповідно: понятійно-категоріального апарату архітектоніки культури, культурної взаємодії людини та соціуму, взаємозв'язку культури майбутніх фахівців і професійного середовища, ролі культури у розвитку освітніх інституцій та формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у закладах вищої освіти, розкрито ноосферна роль екологічної культури майбутнього педагогічного працівника. Розкрито сучасні особливості та обґрунтовано архітектоніку культури, її понятійно-категоріального апарату; встановлено, що нині прийнято виділяти наступні аспекти культури – генетичний, аксіологічний, гуманістичний, нормативний, соціологічний. Виокремленими структурними особливостями культури вважають рівні (спеціалізований – комунікативний та трансляційний; повсякденний), форми (духовна, матеріальна), типи (східний, західний, специфічно-функціональний, етнічно-автентично-національний, синергетично-синтезований) та елементи (субстанційні – аксіогеми, норми, ментальність,

геральдична атрибутика, градаційна таксономія, інноватика; функціональні – освітньо-дослідницькі, мистецькі, літературні, морфологічні, моральні, персоніфіковані, теологічні, політико-юридичні, громадянсько-цивільні, конфесійні; структурно-архітектонічні – адміністративно-географічні, генезисно-історичні, фундаментально-філософські, етиолого-цивілізаційні, соціально-гуманітарні, процесні, професійні, господарські, планетарні, геосферно-біосферні, міські, сільські, національні та рангово-класові) її будови. Перспективними напрямками досліджень є морфологія та культурологія, семіотика і аксіологія культури, а також культурогенез і її динаміка за реалізації підходів суспільної трансформації – цивілізаційного, еволюційного, сталого, культур-історичного, локально-цивілізаційного у екологічному, соціально-економічному еволюційному розвитку взаємодії Природи (навколишнього природного середовища та природовідповідності людини) – Суспільства (особистості та її культур ідентичності, соціуму та його соціальних інституцій, держави, професійних середовищ, культур модернізації та інтеркультурації) – Еволюції (історико-генетичної). Встановлено роль культури, яка є визначальною у гарантуванні безпеки, добробуту, якості життя й буття при забезпеченні сталого розвитку.

Визначено, що комплексна багаторівнева система структури культури (загальнолюдська – елітарна, народна, масова, художня) визначає її функціональне різноманіття (взаємодій культур базису та особистості – нормативної, адаптивної, захисної; суспільного базису культури – символічно-знакова, ціннісна, соціально-пізнавальна; креативно-миротворча культур суспільної взаємодії) в суспільному житті людства, як окремої особистості, так і соціуму.

2. Структурно-функціональний аналіз культурних взаємин людини та суспільства засвідчив визначальну функціональну гуманістичну роль культур побутової (цивільно-громадянська: морально-етична, правова; сімейна: комунікативна, фізична, лікувально-фізична; безпеки життєдіяльності та якості життя; спілкування та наукової взаємодії: ноосферно-етична; мотиваційно-

поведінкова), особистісної (міська, сільська, девіантна, конфесійна, контркультура), субкультурної (естетичні та опозиційні – молодіжні, похилого віку, кримінальні та пенітенціарні). Встановлено у процесі соціального аналізу понятійно-категоріального апарату соціально-пізнавальне функціональне призначення культури, що усукупнює синергетику взаємин людини та суспільства (традиційна; корпоративна – культура влади, рольова, культура завдання, захисна; професійна – загальні: виробнича, природнича, гуманітарна, аграрна, господарська, землеробська, хліборобська; спеціальні: технічна, екологічна, педагогічна, економічна, політична, військова, юридична), а також контент-аналіз наукових джерел культурології, філософії та соціології культури свідчить, що культура наділена функцією й являє собою механізм передачі соціального та пізнавального досвіду зміни поколінь, історичних епох, і відіграє роль транскордонного транслятора культурної правонаступності й соціалізації. Портативна функція культури полягає у регулюванні міжособистої та суспільної діяльності людей через мораль і право. Підкреслено, що досягнення певного рівня культури передбачає здобуття знань, оволодіння відповідною системою знаків та символів, в тому числі вивчення мови для спілкування чи пізнання галузей наук, видів мистецтв, які віддзеркалюють символічну-знакову функцію культури. Ціннісна функція визначає аксіологічні орієнтації та потреби культурних взаємин особистості й соціуму їх моральні та інтелектуальні ознаки культурвзаємин, що формує і трансформує якісний стан та рівень культури. Особливе множинно функціональне значення культури, полягає у її адаптивній – захисній, креативно-миростворчій ролі культурних взаємин людини та суспільства (демократична; управлінсько-інституційна – працівників управління, процесу управління, умов праці, документації, управлінського апарату; політична-владна – депутатська, парламентська, діяльності суспільно-політичних організацій, електоральної політичної діяльності; національно-родова – матеріальна, побутова, політична, правова, наукова, освітня, філософська).

3. У процесі інтегрованого аналізу понятійно-категоріального апарату культурних взаємин особистості – професіонала, соціальних груп у професійних сферах розкрито сучасні їх трактування за сферами працевлаштування (у видах культур). Аксиологічний аналіз наукових джерел засвідчив культур ціннісне тлумачення взаємин людини та професійного середовища їх правової, громадської, організаційної і корпоративної, безпечної, соціальної взаємодії при виконанні професійних обов'язків під час професійної адаптації, та кар'єрного зростання. Соціальний системно-структурний аналіз обґрунтовує культурперетворювальні взаємини людини- професіонала у особистісних типах – реалістичному, артистичному, інтелектуальному, соціальному, конвенційному, підприємницькому, як професійно-компетентного до адаптації і реалізації у професійних середовищах.

Вказано, що системно-структурний аналіз взаємодії та якості культурних перетворень розглядає феномен культури в багаточисленних інтерпретаціях, як певний рівень розвитку здібностей суспільства та людини, що оформлений за типом організації життя й її діяльності.

Системний аналіз причинно-наслідкової взаємодії людини і професійного середовища, у якісних перетвореннях засвідчив, що є такі етапи їх культурно професійних взаємин які передбачають, становлення особистості й її професійної діяльності, а саме: професійна організація особистості, її ставлення до професії та початковий рівень фахової діяльності, яка передбачає реалізацію професійних намірів; професійна підготовка, відповідність професійної компетентності майбутніх професій у видах діяльності; професійна адаптація у професійному колективі її відповідність професійному середовищу; професійна реалізація, самовдосконалення, кар'єрне зростання та професійна життєздатність.

4. Конкретизовано ноосферну роль екологічної культури педагогічного працівника, яка визначається чинниками забезпечення: екосоціальних (узагальнення суспільних і культурних рис при адаптації до природного середовища; особливості використання та поведінкова мотивація

технологічного освоєння природних ресурсів; специфіка культурної адаптації; визначається культурною спадщиною, екологічними – політикою, інвестуванням, освітою, вихованням, ефективністю суспільної діяльності); природно-екологічних (синтез гуманістичних і профільних традицій культури; співвідношення середовища життя і технологічного розвитку людства; гармонізація взаємин з довкіллям; рівень розвитку, який обумовлює екологічну безпеку); соціоекологічних (моральне ставлення до природи і забезпечення екологічної грамотності; екологічно усвідомлене стале природокористування при врахуванні перспективного розвитку природних та антропогенно змінених екосистем; здатність людини взаємоузгоджувати власні потреби з природним устроєм довкілля; самозбереження і самообмеження людства як природного компоненту; екологічні нормативно ціннісні системи, природоошадна мотивація); соціально-регулятивних інституційних (природничо-наукова освіченість; характерна сукупність норм, поглядів спільнот і особистостей у суспільному ставленні до природи; рівень розвитку суспільства у типах організації життя за екологічними цінностями; засіб соціоприродної самоорганізації; екологічна сфера суспільної діяльності за потребами екологічної комфортності життєзабезпечення; гармонізація взаємин суспільства і довкілля) індикаторів у підсистемах: природно-екологічній, суспільно-екологічній, соціально-регулятивній формування екологічна-ноосферологічної свідомості екологоцентричної парадигми – забезпечення сталості шляхом екологічної освіти, просвітництва, науки, виховання та етики.

Основні наукові положення розділу викладено в опублікованих працях [250, 251, 253].

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ АКАДЕМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

2.1. Теоретичні та методичні передумови генезису формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у ЗВО

Упродовж розвитку людської цивілізації проблема формування культури мала першочергове і по суті, провідне значення, – передусім тому, що цей феномен завжди був могутнім чинником соціального розвитку особистості та суспільства загалом. Культура ідентифікувала якісну характеристику суспільного життя, уособлювала специфічний спосіб розвитку життєдіяльності людей, відтворений у результатах праці, системі соціальних норм та інституцій.

У Енциклопедії освіти зазначається, що культура пронизує всі напрями людського діяльності – від основ матеріального виробництва до вершин людської творчості. Вона детермінує усі сфери суспільної та індивідуальної діяльності – у праці, побуті, дозвіллі, мисленні та етиці тощо. Зміст культури впливає не тільки на результати людської діяльності, а й визначає їх сутнісне спрямування. Думки, погляди, рішення, які зумовлюють різні сфери суспільної діяльності, підтримуються логікою культури [63, с. 439–440].

Аналіз наукових джерел свідчить про різноманітність поняття «культура». Американські культурологи К. Клакхон (*Clyde K. Kluckhohn*) і А. Кребер (*Alfred Louis Kroeber*) у праці «Культура: критичний огляд понять і визначень» [264] наводять понад 150 трактувань поняття «культура», а науковець Л. Кертман пропонує понад 400 варіантів визначення цього феномену [264]. Доцільно зазначити, що К. Клакхон і А. Кребер пропонують усі визначення терміну «культура» поділити на п'ять основних груп у залежності від сутнісного спрямування:

- 1) культура як особлива сфера діяльності, пов'язана з мисленням, художньої культурою, нормами етики і етикету;

- 2) культура як показник загального рівня розвитку суспільства;
- 3) культура як спільність, що характеризується особливим сукупністю цінностей і правил;
- 4) культура як система цінностей і уявлень того чи іншого класу;
- 5) культура як духовний вимір будь-якої свідомої діяльності особистості.

Отже, трактуємо поняття «культура» як багатofункціональна система свідомої творчої діяльності особистості, що поєднує різноманітні сфери людського буття.

Освіта як основа інтелектуального, духовного, фізичного та культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту [68]; процес отримання нових знань, умінь та навичок формує «людину культури» [15]; процес, що веде до становлення такої культурної компетентності, яка буде спонукати здобувача освіти до формування себе як особистості.

Освіта є процесом трансформації, докорінної зміни «докультурної» людини у культурну особистість. Загалом освіта спрямована на вироблення конкретних знань, умінь, навичок та компетентностей здобувачів освіти, на їх підготовку до професійної діяльності, що в контексті сучасної освіти є формування здатності особистості до самоосвіти, саморозвитку, самореалізації та самовдосконалення, оскільки неможливо підготувати майбутнього фахівця до усіх викликів професійної діяльності, запропонувати сталий алгоритм вирішення професійних завдань, вирішення проблемних ситуацій.

Культура визначає зміст і сенс освіти, оскільки відмінність між ними так само, як і подібність мають прояв у змісті, функціях, завданнях та цілях цих категорій. Освіта як процес навчання і виховання особистості орієнтується на визнані людством еталони та цінності культури, яка включає всю сукупність результатів людської діяльності. Освіта – це особливе середовище культури. Ця особливість полягає в тому, що освіта виникла й існує як спеціальний механізм відтворення і генерування культурних цінностей з випереджаючими параметрами. Разом з тим феномен культури має стихійно діючі механізми свого функціонування, яким характерно непередбачувані наслідки.

В. Біблер зазначає, що результатом освіти є соціалізована людина. Освіта є середовищем, в якому пріоритетним видом діяльності є «дематеріалізація» культури, тоді як культура – це в першу чергу сфера матеріалізації людського сутнісного потенціалу [15, с. 32–38].

Глобалізація, інтернаціоналізація освіти, орієнтація на економіку знань та їх капіталізація – головні виклики сучасності, що постають перед вищою освітою й актуалізують культурологічно-ціннісні підходи до модернізації її мети і змісту, оцінювання якості та конкурентоспроможності здобувачів освіти. Зазначені тенденції розвитку та трансформації системи вищої освіти як у національному, так і міжнародному контексті акумулюють увагу науковців до проблеми формування академічної культури студентів. Процес здобуття освіти і наукова діяльність в університеті організована в специфічному середовищі, яке ґрунтується на відповідних цінностях академічної культури.

У тлумачному словнику зазначено такі трактування поняття «академічний»: той, що стосується академії або властивий академікові; навчальний; *академічний рік* – частина року, упродовж якої відбуваються заняття у ЗВО; *академічна година* – призначений час для уроку в школі чи для лекції; той, хто додержується наявних традицій, канонів, властивих академізмові, перенесено – суто теоретичний; такий, що наслідує традиції, зразки; почесний, кращий [199]. Ключовими концептами цих дефініцій є: навчальний, теоретичний, традиції, канони, зразки, почесний, кращий тощо.

Т. Добко зазначає, що у науковій періодиці термін «академічна культура» доповнений характеристикою «інституційний» і визначено як «поєднання академічного етосу та організаційних особливостей, що зумовлюють спільні для цієї спільноти підходи до способу організації праці, визначення рівня посадової компетенції та довіри, процедури прийняття рішень, сприйняття та розв'язання конфліктів» [59, с. 95].

Аналіз наукової періодики засвідчив відсутність єдиного визначення поняття «академічна культура» серед сучасних науковців: «сукупність норм і цінностей освітньої і наукової діяльності університету» [177], «...передусім

культура моральності і служіння суспільству» [246], «...оволодіння різними способами навчально-пізнавальної та навчально-дослідницької діяльності, готовність до переходу від теоретичного до практичного навчання» [43], професійна субкультура наукового співтовариства [95].

Професор Г. Хоружий тлумачить академічну культуру як «сукупність способів і методів діяльності сучасної академічної спільноти (в українському контексті передовсім університетської), її системно інтегрована якість, що відбиває досягнутий рівень розвитку» [233, с. 30]. Тобто академічна культура потрактовується як своєрідний комплекс соціальних норм і цінностей, що характеризується приналежністю конкретній соціальній системі та регіональному розташуванню. Також це цінності, явища, процеси та відносини, що властиві лише для науково-педагогічної спільноти та є своєрідними і притаманними лише для викладачів, дослідників і студентів ЗВО. Академічна культура як результат історичної трансформації суспільства, як наслідок соціальної взаємодії у академічній спільноті.

Аналіз історичного спадку відомих теоретиків академічної та університетської культури – Вільгельма фон Гумбольдта [138], кардинал Джона Генрі Ньюмена [144], Хосе Ортега-і-Гассета («Місія університету») [235], Ярослава Пелікана («Ідея Університету»), Карла Ясперса («Ідея університету») дає можливість визначити академічну культуру (з англ. – *academic culture*) як культуру накопичення, розвитку, впорядкування та передачі знань від покоління до покоління через практиків та передавачів, якими є дослідники і викладачі дослідницьких інституцій та закладів вищої освіти.

Т. В. Артемєва зазначає, що сфера академічної культури передбачає такі елементи:

- академічна діяльність – навчальна і наукова;
- всі види і типи освітнього процесу: від читання лекцій до індивідуальної роботи зі студентами. Наукове керівництво (студентами та аспірантами), методична робота;

– наукова діяльність: теоретичні дослідження, архівні пошуки, лабораторні дослідження і експерименти, опитування, польові дослідження, експедиції тощо;

– академічні інституції (університет, наукове товариство, дослідний інститут, інститут інноваційних досліджень (advanced studies), бібліотеки та архіви, фонди, галузеві та відомчі центри, інститути і лабораторії, віртуальні науково-освітні портали, розсилки і конференції тощо);

– академічне письмо (написання публіцистичних, популярних, наукових, методичних, кваліфікаційних текстів). А саме, статті, есе, монографії, дипломи та дисертації, огляди, звіти, відгуки, науковий переклад, публікації текстів з коментарями, складання антологій і хрестоматій тощо. Також відносено наукове редагування, рецензування, написання відгуків, створення підручників, навчальних посібників, комп'ютерних презентацій, сайтів, порталів, особистих сторінок тощо. Особливий вид науково-викладацької компетенції – виявлення плагіату.

– академічна інформатика: біо-бібліографічна компетентність, використання каталогів, баз даних, індексів наукового цитування, віртуальних джерел і бібліотек, електронного пошуку, в тому числі пошуку достовірних джерел в Інтернеті. Поінформованість про події в академічному світі – інтернет-розсилки;

– академічна комунікація: конференційна діяльність, академічна риторика, професійна етика автора, викладача, академічне право, науково-кваліфікаційні заходи (захисту дипломів, дисертацій, обговорення книг). Ритуали, традиції, табу, дрес-код. Учений у віртуальному світі: мережевий етикет («нетикет»), етика і практика електронної комунікації. Ідентифікація дослідника (Curriculum Vitae або резюме, список наукових праць, WWW-сторінка тощо).

– академічна мобільність: студентська, викладацька, наукова. Невитратні види академічної мобільності;

– академічний менеджмент – управління та організація академічними інститутами та проектами. Академічний фандрайзинг. Проектрайтинг;

– підвищення кваліфікації та академічного статусу (навчання у відповідних інститутах, на курсах тощо, самостійна робота в міжнародних інститутах та центрах інноваційних досліджень (advanced studies), захист дисертацій, отримання вчених ступенів і звань). Т. Артемьєва вважає цей перелік відкритий, як для доповнень, так і структурних змін.

О. Кравченко виокремлює традиційні європейські академічні цінності, а саме: «інтелектуальна свобода та соціальна відповідальність; дотримання моральних критеріїв в оцінці процедури та результатів досліджень; право дослідника вільно висловлюватися стосовно наукових та етичних проблем дослідження; самоцінність інтелектуальної праці незалежно від отриманого результату» [103, с. 60].

І. Налетова та А. Прохоров вказують, що сучасна академічна культура потрактовується досить розширено: від взаємозв'язку з організаційною культурою в умовах глобалізації до місії вищої освіти у сучасному інноваційному суспільстві загалом. Академічна культура в широкому сенсі – як ідею університету, що традиційно об'єднує знання, культуру та науку, доцільно зазначити, що кожний соціально-історичний період характеризує відповідність академічної культури моделі університету – середньовічній, класичній, масовій, глобальній (культура академічного капіталізму), що в свою чергу знайшло відображення у роботах філософів кожного історичного періоду [139].

Чинний Закон України «Про вищу освіту» визначає університет як «заклад вищої освіти, що провадить інноваційну освітню діяльність за різними ступенями вищої освіти, проводить фундаментальні та/або прикладні наукові дослідження, є провідним науковим і методичним центром, має розвинуту інфраструктуру навчальних, наукових і науково-виробничих підрозділів, сприяє поширенню наукових знань та провадить культурно-просвітницьку діяльність» [68].

Історія розвитку університету як специфічної освітньо-виховної системи свідчить про те, що механізми його формування визначаються конкретно-історичною ситуацією і культурою певного етапу розвитку суспільства. Університет виступає в якості своєрідної моделі культури, яка включає в себе безліч різноманітних нашарувань. Університет трансформує конкретне середовище, в якому відбулося його становлення і визначення його структури, форми, методів і засобів навчання.

І. В. Налетова вказує, що період формування кожної моделі університету – це епоха відносно повільних змін, обмежених нововведень, стійкої технологічної побудови. Такі детермінанти обумовлюють можливість послідовного оновлення структури університетської освіти, таким чином, що конфігурація соціокультурного простору залишалася стабільною і незмінною упродовж багатьох десятиліть [138].

У практиці середньовічного університету переважала ліберальна традиція передачі культури. Х. Ортега-і-Гассет зазначає, що «середньовічний університет не займався дослідженнями, його мало цікавили професії; була одна лише ... «загальна культура» – теологія, філософія, «мистецтво» [146, с. 70]. Трактуювання змісту поняття «загальна культура» у середні віки було відмінним від сучасного: загальна культура являла собою не окрасу мислення і не засіб виховання характеру, а система уявлень про світ і людство, система переконань, що ефективно спрямовує власне існування людини.

Модель середньовічного університету настільки відповідала культурі, яка її сформувала, що перехід суспільства до індустріальної стадії розвитку спричинив кризу університетської освіти.

Осередками наукової культури, інтелектуальної спадщини наукових шкіл є університети. У XIX ст. було обґрунтовано декілька концепцій розвитку університетської освіти європейського рівня, серед яких провідне місце займають: університет Вільгельма фон Гумбольдта – з ідеєю дослідницького закладу; університет Джона Генрі Ньюмена – з теорією інтелектуального закладу. Оскільки основним завданням закладів вищої освіти В. Гумбольдт

вважав саме поєднання «об'єктивної науки і суб'єктивного знання», проте фундаментальним залишається наука, тому ідея створення університету постала на засадах єдності освіти і науки, розвиток і вдосконалення впродовж життя у галузі науки за конкретними дослідженнями, академічна свобода та самостійність у виборі дослідження й навчання.

І. В. Налетова та А. В. Прохоров вказують, що університет у його сучасній транскрипції був створений В. Гумбольдтом у XIX столітті. Його концепція отримала назву «класичної ідеї університету», яка відображала потреби індустріального суспільства у прикладних знаннях. В основі цієї «ідеї» були закладені принципи унікальності університету як соціокультурного феномену, що відображає специфіку і рівень національного розвитку, єдності викладання і досліджень, академічної свободи [139, с. 139].

Внутрішній устрій університету, на думку В. Гумбольдта, має ґрунтуватися на дотриманні принципу – розглядати науку як щось іще не цілком знайдене, те, що ніколи не може бути знайденим до кінця, і таке, що потребує невпинного пошуку [52, с. 512]. Тому, на переконання вченого, основна відмінність університету від школи полягає саме у незавершеності науки. Якщо школа має справу лише з готовими знаннями і їх надає здобувачам освіти, то в університеті наука є не вирішеним завданням, що постійно потребує дослідження. Для активного розвитку науки необхідно зберегти діяльним і активним потрійне спрямування духу:

– по-перше, виводити все з певного первинного принципу (завдяки чому, наприклад, розуміння природи виходять від механічного до динамічного, органічного і, нарешті, психічного в широкому сенсі);

– по-друге, пов'язувати все з якимось ідеалом;

– по-третє, поєднувати принцип і ідеал в єдину ідею [52].

Фундаментальне призначення університету на погляд В. Гумбольдта – академічна свобода та єдність дослідження та викладання [52].

Ідея класичної моделі університету знайшла відображення не лише в німецькій соціально-гуманітарній теорії. Велике значення для теорії класичного

університету мала робота Дж. Ньюмена «Ідея Університету», у якій університет представлений як «вища охоронна влада», що знаходиться над «всіма галузями знань і всіма науками, фактами та нормами, дослідженнями і відкриттями, експериментами й теоретичними постулатами» [144].

Університет об'єднує студентів і викладачів у спільноту, за прагненням до знань та розуміння світу. Академічна інституційна культура виникла як результат взаємодії академічного етосу та організаційних особливостей, що визначають спільні для даної інституції підходи до способу організації праці, при визначеному рівні посадової компетенції та довіри, процедури прийняття управлінських рішень, а також сприйняття у передбаченні, розв'язанні і запобіганні конфліктів.

Призначення університету полягає у внесенні розумності у життя людей, артикулюючи раціональні (універсальні) показники організації їх справ і проектів, за рахунок своїх здобувачів. Основою раціональності є ідея істини, як досконала умова дотичності ідей свободи та інтелектуальних пошуків людей, як необхідність діалогу та комунікації для наближення особистості до істини, що саме через універсальність реалізується концепція автономії університету.

Таким чином, в умовах становлення індустріального суспільства університет стає важливою соціокультурною інституцією, де відбувається безпосереднє поєднання знання і науки. Академічна культура зосереджена на цінностях академічної свободи, стосунках з державою і суспільством, формує ідею університету як «універсуму наук», що змінило саме розуміння науки, яка стала не просто сумою готових статичних знань, а процесом нескінченного пошуку і наближення до істини.

Зміни в суспільстві ХХ ст. зумовили пошук нових парадигм університетської освіти, які могли задовільнити зрослі потреби індустріального суспільства. На думку Х. Ортеги-і-Гассета, університет масового індустріального суспільства відмовляється від традиційної функції університету – передання «загальної культури», водночас навчання культурі та передача новому поколінню системи уявлень про світ і людину повинні стати

його першочерговим завданням [146, с. 68–69]. Водночас в університеті ХХ ст. наука перетворюється у професію. Новий формат університету пропонують автори «теорії постіндустріального суспільства» (Д. Белл, О. Тоффлер, К. Керр, А. Турен та інші). Учені трактують університет як основну соціальну інституцію, культура якої стає базисом не тільки його внутрішнього академічного розвитку, а й впливає на зовнішній соціальний простір. Таким чином, теорія ідеї університету, його академічної культури в умовах постіндустріального суспільства знову повернулася до єдності культури, знань і науки.

Постіндустріальне суспільство трансформується в модель інформаційного глобального суспільства, що дає поштовх розвитку цінностей академічного капіталізму. Змінюється і модель академічної культури, набуваючи ознак корпоративної, організаційної культури.

В умовах глобалізації, яка безпосередньо формує світовий ринок освітніх послуг вищої освіти «без кордонів», сприяє проникненню організаційно-корпоративних цінностей у систему вищої освіти, перед університетами виникла необхідність адаптувати академічну культуру відповідно до вимог соціокультурного розвитку суспільства.

Традиційне поєднання науки й освіти в університеті починається з німецької моделі вищої освіти, яка в межах Берлінського університету сформувала дослідницьку (або Гумбольдтовську) модель вищої освіти. Поступово спрямованість університетської культури на єдність набуття наукових знань і їх трансляцію в межах освітнього процесу дала змогу асимілювати в американську традицію, де адаптована під потреби американського суспільства. Німецька традиція дослідницького університету в американській культурі середини ХХ століття трансформувалася під впливом моделі підприємницького університету, що має девіз «Публікуйся, або загинь». Це дало поштовх не лише розвитку науково-дослідницької діяльності, а й інноваційно-підприємницької, коли публікації створювалися на основі

результатів прикладних досліджень, які здатні швидко забезпечити прибуток і університету, і самому досліднику.

У таких умовах поряд з поняттям «підприємницький університет» став використовуватися термін «академічний капіталізм», який трансформує основу сучасної академічної культури та її цінності.

Термін «академічний капіталізм», введений у 1997 р. у науковий обіг Ш. Слотер і Л. Леслі в роботі «Academic Capitalism: Politics, Policies, and the Entrepreneurial University», означає зміну традиційної моделі університетської професійної діяльності під впливом глобалізації політичної економіки в кінці ХХ – на початку ХХІ століття. Університети все більше функціонують як елементи ринкової структури. Ринок невпинно проникає в академічність, зумовлюючи такі явища, як приватизація, поділ витрат і тимчасова зайнятість та загрожує гарантіям права на працю, академічним свободам та місцевій культурі [267, с. 1].

Сучасні університети змушені адаптуватися до нових умов функціонування. Напрями розвитку університетів визначаються наступними тенденціями:

- розвитком інформаційної культури в умовах економіки, заснованої на знаннях (економіки знання);
- включенням підприємницької функції в діяльність ЗВО і розвитком концепції підприємницького університету;
- посиленням конкурентної боротьби на внутрішньому і міжнародному ринках наукових і освітніх послуг.

У нових умовах університет потрактовується як самостійна конкурентоспроможна організація, що забезпечує сучасний рівень і якість підготовки майбутніх фахівців. Крім того, університети, поряд з освітньою та науковою діяльністю, змушені вести підприємницьку діяльність, конкурувати за залучення коштів з різних джерел (фондів, спонсорської допомоги тощо). Заклади вищої освіти поступово асимілюють до підприємств та орієнтуються на отримання прибутку. Разом з цим відбуваються зміни у структурі цінностей

університету, формується його корпоративна культура. Поняття «корпоративна культура» відповідно до університету в повній мірі відповідає зовнішнім умовам розвитку сучасного суспільства. Зміни, що відбуваються в сфері вищої освіти є причиною виникнення корпоративної культури університету.

У закладах вищої освіти виникає потреба домагатися збільшення своїх доходів за рахунок комерційної діяльності, залучення спонсорських коштів, укладення контрактів із фірмами на проведення досліджень та підготовку майбутніх фахівців тощо.

Академічний капіталізм породжує нові структури у вищій освіті, ініціативи, змінює схеми оплати деяких аспектів академічної кар'єри, а також сприяє зростанню напруженості та втраті сенсу в інших видах діяльності. Дослідження змін, що відбувалися наприкінці ХХ ст. в університетах Сполученого Королівства, США, Австралії і Канади, дають змогу Ш. Слотеру і Л. Леслі зробити наступний висновок: «не дивлячись на принципові відмінності політичних культур в чотирьох країнах реалізуються подібні політики у галузях, де вища освіта перетинається з глобалізацією постіндустріальної політичної економіки»[267, с. 55].

Науковці висловлюють думку про те, що «академічний капіталізм» – політика вищої освіти, спрямована на перетворення університетів з центрів вільних мистецтв до підприємницької периферії, де наукові дослідження здійснюються виключно з комерційною метою [267, с. 208]. Виникає необхідність конкуренції між університетами за залучення фінансових ресурсів різних організацій, фондів та держави, що імітує поведінку комерційних структур. Університет як підприємство починає здійснювати ринкову діяльність з метою отримання прибутку за виробництво знань. Знання як товар відрізняються прикладним характером і існує у вигляді розробок, рішень або результатів, які застосовуються в різних сферах виробництва, соціальної структури, управління тощо.

І. Налетова та А. Прохоров вказують, що під впливом наростання тенденцій «академічного капіталізму» трансформуються традиційні цінності

академічної культури, зокрема змінюються цінності освітньої культури самого викладача. Найкращим викладачем може бути той, хто поєднує у своїй діяльності викладацький і дослідницький компоненти. В умовах академічного капіталізму співвідношення між дослідницькою і викладацькою діяльністю розвивають підприємницькі вміння [139].

П. Мендоса (*Mendoza P.*) розглядає академічний капіталізм як елемент академічної культури. На його думку, академічна культура являє собою структуру, що складається з інституційного, соціального і виробничого елементів. До інституціонального елементу структури академічної культури відносить практики і символічні конструкти. Соціальний елемент академічної культури університету базується на соціальних очікуваннях, таких як масова освіта, громадянство, збереження знань. Виробничий елемент представлений академічним капіталізмом. З одного боку, академічний капіталізм розглядається як позитивне явище для ЗВО, оскільки студенти отримують доступ до участі в дослідницьких проектах, розвиваючи професійні компетенції, а викладачі відзначають, що участь в дослідницьких проектах, підтриманих грантами, надає їм можливість генерувати ідеї стратегічних досліджень, покращуючи фундаментальну і прикладну базу [265, с. 19]. З іншого боку, академічний капіталізм, поряд з іншими трансформаційними процесами вищої освіти, ставить під загрозу зникнення традиційних академічних цінностей, що знайшли своє відображення в Бухарестській декларації етичних цінностей і принципів вищої освіти в Європі (2005 р.).

Академічний капіталізм не може бути просто механічним процесом, що автоматично просочується в усі галузі вищої освіти. Прагнення адаптуватися до наявних реалій економічного ринкового детермінізму в сучасному глобальному світі по-різному проявляється в академічних середовищах, що сприяє виникненню безлічі підходів щодо цієї адаптації і забезпечуючи тим самим необхідне різноманіття в університетських дослідженнях.

Академічна культура також забезпечує зростання учасника освітнього процесу як особистості в умовах університетського середовища, створюючи

для цього всі необхідні можливості. No dignity without liberty. And no liberty without dignity. Характер академічних свобод призводить до усвідомлення гідності, внутрішньої самостійності студента, як науковця, так і людини. Етико-інтелектуальна система цінностей, переконань, мотивацій та певних сприйнятів, що окреслюють професійну діяльність у сфері освіти та науки, називають академічною культурою.

Університетська культура у вузькому розумінні академічна і у об'ємному (транскордонному), має свої характерні особливості. Найголовнішою цінністю й умовою академічного існування культури є наявність спектра свобод: право вибору (дисципліни для викладання, наукової теми); необмеженість у творчості (методи, форми й засобів, а також методики, які будуть використовуватися і впроваджуватися у освітньо-науковому процесі творчості); відсутність тиску (зовнішнього, внутрішнього) у процесі творчої діяльності (науково-освітньої, викладацької, культурно-виховної, просвітньої); незалежності у роботі (творчості).

Корпоративну університетсько-академічну культуру можна окреслити як сукупність чинників, які взаємодіють між собою, і складових, що охоплює досвід минулого й сучасного, структурні характеристики закладу і погляди його керівників, працівників та студентів; по-друге, сукупність думок, еталон поведінки, настроїв, символів, відносин і способів організації діяльності закладу. Корпоративна культура ЗВО може визначати індивідуальність закладу більшою мірою, ніж його навчально-виховна і науково-виробнича діяльність, у тому числі освітньо-наукові, соціально-культурні послуги (у тому числі – просвітництво, наукове і культурне обслуговування), які він надає.

Унікальність корпоративної культури ЗВО полягає у досягненнях системи внутрішньо-ціннісних правил і установок, «кодексу честі», що панують у закладі. Мета університетської корпоративної культури – забезпечення високого виконавського рівня в усіх сферах діяльності закладу, його конкурентоспроможності й дохідності (для комерційних проектів), створення позитивного іміджу і підвищення попиту на послуги закладу

методом удосконалення управління людськими ресурсами, виховання лояльності працівників, вирішення питань без конфліктів.

Достатньо тривалим і складним процесом є вирощування зрілої академічної культури, оскільки передбачає не тільки створення чітких норм, а й вільне їхнє сприйняття, природне засвоєння всіма учасниками освітнього процесу в університеті: здобувачами освіти, науково-педагогічними працівниками, адміністрацією, допоміжним персоналом. Не можливо просто перенести чи запозичити академічну культуру. Зазвичай, вона здобувається ціною багатьох проб та помилок, ціною безупинної комунікації та саморефлексії спільноти над своїм проектом в університеті.

А. Беляєв вказує, що стратегія формування корпоративної культури розгортається в зовнішньому і внутрішньому аспектах. Зовнішній аспект передбачає застосування комплексу заходів, спрямованих на забезпечення конкурентоспроможності університету, тобто досягнення рентабельності і соціального статусу. Внутрішній – становлення корпоративних педагогічних цінностей, високої академічної культури, норм педагогічних відносин, що забезпечують сприятливий морально-психологічний клімат, творчу атмосферу в середовищі викладачів, що формує гідність особистості, професійну гордість і, в кінцевому рахунку, забезпечує репутацію ЗВО і колективу [11].

Міра адаптації до постакадемічних цінностей визначається структурним рівнем академічної культури. Разом з тим структура академічної культури може бути різноплановою. Доцільно виокремити глобальну, макрорегіональну, національну, регіональну, університетську академічну культуру; культуру інституційного менеджменту, академічного менеджменту, академічної громадськості; культуру класичного, корпоративного, дослідницького, підприємницького, мережевого, проектного, регіонального університету; культуру викладача й студента. У будь-якому випадку підприємницькі цінності сучасної академічної культури необхідно розглядати через призму інноваційного напрямку, що формує «культуру ризику», «підприємницьку

культуру», «культуру активного обговорення прийнятих стратегій», «культуру організації» тощо, так і через класичні освітньо-дослідні цінності сучасності.

2.2. Особливості змісту формування академічної культури у закладах вищої освіти

Установи ЮНЕСКО та ЮНІСЕФ реалізують інтеркультурну стратегію ООН. На всесвітній конференції з питань політики у сфері культури, що проходила у Мехіко (1982), основну увагу було зосереджено на проблемах освіти та культури, зокрема культури спілкування, яку необхідно плекати, оскільки вони є вагомими умовами істинного прогресу людини і суспільства.

Учасники конференції, висловили надію, що зрештою людство прийде до єдиних культурно-духовних цілей; погодилися, що найширше розуміння культури може визначатися як сукупність яскраво виражених духовно-матеріальних та інтелектуально-емоційних рис, які характеризують соціальну групу чи суспільство [224, с.6].

Особливим механізмом модернізаційного оновлення освіти є інформатизація технологічного освітньо-наукового базису. Він дозволить забезпечити оптимальний доступ громадськості, з використанням засобів, до інформаційних ресурсних баз наукових знань, технологій, можливостей їх опанування і застосування. Формування інформаційних наукових знань і створення інформаційно-комунікаційних та медіа проєкційних мереж, які застосовуються у освітньої, науковою метою, у соціальній, економічній і природоохоронній діяльності забезпечить становлення систем освіти в інтелектуально-інформаційному суспільстві наукових знань.

Набуття високої якості сукупності цих рис, підвищення результатів спільної інституційної ефективної діяльності, покращення якості життя та подальшого соціально-екологічного еколого-збалансованого розвитку цивілізації, можливі лише через трансформацію академічних наукових знань. Вирішення протиріччя між очікуваним сприянням освіти в оптимізації якості

життя людства й непередбачуваним майбутнім погіршенням стану соціоприродних систем, вимагає змін змісту освіти та освітніх технологій, формування її сучасної соціально ефективною, футуристичною моделі в процесі реформування.

Вагоме значення має університетська культура для формування єдиного академічного простору освіти, науки, інноватики у розбудові інформаційного суспільства наукових знань.

М. Ф. Степко та Я. Я. Болюбаш зазначають, що реалізація принципів міжнародної співпраці у сфері освіти і культури відбувалася у ході світових зібрань Болонського процесу, а саме через спільні декларації «Про узгодження системи вищої освіти в Європі» (м. Париж, 1998), «Декларація міністрів освіти Європи» (м. Болонья, 1999) та комюніке міжурядових конференцій: «На шляху до європейського простору вищої освіти» (м. Прага, 2001), «Утворення європейського простору вищої освіти» (м. Берлін, 2003), «Загальноєвропейський простір освіти – досягнення цілей» (м. Берлін, 2005), «На шляху до Європейського простору вищої освіти: відповіді на виклики глобалізації» (м. Лондон, 2007) та «Болонський процес у період до 2020 року – Європейський простір вищої освіти у новому десятилітті» (м. Льовен та Лювен-ля-Ньюв, 2009) [207].

Європейські рамкові настанови парламенту Ради Європи (2006 р.) окреслили ключові компетенції для навчання впродовж життя, що здатні забезпечувати сприяння у адаптації всіх верств громадян до глобальних суспільних викликів, без упередження до різних груп з соціальними, культурними, економічними й особистісними потребами, серед них вагому роль відіграє освіченість та здатність до вираження самого себе у сфері культури, що передбачає креативне самовираження емоцій, досвіду та ідей через музику, театральне та образотворче мистецтво, літературу, знання мовного і культурного різноманіття та спадщини Європи і Світу.

Н. М. Рідей вказує, що у комюніке конференції міністрів вищої освіти 46 країн (Льовен, Лювен-ля-Ньюв, 2009) узагальнено досягнення Болонського

процесу, встановлено пріоритети розвитку Європейського простору вищої освіти в новому десятилітті, а саме сприяння розбудові креативної та інноваційної Європи знань і дослідництва інновацій. У Будапешсько-Віденській декларації 2010 року офіційно проголошено про створення Європейського простору вищої освіти, ключову роль у розвитку якого відіграє академічна спільнота й культурні переваги закладів освіти різних країн учасниць [183].

Запровадження в 2009/2010 навчальному році інноваційної ECTS і її ключових документів, включаючи додаток до диплома (DS), які запропоновані Європейською комісією та єдиної для навчальних закладів України системи оцінювання досягнень студентів має сприяти Європейському розвитку українських і світових культурних цінностей, орієнтації на ідеали демократії і гуманізму, громадянського суспільства в єдиному просторі освіти, науки інновацій.

На межі XX–XXI століть у соціальному житті відбулися значні зміни, що призвели до формування нового типу суспільства – інформаційного.

Метою педагогічної розвідки є розкриття ролі університетської культури в розвитку інтелектуально-інформаційного суспільства наукових знань у трактуваннях дефініцій галузей наук і знань для удосконалення понятійно-категоріального апарату сучасної академічної культури; аналіз її сутності для формування єдиного академічного простору освіти, науки, інноватики.

Л. С. Виготський вказує, що заклад вищої освіти функціонує як соціокультурна система, яка має гармонізувати діяльність людини і суспільства через актуалізацію й гармонізацію людських взаємовідносин, збереження наукового та професійного потенціалу. Найважливішою метою діяльності вищого навчального закладу є позитивно соціалізована особистість, яка має високу кваліфікацію, професійну етику, спроможна успішно діяти в умовах динамічно змінюваної ситуації. Розвиток особистості осмислюється як процес і результат її взаємодії із соціально-культурним контекстом. У цьому контексті надзвичайно важливим є розуміння навчального закладу як соціокультурної системи, функції якої не обмежуються лише підготовкою людини до професійної

діяльності, а є інструментом трансляції культури, де виробляються і поширюються новітні соціокультурні цінності, підвищується духовний та інтелектуальний потенціал суспільства [35, с. 12-22].

Функціонування закладів вищої освіти і формування професійних та особистісних якостей майбутнього спеціаліста були предметом наукових досліджень В. Андрущенка, В. Астахової, І. Беха, Н. Дем'яненко, І. Зязюна, О. Киричук, О. Корольчука, В. Кременя, К. Левківського, Н. Ничкало, О. Сухомлинської, В. Ягупова. Роль освітнього середовища розглядали зарубіжні вчені І. Ансофф, П. Друкер, К. Ендрюс, В. Єфремов, Б. Карлоф, В. Маркова. Основна ідея наукових досліджень полягає в тому, що оточення організації, освітнє середовище в цілому та окремі його ділянки підпорядковані природній еволюції, що впливає на формування і розвиток особистості, її емоційно-вольову й інтелектуальну сферу [153].

Університетська культура тривалий час залишалась поза увагою дослідницької практики.

Прихильники підходу до університету як до організації М. Вебер [27], Т. Парсонс [154], І. Ільїнський [77], Л. Даниленко та Л. Карамушка [147] виходять з того, що нині перетворення відбуваються в усіх сферах суспільного життя. Тому, університети доцільно приймати як суб'єкт ринкових відносин, як установу, що повинна реагувати на зміни зовнішнього середовища, а не лише як один зі ступенів освіти. Вчений А. Кімберг вважає, що університет стає виробничою організацією зі загальними ринковими умовами, яка надає продукт під назвою "вища освіта" [90, с. 30-34].

Досліджувати університет як "корпорацію" на просторах бувшого СРСР, одними із перших, розпочав А. Осипов [148, 105-110]. Учені вважали, що у радянський період відносини конкуренції і "корпоративної поведінки" у системі освіти не визнавались або замовчувались, тому складно було досліджувати вищу школу як корпорацію.

Університетську корпоративну культуру українських освітніх закладів досліджували: Г. Хаєт [226], Ж. Серкіс [191], В. Медведь [129], П. Куделя [111],

С. Королук [96], Л. Васильченко [25], О. Скідін [195], П. Шеремета [245]. Проте більшість з цих досліджень лежать у сферах педагогіки, психології та соціології. Культурологічну парадигму корпоративної культури освітнього закладу зазначає лише Г. Хаєт.

За визначенням В. Кременя, інформаційне суспільство, незважаючи на його матеріальне вираження, таке як інформаційна техніка, є «багатоаспектним, об'єктивно зумовленим етапом у розвитку людства і супроводжується двома провідними тенденціями сучасної цивілізації: глобалізацією, з одного боку, та створенням усе більш сприятливих умов для індивідуалізації та розвитку людини, з іншого боку» [105, с. 5].

Український дослідник І. Зязюн у зв'язку з універсальністю сучасної культури, яка вимагає формування такої соціокультурної «організації суспільства, що сприяла б не хаотичному, а усвідомленому розвитку кожної особистості та стимулювала б підвищення рівня групової консолідації ефективності взаємодії суб'єктів з метою нагромадження досвіду міжкультурної взаємодії», найважливішим визначає формування і педагога «інформологічної культури», що поєднує в собі «всебічну інформацію про соціальні процеси, технічні засоби підтримки цих явищ, а також про усвідомлену їх необхідність і доцільність» [76, с. 13].

Інформаційний рівень культури охоплює межі особистісного життя суспільства, що узагальнює насамперед концепцію виховання, освіти, наукової та мистецької творчості, у контексті інформаційного співіснування, а також заклади або організації, що забезпечують їх функціонування (школи, заклади вищої освіти, клуби, театри, музеї, товариства, творчі спілки тощо).

В. С. Цимбалюк, В. Д. Гавловський та В. В. Гриценко вказують, що оволодіння інформаційною культурою – це напрям всебічності якостей людини, що сприяє дійсному розумінню людиною самої себе, власного місця і ролі. Велику значимість у формуванні інформаційної культури відіграє освіта, що здатна готувати спеціаліста інформаційного простору, виробляючи у нього

навички та уміння: розподіл інформації; виділення важливої інформації; створення критеріїв її оцінки; вироблення інформації та її використання [237].

Маючи методологічну, світоглядну, загальноосвітню та загальнокультурну направленість, основи інформаційної культури виражаються у використанні в загальній практиці різнобічних операцій для пошуку, обробки та надання інформації на базі відповідної системи наукової термінології, принципів та законів, що є необхідним фактором системно-цілісного пізнання при відображенні об'єктивної реальності, та пов'язаного з такою системою фактографічного матеріалу (баз даних, баз знань, тощо), і повинні формуватися в процесі вивчення комплексу всіх навчальних дисциплін.

Інформаційний рівень культури (від лат. *cultura* – освіта, розвиток та *informatio* – роз'яснення) – це множина здобутків певного суспільства (групи людей, нації, народу, суспільства, держави, міжнародної федерації) у сфері інформаційних взаємин (у тому числі творчості, науки та освіти, техніки тощо); відповідний рівень розвитку інформаційних відносин у відповідний період часу, у просторі, у групі осіб, що вирізняється порівняно з попередніми ознаками інформаційної культури; множина практичних, матеріальних і духовних нагромаджень суспільства, які виявляють історично досягнутий щабель розвитку суспільства і людини у сфері інформаційних взаємин та реалізуються в кінцевому продукті інформаційної діяльності; рівень досконалості в оволодінні знаннями у галузі суспільних інформаційних відносин та діяльності; спосіб формування окресленого в ідеалі рівня інформаційних відносин; множина інтелектів, які забезпечують високий рівень, продуктивність, безпеку інформаційних правовідносин; рівень фахової підготовки працівників у сфері інформаційних правовідносин та особистісну їх організованість; рівень відповідності загальноприйнятих правил, що існують у суспільстві, загальноприйнятих правилам інформаційних правовідносин; сфера загальної культури (як науки), що вивчає проблеми унормування суспільних інформаційних взаємин; множина духовних цінностей у галузі інформаційних

відносин, що утворилися людством протягом його історії; високий рівень, ступінь досконалості певної галузі розумової діяльності.

А. П. Вірковський вказує, що фахівець будь-якої галузі має володіти високим рівнем інформаційної культури та бути готовим до інноваційної (культури) діяльності. Значною мірою це стосується педагогів, які володіють арсеналом інноваційних методів і технологій навчання та здатні підготувати професіоналів. На думку О. Коберника, «формування в студентів готовності до інноваційної діяльності передбачає, перш за все, глибоке вивчення теоретичних питань удосконалення навчально-виховного процесу, позитивних сторін педагогічних теорій, ідей і технологій, які вже досліджувалися і впроваджувались в педагогічну практику» [31].

Інформаційна культура охоплює сферу духовного життя суспільства. За рахунок інформаційних відносин узагальнюється досвід освітньо-виховної системи, наукової та мистецької творчості, у тому числі організації та установи, що забезпечують їх функціонування (заклади загальної середньої освіти, заклади вищої освіти, мистецькі школи, музеї, театри, клуби, товариства тощо).

Одним із складним і недостатньо дослідженим об'єктом у наукових психологічних дослідженнях є *інноваційна культура педагогічних працівників*. Дефініція даного поняття формулюється з врахуванням професійних аспектів. У дослідженнях І. Дичківської (2004), інноваційна культура педагогічних працівників окреслена як система «освоєних особистістю педагогічних засобів, що забезпечують інноваційний спосіб діяльності, системоутворюючим елементом якої є цінності інноваційного плану».

Інноваційний рівень культури як явище здобуває цілісності у контексті схожих понять, як "інновації", "інноваційна діяльність", "інноваційний потенціал". Інноваційний потенціал – це "сукупність науково-технологічних, фінансово-економічних, виробничих, соціальних та культурноосвітніх можливостей країни (галузі, регіону, підприємства, тощо), необхідних для забезпечення інноваційного розвитку економіки". Інноваційна культура є "складовою інноваційного потенціалу, що характеризує рівень освітньої,

загальнокультурної і соціально-психологічної підготовки особистості та суспільства в цілому до сприйняття і творчого втілення в життя ідеї розвитку економіки країни на інноваційних засадах" [175, с.4].

Вчений В. Балабанов розглядає інноваційну культуру як особливий різновид загальнолюдської культури, що є новою історичною реальністю, яка виникла завдячуючи прагненню суспільства до внутрішньо-особистісного та матеріального самооновлення, і є найважливішою соціально-психологічною умовою суспільного розвитку, передумовою якісних змін життєдіяльності людей [8, с. 388].

В. І. Носков та А. В. Кальянов зазначають, що інноваційний рівень культури являє собою системну концепцію цінностей, що відповідають інноваційному розвитку суспільства, держави, регіонів, галузей економіки, підприємств, установ, організацій і відображають індивідуально-психологічні якості, інші важливі соціально-моральні стандарти людини, які сприяють формуванню та розвитку інноваційно-активної особистості [143].

Інноваційну культуру з інтегральною сутністю підкреслює Б. Лісін, стверджуючи, що "з семантики словосполучення "інноваційна культура" витікає явна раціональна користь, яка полягає в наступній думці: така культура життя, де основою мотивації вчинків людини являється прагнення оновлення, породження ідей та їх реалізації, – в сфері не тільки професійної діяльності, але і в особистому житті (самоосвіта, відпочинок, спілкування з дітьми, поведінка в сім'ї), а також у спілкуванні з оточуючими" [117, с.33].

Педагогічна культура – напрям у педагогічній думці, який розглядає процес навчання як зустріч людської особистості з об'єктивними здобутками культури, їх інтеріоризацію (процес включення до внутрішнього світу людини соціальних норм, правил і цінностей, характер перетворення соціальних норм, цінностей та інших компонентів навколишнього середовища на внутрішнє "я" зумовлений особистістю, яка сформована попереднім досвідом, має певну автономність, взаємодія особистості та соціальної системи відбувається за рахунок певних механізмів впливу не тільки з боку соціальних систем на

соціальні якості індивідів, а й навпаки — особистість може впливати на зміну соціальної системи, виступаючи як суб'єкт соціальної взаємодії [Особистість у системі]) і в результаті забезпечення духовних сил людини й творення нових цінностей. Цей напрям виник і розвинувся в Європі з початку ХХ століття. Педагогічна культура – освітня діяльність пов'язана із колом обов'язків людини та її покликань [42, с. 250].

Велика заслуга в розробленні, безпосередньо, педагогічної культури вчителя належить видатному педагогові сучасності В. Сухомлинському, який вважав педагогічну культуру живою, творчою педагогікою постійної творчої праці, у якій наче зливаються особистість вчителя з теоретичними закономірностями процесу їх впливу на внутрішній духовний світ вихованця. Іншими словами, це – техніка і технологія взаємодії майстра і об'єкта його праці. Педагогічна культура викладача закладу вищої освіти є джерелом вираження його загальнонаукової ерудиції, культури мовлення, культури спілкування, педагогічної майстерності, результатом ж неперервного саморозвитку і самовдосконалення є творча індивідуальність педагога, яка проявляється у професійній діяльності. Творчі знання, дії, почуття і спілкування формують гармонію педагогічної культури.

В. В. Ягупов вказує, що педагогічна культура відображає охоплення педагогічним працівником освітньо-виховним досвідом людства, рівень його досконалої майстерності в педагогічній діяльності, здобутий рівень розвитку його особистості. Основні складові педагогічної культури: педагогічна спрямованість; психолого-педагогічна обізнаність; узгодженість розвинутих розумових і моральних якостей; висока педагогічна майстерність та організованість; уміння ефективно поєднувати освітньо-виховну і науково-дослідницьку діяльність; сукупність професійно значущих якостей; педагогічно спрямоване спілкування та поведінка; постійна самоосвіта та самовдосконалення. Педагогічна практична діяльність вказує, що суттєвих результатів у вихованні досягають ті педагоги, які мають високий рівень педагогічної культури, і навпаки – негативні приклади жорстокості, що,

нажаль, ще існують на практиці, засвідчують про відсутність культури. Тому педагогічну культуру слід формувати послідовно та цілеспрямовано, постійно розвиваючи [259].

Засвоєний людиною соціальний досвід педагогічної діяльності у відповідності до віку та сфери життєдіяльності, що виявляється повсякденно, відображає соціально-педагогічний рівень культури.

Т. І. Туркот зазначає, що *педагогічна культура викладача закладу вищої освіти* є основою вияву його наукової і загальної обізнаності, педагогічної майстерності, культури мовлення та спілкування, внутрішньо-особистісної щедрості, проявом його творчої індивідуальності як відображення наслідків постійного самовдосконалення та саморозвитку. Педагогічний рівень культури є взаємозлагодженою культурою творчих знань, творчої діяльності, почуттів і спілкування [219].

Н. М. Рідей, С. П. Паламарчук, Д. Л. Шофолов та Ю. А. Кучеренко зазначають, що *методична культура* – це система компетентностей педагога, особливості його професійного спілкування, рівень педагогічної майстерності, наявність здібностей до творчості. Це певний рівень досконалості, майстерності, якого педагог досяг у результаті активної, цілеспрямованої освітньої діяльності. Показником, що об'єктивно відображає методичну культуру є гармонізація й узгодженість усіх професійних якостей та здібностей, якими володіє педагог, дотримання певних педагогічних вимог, ефективність процесу педагогічного впливу, високі й якісні результати освітньої діяльності, а найголовніше – це прагнення до саморозвитку, самовдосконалення, підвищення педагогічної майстерності [185].

Узагальнюючи багатоаспектність наукової культури М. Максюта сформулював її трактування як – активне, творче вираження універсальної культури; рівень людиноформотворчого оволодіння соціальним суб'єктом певними знаннями та способами активності на науково-фундаментальних основах з використанням наукового методу; це розумова культура особистості, що забезпечується шляхами та умовами розвитку, збагачення адекватного

життєвого світу, відповідно до її суттєвих проявів. Вона трансформується, за рахунок особистісних вимірів людини та її здібностей, так звана інтелектуальна «сила науки».

О. О. Нестуля вказує, що головним сполучним, інтегруючим елементом сучасної культури є наука. Всі структурні елементи суспільства відчують всезростаючий вплив науки. Науку як складний феномен, розглядають в різних аспектах. У культурологічному плані це компонент культури, це форма передачі позитивного досвіду, що забезпечує прогрес суспільства, спадкоємність його розвитку. В практичному — це безпосередня виробнича сила суспільства, яка перетворює не тільки матеріальне виробництво, а й духовну сферу. В інституціональному плані — це особливий соціальний інститут, який надає устаткованість та визначеність суспільним відносинам і прискорює суспільний розвиток [141].

Значення наукової культури в сучасних соціокультурних, духовно-інтелектуальних процесах, необхідність виявлення найбільш сприятливих умов і перспектив її розвитку та збагачення зростає на фоні активного нівелювання професіоналізму у системі наукового дослідництва. Наукова культура покликана мінімізувати вплив негативних чинників техногенного походження, на людину і довкілля, сприяючи раціоналізації її діяльності. Дана культура синтезує наступні виміри буття у сфері науки та культури: наукові знання, наукове мислення та свідомість, науково-дослідницькі орієнтири, ідеї, норми та цінності наукової творчості. Практичне її значення полягає у раціональності науки певної форми свідомості і пізнання, різновидів діяльності, зокрема, науково-дослідницької, пов'язана із традиційними за даних соціокультурних умов ідеалами (стандартами) науковості, науково-раціональними нормами, конкретним історико-культурно визначеним, розумінням застосування наукового знання.

Універсальність її можливостей і виявів базується на конституційованих засадах єдності наукового методу і продукованого засобами знання спосіб науково-дослідницької, культуро-творчої активності соціального суб'єкта, показ культури раціональності, реалізму, доцільності, наступності діяльності

особистості у науковому світі, у вимірах науки (нормах, ідеалах, підходах, методах) як вищої форми виробництва знання, "продовжені" можливості культуротворчої і самотворчої активності соціального суб'єкта.

Універсальна оструктуреність людського буття у гармонії з довкіллям, а також виховання раціональності у майбутніх фахівців, сучасними науковцями розглядається у призмі парадигми сталості – забезпечення врівноваженого соціоекономічного еколого безпечного збалансованого цивілізаційного розвитку.

Готовність педагога до знань, любов до справедливості і бажання звільнитися від помилки, інтелектуально-розумова чесність і відкритість, інтелектуальна невибагливість і самокритичність, відсутність стороннього впливу в тлумаченнях, толерантність щодо оцінювання протилежної думки, допитливість і цікавість – все це є неповним переліком ознак моральної постаті інтелектуала, пошану до якої прищеплює молодій людині університет.

Інтелектуально-етична сукупність цінностей, мотивацій, переконань та сприйнятів, що становлять професійну діяльність в освіті та науці визначають академічну культуру [263].

Т. Добко вказує, що якщо говорити на рахунок системної модернізації українського університету, аж ніяк не оминати дискусії стосовно академічної культури як фактора ефективного управління в умовах автономії. Будь-яка сукупність управління діяльністю групою осіб може бути дієвою, якщо опиратися на певну систему цінностей, які о'єднують цих дуже різних особистостей в одну цілісну особистісну групу і надають доцільність їхній спільній діяльності. Етичні та корпоративні ідеали, способи їхнього перетворення в конкретних умовах життя суспільства створюють інституційну культуру. Сумісність моделі управління з інституційною культурою відіграє вирішальну роль щодо успішної реалізації інституційних завдань і самої життєдіяльності інституції [59].

Поняття організаційної культури ніяким чином не збігається з поняттям академічного етосу, хоча може бути тісно з ним пов'язане. Організаційний рівень культури окреслюється у писаних і не писаних нормах, які визнаються

академічною спільнотою не стільки виходячи зі законодавства, а передусім з огляду на загальну атмосферу та характер освітнього закладу. Ключове значення тут відіграє академічна традиція університету.

Т. Горелікова вказує, що організаційний рівень культури охоплює широкий діапазон явищ, що корегують та визначають внутрішнє життя університету в основі вже сформованої домовленості, традиції, академічних звичаїв, що не обов'язково піддаються універсалізації і створюють неповторний профіль тієї чи іншої вищої школи [44].

Наявність академічного етосу та організаційної культури в житті академічної спільноти є вагомою умовою рівнозначної зустрічі університету з викликами комерціалізації. Ще одним важливим результатом наявності академічної культури в житті університету в умовах автономії є момент авторитетності університету. Це є дуже значимим його досягненням, оскільки це може бути вирішальним фактором у пошуку незалежних джерел фінансування, налагодженні результативних стосунків з іншими академічними осередками. Чи перетвориться для майбутніх випускників їхній освітній заклад в *almatateri*, чи відчуватимуть вони відповідальність за його долю та власний професійний розвиток, залежить тільки від академічної культури.

Г. Ф. Хоружий зазначає, що недостатність потенційного функціонування цінностей в академічній комунікації завжди «компенсується» догматичними тенденціями: схильність до централізації та жорсткого контролю, схильність до легалізму (життя за літерою закону, а ніяк не за відчуттями) в академічних стосунках тощо. «Святе місце порожнім не буває»: де немає сили права, з'являється можливість на право сили. У цьому значенні академічний рівень культури стає безцінним надбанням університету, відіграє аналогічну значущість аж до суспільної довіри, що є передумовою мінімізації присутності держави як інструменту жорстокості у суспільних взаєминах [233].

Т. Добко вказує, що процес культивування розвиненої академічної культури є дуже тривалим та складним, оскільки він передбачає не тільки створення чітких загальноприйнятих норм, а й безумовне їхнє сприйняття,

невимушену інтерналізацію усіма учасниками університетського життя: студентами, викладачами, адміністрацією, допоміжним персоналом. Академічний рівень культури ніяким чином не може бути запозиченим чи перенесеним. Як правило, він є вистражданий ціною помилок та співорганізації університетської спільноти над своїми проектами [59].

Г. Ф. Хоружий вказує, що майбутнє людського суспільства завжди залежить від сучасного розвитку університетів, основним завданням яких є підготовка молоді та інших вікових верств населення до виконання своєї місії у суспільстві, що базується на знаннєвому показнику та потребує навичок високого рівня, ділової проникливості, комунікацій та інформаційних технологій. Зміна клімату, енергетична проблематика, зміна тривалості життя, швидкий технологічний прогрес, посилення глобальної взаємозалежності, економічна та соціальна нерівність, що постійно потребує відповідних наукових досліджень та інновацій - це все виклики XXI століття, а університети можуть зробити свій посильний внесок у їх подолання. Ці загрози визначають для ЗВО нові вимоги, що стосуються підвищення якості викладання, навчання та наукових досліджень, організації діяльності вищих навчальних закладів. Різноманітні форуми з питань вищої освіти, що проводяться в сучасній Європі, окреслюють головну роль університетів у розвитку континентів та окремих країн, що можуть створювати, зберігати і передавати знання, які є необхідними для економічного благополуччя, формування європейських цінностей та культури. Але виконання в сучасних умовах своєї мети закладами вищої освіти, наприклад, підвищення якості викладання і навчання, новітнього розвитку збільшення конкурентоспроможності потребує мобілізації всіх ресурсів – особистісно-внутрішніх, моральних, розумових, фінансових, матеріальних і управлінських ресурсів [233].

Університети можуть зробити свій внесок у подолання викликів XXI століття, а саме глобальні зміни клімату, проблеми в енергетичній сфері, зростання науково-технологічного прогресу, збільшення тривалості життя, активізування глобальної взаємозалежності, економічна та соціальна нерівність

тощо, що вимагає відповідних наукових досліджень та сучасних інновацій. Ці виклики ставлять перед ЗВО нові вимоги: 1) підвищення якості викладання, навчання, та, особливо, наукових досліджень; 2) оновлення змісту освіти й організація діяльності закладів вищої освіти ; 3) виконання соціальних завдань університетів у суспільстві. Різноманітні європейські форуми з питань вищої освіти окреслюють провідну роль університетів у розвитку країн та континенту в цілому, які створюють, зберігають і розповсюджують знання, що життєво потрібні для економічного добробуту, формують європейські цінності і культуру.

М. Вебер зазначає, що для виконання закладами вищої освіти своїх завдань в умовах сучасності, а саме підвищення якості підготовки фахівців, новітньо-інноваційний розвиток, зростання конкурентоспроможності вимагає мобілізації морально-духовних, інтелектуальних, фінансово-матеріальних і організаційно-управлінських ресурсів [27].

Таким чином, університетську культуру обумовлюють академічні особливості:

а) аксіологічного потенціалу – цінності (фундаментальність наукових і педагогічних шкіл; автономність ВНЗ, самобутність особистості); свободи (творчості, вибору слова, вільного волевиявлення); професійної компетентності (науковців, викладачів, академістів, ректорів, керівників); сприятливе середовище інтеграції новаторства викладання і дослідництва (інновації наукові, педагогічні, сучасні, освітні і наукові парадигми); відповідальності (у сучасному і майбутньому за результатами університетських освітніх і наукових послуг); міжнародна мобільність і співпраця (транскордонне співробітництво викладачів, дослідників, студентів, адміністраторів управлінського апарату); міжгалузевість, міждисциплінарність сучасних наукових знань; б) акмеологічних підходів – соціального задоволення суспільних цінностей (справедливості, солідарності, рівноправ'я, толерантності культурних традицій, демократії, етики); в) корпоративного устрою професійного культурного середовища – управлінська, організаційна ієрархія (інституційний імідж); педагогічний, науковий,

методичний статус установи (авторитет шкіл, традицій); репутаційний менеджмент (доступність для тих хто потребує, стратегічне партнерство); конкурентоздатність реноме (стандартизація, сертифікація, ліцензування, акредитація); технологічна і інформаційна спроможність (технологізація та інформатизація процесів за видами діяльності).

Роль університетської культури у розвитку інтелектуально-інформаційного суспільства наукових знань полягає у формуванні академічного транскордонного простору освіти, науки і інновацій за умов автономної репутації та аксіологічного змісту свободи вибору і творчості, вільного волевиявлення особистої й громадської думки наслідування культурних спадщин у вищих навчальних закладах при неухильному прагненні покращити якість викладання, навчання, наукового дослідництва за гідної (соціально-економічної, науково-методичної, інформаційної, матеріально-технічної) підтримки університетів інституційними органами управління (міжнародних, державних, регіональних) для гарантування конкурентоспроможності та позитивного іміджу наукових і педагогічних шкіл університетів, пропагування ноосферологічних принципів екологічного просвітництва, підвищення рівня екологічної освіченості випускників, їх професійної компетентності, здатності приймати екологічно відповідальні управлінські рішення на засадах сталості з метою збереження і забезпечення якості життя нинішніх і майбутніх поколінь.

2.3. Характеристика професійної культури педагогічного працівника

Дослідження поняття «професійна культура педагога» необхідно розпочати з онтологічної характеристики та окреслення провідних тенденцій розвитку феномену «культура».

І. Ісаєв зазначає, що першою тенденцією є дослідження окремих складових та напрямів культури, а саме : матеріальної, духовної, особистісної,

діяльнісної, моральної, естетичної, культури спілкування, культури поведінки тощо. Інтеграція різноманітних складових культури у єдине ціле, їх цілісне утворення є другою тенденцією сучасних досліджень даного феномену [79]. Сутнісна характеристика професійної культури сучасного педагога передбачає поєднання вказаних тенденцій.

І. Ісаєв вказує, що тоді як головною тенденцією формування професійно-педагогічної культури викладача ЗВО автор виокремлює таку, що «розкриває залежність формування професійно-педагогічної культури від ступеню розвитку професійної свободи особистості, її творчої самореалізації у педагогічній діяльності, у виборі її стратегії і тактики» [79].

Відповідно до Енциклопедії професійної освіти за редакцією С. Батишева поняття «професійна культура» є характеристикою рівня компетентності фахівця та його відношення до праці і себе як суб'єкта праці [256]. Термін «професійна культура» особистості є результатом виокремлення поняття «культура суб'єкта праці», як окремої дефініції, і вперше з'являється у 80-их рр. ХХ століття у психолого-педагогічних дослідженнях С. Батишева, І. Зарецької, І. Ісаєва, С. Сисоевої, Г. Соколової.

В «Українському педагогічному словнику» за редакцією С. Гончаренко поняття «культура» (від лат. *cultura* – виховання, освіта, розвиток) потрактовується як «сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, які відображають історично досягнутий рівень розвитку суспільства й людини і втілюються в результатах продуктивної діяльності» [42, с. 182]. Тобто у вузькому сенсі культура є сферою духовності людства, яка насамперед представлена системою освіти з метою формування рівня освіченості, вихованості, творчого потенціалу (особливо мистецького) особистості у закладах та організаціях (школах, ЗВО, клубах, музеях, театрах, товариствах, творчих спілках тощо).

Ю. О. Приходько та В. І. Юрченко вказують, що з позиції психології культура виступає інтегральним чинником соціалізації особистості, а термін «професійна культура» педагога потрактовується різновекторно від системного

світогляду, модельного професійного мислення педагога до професійної творчості викладача, від праксіологічної, рефлексивної й інформаційної компетентностей до компетентної педагогічної діяльності, комунікації та саморозвитку особистості [172].

У психологічних наукових джерелах виокремлено функції культури – «опановуюча, перетворююча, акумулятивна, трансляційна, комунікативна, нормативно-регулятивна, прогностична, сигніфікативна, гедоністична, проєктивна, захисна, міжетнічних інтеграцій» [178, С. 84]. Вважаємо даний перелік є автентичним і для поняття «професійна культура педагога». Кожна із вказаних функцій моделює особистість педагога, формуючи його професійну культуру.

Аналіз наукових джерел з проблеми дослідження свідчить про поширене використання терміну «педагогічна культура вчителя», що вперше у теорію виховання увів український педагог-класик В. Сухомлинський [211]. Ученим визначено основні положення педагогічної культури вчителя, які обумовлені:

- глибокими знаннями вчителя свого навчального предмету;
- безпосереднім контактом вчителя із розумом і серцем вихованців;
- прямою залежністю від прочитаного матеріалу;
- технологією педагогічної праці;
- стійкістю психологічного «ґрунту» тощо.

Розвиток проблематики педагогічної культури педагога представлено у напрацюваннях відомих вчених: Я. Коменського, К. Ушинського та інших.

Визначення поняття «педагогічна культура викладача ЗВО» вперше представлено у напрацюваннях О. Барабанщикова та С. Муцинова. Вчені обґрунтовують педагогічну культуру військових педагогів, виокремлюючи такі складові : педагогічна спрямованість особистості, психолого-педагогічна ерудиція інтелігентність, моральна «чистота», раціональна і моральна гармонія, педагогічна майстерність, навчально-наукова діяльність, система професійно-педагогічних якостей, педагогічне спілкування і поведінка, вимогливість, прагнення до самовдосконалення тощо [9].

І. Ісаєвим обґрунтовано модель системи професійно-педагогічної культури педагога, що складається зі структурних компонентів (аксіологічного, технологічного та особистісно-творчого) та функцій – гносеологічної, гуманістичної, комунікативної, навчальної, виховної, нормативної й інформаційної [79]. Обґрунтування моделі системи професійно-педагогічної культури педагога було здійснено з урахуванням певних методологічних передумов (табл. 1).

Таблиця 1

Методологічні передумови формування професійно-педагогічної культури викладача ЗВО за І. Ісаєвим

Термін	Характеристика
<i>1</i>	<i>2</i>
Професійно-педагогічна культура	універсальна характеристика педагогічної реальності своєрідне проектування загальної культури в сферу педагогічної діяльності системне утворення, що вибірково взаємодіє з оточуючим середовищем і містить ряд структурно-функціональних компонентів. Його інтегративна властивість не зводиться до властивостей окремих частин
Одиниця аналізу професійно-педагогічної культури	творчість педагогічної діяльності викладача
Особливості формування професійно-педагогічної культури	– індивідуально-творчі, психолого-фізіологічні, вікові характеристики викладача – соціально-педагогічний досвід викладача

Встановлено, що родовим поняттям виступає «культура праці», а похідними від нього – «професійна культура» та «професійно-педагогічна культура» викладача закладу вищої освіти.

Професійну культуру педагогічного працівника ЗВО визначено нами як кластерна, багатоаспектна та динамічна система, що складається з компонентів:

особистісно-соціального (внутрішня і зовнішня професійна культура), аксіологічного (професійні цінності, педагогічна етика, ідеї гуманізм, самовдосконалення, самоідентифікація), діяльнісно-професійного (методична, комунікативна, організаційно-управлінська, естетична й етична, екологічна і естетична, науково-дослідницька культура) та творчого (педагогічна майстерність, педагогічний такт тощо).

Відповідно до дослідження С. Батишева формування і прояв професійної культури співвідноситься з поняттям «культура праці особистості», що може виступати її інваріантою/фундаментом/базисом, що не залежить від змісту і своєрідності професійної діяльності фахівця. Запропоновано порівняльну характеристику структур професійної культури, культури праці особистості за С. Батишевим та професійно-педагогічної культури за І. Ісаєвим з метою виокремлення аналогічних компонентів (табл. 2).

Таблиця 2

Порівняльна характеристика компонентів культури

Компоненти професійної культури за С.Батишевим	Компоненти культура праці за С. Батишевим	Компоненти професійно-педагогічної культури за І. Ісаєвим
<i>Соціальний компонент</i> передбачає рівень сформованості уміння працювати в колективі, самодисципліну, ініціативність, соціальну та творчу активність, відповідальність за результати професійної діяльності й їх наслідки	<i>Емоційно-ціннісний компонент</i> характеризується рівнем сформованості соціальної мотивації, ціннісної професійної діяльності; відповідальності за результати та наслідки праці; рівнем здатності отримувати насолоду від успішних результатів професійної діяльності, естетичного смаку та критичного аналізу власних здобутків;	<i>Особистісно-творчий компонент</i> є механізмом опанування, привласнення педагогічних цінностей та втілення їх у творчій педагогічній діяльності. Наявність ініціативності, таланту, індивідуальної свободи, самостійності та відповідальності

	потребою у творчій активності, майстерності, здатності до самовдосконалення, самореалізації	
<i>Професійний</i> компонент визначається рівнем досвідченості, організованості, синхронного і раціонального виконання професійних операцій, дисциплінованості, економічної та екологічної грамотності	<i>Практично-діяльнісний/ операційний</i> компонент визначається рівнем самостійності, ініціативності, підприємливості; вимогливості до себе, самокритичності, опанування навичками самоконтролю; бережливим ставленням до засобів та результатів праці; передбачає уміння забезпечувати сприятливий морально-педагогічний клімат у колективі	<i>Технологічний</i> компонент передбачає сформованість способів і прийомів педагогічної діяльності викладача. Процес вирішення різноманітних педагогічних завдань, а саме аналітико-рефлексивних, конструктивно-прогностичних, організаційно-діяльнісних, оцінно-інформаційних, корекційно-регулюючих
<i>Морально-мотиваційний</i> компонент характеризується відношенням до професійної діяльності як бажаної, усвідомленістю та сумлінністю, гуманністю, доброзичливістю, прагненням до самоосвіти, самовдосконалення, саморозвитку	<i>Інтелектуальний</i> компонент передбачає достатній мінімум фундаментальних професійних знань, опанування загальною професійною орієнтацією, прийомами раціональної організації професійної діяльності	<i>Аксіологічний</i> компонент є сукупністю педагогічних цінностей (знання, технології, ідеї, концепції майстерності, професіоналізму), що реалізується як уміння оцінювання, переосмислення ціннісних ідей та перенесення їх у нові умови

Кластерність системи професійної культури педагогічного працівника ЗВО обумовлено різноманітністю компонентів системи, які лише в сукупності своїй забезпечать необхідний результат. Багатоаспектність та динамічність професійної культури викладача ЗВО вважаємо обумовлено постійним процесом самовдосконалення особистості, що триває упродовж усього життя.

Особистісно-соціальний компонент професійної культури педагогічного працівника ЗВО пропонується умовно розмежувати на внутрішню професійну культуру (грунтовні психолого-педагогічні та професійні знання, педагогічні здібності, професійний талант, емпатія, справедливість і старанність, доброзичливість і терпіння, любов і повага до людей) та зовнішню культуру, яка не є відокремленою структурною одиницею системи, а є культурою професійних дій та іміджу викладача закладу вищої освіти (професійна взаємодія з педагогічним колективом, зі студентами, толерантність та інтелігентність, а також професійний імідж, форми невербального спілкування тощо). Фундаментом внутрішньої професійної культури є особистісна культура людини, а базисом зовнішньої – основи соціальної культури особистості.

Аксіологічний компонент передбачає сформованість професійних цінностей сучасного викладача закладу вищої освіти, до яких ми відносимо складні когнітивні утворення особистості, які внаслідок умотивованої професійної діяльності формують професійні потреби, інтереси, мотиви, переконання і сенс педагогічної діяльності, світогляд та ціннісні педагогічні установки тощо.

Діяльнісно-професійний компонент є інтегрованою сукупністю рівнів культури за видам професійної діяльності викладача ЗВО. Перелік може як скорочуватися, так і розширюватися в залежності від основних тенденцій модернізації вищої освіти. Встановлено, що сучасний педагогічний працівник ЗВО має акумулювати, незалежно від виду професійної діяльності, методичну, мовленнєву, комунікативну, організаційно-управлінську, естетичну й етичну, екологічну і естетичну, фізичну, науково-дослідницьку культури.

Творчий компонент передбачає формування педагогічної майстерності викладача ЗВО, яке є вихідним, базисним для усіх попередніх компонентів системи професійної культури викладача ЗВО. Проблематику педагогічної майстерності розкрито у дослідженнях І. Зязюна, Н. Кузьміної, В. Сластьоніна, С. Сисоєвої, Н. Тарасевича, Н. Гузій та інших вчених. Зокрема педагогічну майстерність розглядають як прояв вищої, творчої активності вчителя, що передбачає використання доцільної методики навчання і виховання в кожній окремій ситуації [157]. Феномен педагогічної майстерності педагога полягає в тому, що відсутній алгоритм, шаблон або чіткі правила її реалізації в освітньому процесі. Погоджуємося з тезою, що «сутність майстерності – в особистості вчителя, в його позиції, здатності виявляти творчу ініціативу на ґрунті реалізації власної системи цінностей. Майстерність – вияв найвищої форми активності особистості вчителя в професійній діяльності, активності, що базується на гуманізмі і розкривається в доцільному використанні методів і засобів педагогічної взаємодії у кожній конкретній ситуації навчання і виховання»[157, с. 29]. Вважаємо, що залежно від особистих якостей і здібностей, типу темпераменту та задатків педагога відбувається його самореалізація у професійній діяльності, що спрямована на саморозвиток особистості здобувача освіти.

Педагогічний такт викладача ЗВО є однією з важливих і надзвичайно виразною складовою професійної культури, адже уміння майстерно здійснювати виховний вплив через призму психолого-педагогічної системи мотивів, інтересів, потреб, здатностей здобувачів освіти визначає рівень професійної культури педагога. Звернемося до класика К. Ушинського, який наголошував, що у закладах освіти «повинна панувати серйозність, що дозволяє жарт, але яка не перетворює всю діяльність на жарт, ласкавість без солодкуватості, справедливість без прискіпливості, доброта без слабості, порядок без педантизму і, головне, постійна розумова діяльність»[221, с. 259]. Це означає, що педагогічна тактовність викладача не є його слабкістю чи бажанням уникнути «гострих», суперечливих ситуацій в освітньому процесі,

навпаки педагогічний такт педагога передбачає успішне і раціональне подолання будь-яких конфліктних і спірних педагогічних завдань. У кожного викладача, як у актора (між педагогічною й акторською майстерністю проводять багато паралелей) є свій неповторний стиль, свої особливі прийоми і тактика професійної діяльності. Спираючись на творчі напрацювання класиків (Ш. Амонашвілі, А. Макаренко, В. Сухомлинського, В. Шаталова та інших) необхідно збагачувати психолого-педагогічний арсенал прийомів і техніки реалізацій педагогічного такту і майстерності.

Проведемо паралель між педагогом і лікарем, оскільки вважаємо, що педагогічний такт педагога як інструмент впливає на особистість з метою виховної «гігієни». Дія його є непомітною, тому має надзвичайно вагомий і стійкий результат. Встановлено, що педагогічний такт і педагогічна майстерність є спорідненими поняттями, тому що в сукупності вони визначально впливають на рівень професійної культури педагога.

Професійна компетентність педагога є інтегральним індикатором професійної культури особистості, що позиціонується як здатність ефективно провадити професійно-педагогічну діяльність на відповідному рівні професійної культури. «Педагогічні та науково-педагогічні працівники зобов'язані постійно підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру» [68, п. 1 статті 56]. Сучасні наукові дослідження спрямовані на проблематику «культури інноваційного типу» [176], що продиктовано переходом від індустріального виробництва до інформаційного суспільства.

Отже, від певного рівня культури суспільства загалом існує пряма залежність ефективності галузей економіки, якості та розвитку високотехнологічних виробництв, реформ у системі освіти і науки, а отже забезпечення соціальної стабільності в Україні. Визначено, що рівень професійної культури педагогічного працівника ЗВО впливає на рівень культури суспільства загалом, а отже має соціальний масштаб і першочергове значення на державному рівні.

Інформаційно-цифрова культура педагогічних працівників як складова професійної є частиною академічної культури ЗВО. За останні десятиліття з початку широкого впровадження комп'ютерів в українську освіту вже існує багато напрацювань з практики застосування інформаційних і комунікаційних технологій (далі ІКТ), про їх потенціал для трансформації освітньої системи ЗВО. Одним з важливих досягнень реформування освіти стало усвідомлення суспільством того факту, що інформатизація освіти – багатоаспектний процес, який стосується вимог до компетентності педагогічних працівників, навчальних матеріалів, засобів ІКТ, мотивів повсякденної роботи здобувачів освіти і педагогів. Цей процес пов'язаний також з політикою, культурою та соціально-економічним розвитком держави. Проте, і нині ЗВО продовжують стикатися з нагальними і важко вирішуваними проблемами інформатизації, що виникають через стрімкий розвиток технологій, недостатніх фінансових вкладень, через відсутність чіткого бачення ролі педагогів, які використовують можливості ІКТ для трансформації освітнього процесу в ЗВО та за їх межами.

Без широкого використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, ефективність використання яких залежить від рівня розвитку, освіченості, інформаційної культури людини, успішно здійснювати діяльність в більшості предметних галузей практично неможливо. Саме тому питанням розвитку інформаційно-цифрової культури як суспільства, так і кожної людини зокрема, необхідно приділяти велику увагу. Особливої уваги набуває проблема формування інформаційно-цифрової культури педагогічних працівників. Оскільки їм доведеться впроваджувати інформаційні та комунікаційні технології безпосередньо в навчальний процес, формувати інформаційно-цифрову культуру здобувачів освіти, готувати підрастаюче покоління до повноцінної плідної життєдіяльності в інформаційному суспільстві.

У зв'язку з важливістю інформаційної складової у будь-якому виді діяльності, можна вважати, що оперування даними є основною методологією всієї людської діяльності в цілому і будь-яких її різновидів. У зв'язку з цим інформаційна культура на сучасному етапі розвитку суспільства набуває

універсального, надпредметного характеру, а інформаційна діяльність є мета діяльності (методологічною основою будь-якої діяльності).

У педагогічній освіті формування та розвиток інформаційно-цифрової культури є першочерговим завданням, оскільки для розв'язання поставлених суспільних проблем педагогічний працівник має володіти цілісною інформаційно-цифровою культурою, що забезпечує його ефективне функціонування в інформаційно-цифровому суспільстві, а також виконання ним професійних завдань, спрямованих на навчання, розвиток та виховання нових поколінь інформаційного суспільства.

Вивчення педагогічних феноменів «інформаційної культури», «цифрової компетентності», «інформаційно-цифрової культури» має нормативно-правовий базис у європейських та вітчизняних державних документах - «Рекомендації Європейського Парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей ціложиттєвої освіти» (2006), ISSN: 2076-8184. Інформаційні технології і засоби навчання, 2017, Том 61, №5. З «Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні» (2013), Закон України «Про вищу освіту» (2014) та ін.

В Угоді про Асоціацію України з Європейським Союзом, основні цілі розвитку інформаційного українського суспільства поступово узгоджуються з орієнтирами європейського розвитку: ініціатива «Цифровий порядок денний для Європи» («Digital agenda for Europe»), яка визначає пріоритетні позиції розбудови інформаційного суспільства в рамках європейської стратегії економічного розвитку «Європа 2020: стратегія розумного, сталого і всеосяжного зростання» (англ. «Europe 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth»). З метою інтеграції у світові процеси «цифровізації» у 2016 році Кабінет Міністрів України презентував проект «Цифровий порядок денний України 2020» (англ. «Digital Agenda for Ukraine 2020») [238].

Серед першочергових сфер та ініціатив цифровізації України – поширення цифрової освіти. У названому документі широко вживані поняття «цифрової грамотності», «цифрової компетентності», «цифрового інтелекту»,

зокрема вказано на актуальність формування наскрізної (кросплатформової) цифрової компетентності, коли вивчення предметів відбувається через використання «цифрових» технологій [239, с. 22]

З урахуванням процесів цифровізації як у глобальному, так і національному масштабі, наразі розпочалося реформування середньої освіти України, у 2016 році представлено проект нового освітнього стандарту «Нова українська школа». До понятійного апарату цього документу, відповідно до сучасних вимог, включено інформаційно-цифрову компетентність як одну з ключових серед груп компетентностей, окреслених у «Рекомендаціях європейського Парламенту та Ради Європи», що мають стати наскрізними у змісті всіх навчальних предметів. Інформаційно-цифрова компетентність, згідно нового освітнього стандарту, передбачає впевнене й водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні. Вона також вміщує інформаційну й медіа-грамотність, основи програмування, алгоритмічне мислення, вміння працювати з базами даних, навички безпеки в Інтернеті та кібербезпеці, а також розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо) [142]. Тож смислове поле поняття «інформаційно-цифрова компетентність» акцентує саме цифрові аспекти інформаційних знань, умінь, навичок і ставлень.

Разом із нормативно-правовим обґрунтуванням оновлення понятійного апарату освіти, зокрема у напрямках її інформатизації і цифровізації, відбувається й наукове переосмислення низки дефініцій. Теоретичним підґрунтям дослідження є зарубіжні й вітчизняні концепції, сучасні ініціативи в галузі глобалізації й інформатизації освіти, наукові розвідки зі створення і застосування засобів ІКТ в педагогічній діяльності. Безпосередньо питанню сутності інформаційної культури приділяється увага в роботах В. Виноградова, А. Єршова, В. Кайміна, В. Когана, В. Мілітарьова, Ю. Первина, В. Розина, Л. Скворцова, В. Сухіної, І. Яглома. Становлення інформаційної культури відбувається в процесі навчання і професійної діяльності через їх інтеграцію.

Аспекти формування всебічно розвиненої, гармонійної особистості в умовах інформаційного суспільства піднімався в роботах Б. Гершунського, В. Громики, Л. Ітельсона, В. Ляудис, Є. Машбиця, В. Монахова, П. Підкасистого, Н. Тализіної, О. Тихомирова. Впливу нових інформаційних технологій на зміст навчання присвячені роботи Л. Білоусової, Д. Джонасена, О. Довгялла, А. Єршова, М. Лапчика, С. Лаврова, О. Уварова. Проблеми формування предметних комп'ютерних середовищ і педагогічних програмних засобів розглядаються у роботах П.Л. Брусиловського, О. Гейна, Н. Луніної, В. Петрушина, С. Ракова, І. Синельник. Застосування у навчанні ідей і засобів штучного інтелекту щодо формування інформаційної культури людини обґрунтовано в роботах О. Довгялла, М. Жалдака, Г. Поспелова, Д. Поспелова, Ю. Рамського.

Аналіз нормативно-правових документів та наукових праць дає підставу стверджувати, що інформаційно-цифрова культура педагогічних працівників є значною теоретичною основою перебудови його свідомості в умовах глобалізації, реформування освіти, розбудови інформаційного суспільства. Проте проблеми інформаційно-цифрової культури педагогічного працівника наразі недостатньо однозначно й повно вивчені, а отже, потребують комплексного, інтегрованого наукового осмислення.

З точки зору історичного підходу, зміст і якість інформаційної культури особистості змінюються відповідно до трансформації інформаційного середовища життя суспільства. Кожен наступний етап розвитку інформаційної культури не відміняє надбання інформаційної культури попередніх етапів, а включає їх у себе як необхідні, тим самим збагачуючи зміст інформаційної культури. Так виділяють три періоди розвитку феномена інформаційної культури: *перший період* - 70–80-ті роки ХХ століття, коли бібліотекарями, кигознавцями, бібліотекознавцями активно досліджувалися теоретичні засади формування інформаційної культури, а на початку 80-х років до них долучилися фахівці з педагогіки, які здійснили спробу описати процес застосування інформаційної культури в освітньому процесі. *У другому періоді* -

80–90-ті роки ХХ століття активізувалася діяльність науковців у галузі філософії й інформатики. Поняття «інформаційна культура» почало використовуватися в новому науковому контексті, її стали розглядати як ефективну організацію інтелектуальної діяльності особистості. Третій період – від 90-х років ХХ століття й до сьогодні, коли феномен інформаційної культури потрапив в «поле зору» інформатики, семіотики, документознавства, логіки, культурології, лінгвістики, кібернетики, теорії інформації, соціології та багатьох інших [84, с. 24–25].

Якщо узагальнити найновіші дослідження, то слід зазначити, що нині інформаційну культуру вважають перспективним напрямом, що виник як наслідок науково-технічного прогресу, упровадження інформаційних та цифрових технологій. Науковці все частіше називають її феноменом інформаційного суспільства; складником загальної культури людини; особистісним знанням; рівнем знань, умінь, навичок; науковою галуззю; навчальною дисципліною.

На сьогодні існують різні підходи до визначення поняття «інформаційна культура особистості». У науковій та навчальній літературі публікується безліч поглядів та наукових підходів до розгляду феномену інформаційної культури: *соціокультурологічний, інформаційно-технологічний, психологічний, дидактичний.*

Так за соціокультурологічного підходу зміст поняття «інформаційна культура» розглядають як складову процесу формування культури особистості, зокрема результати інформаційної діяльності. Таким чином, інформаційну культуру визначають як складову загальної культури людини.

Більшість науковців інформаційну культуру визначали однією з важливих складових загальної культури людини, без якої неможливо взаємодіяти в інформаційному суспільстві. Інформаційна культура особистості формується протягом усього життя людини, причому, цей процес має, як правило, стихійний характер, що залежить від ступеня виникнення завдань перед особистістю [236].

Поняття «інформаційна культура» визначають в широкому і вузькому сенсі [30]. У широкому сенсі інформаційна культура – це сукупність принципів і реальних механізмів, що забезпечують позитивну взаємодію етнічних і національних культур, їх з'єднання в загальний досвід людства. У вузькому сенсі інформаційна культура – це оптимальні способи звернення зі знаками, даними, інформацією та подання їх зацікавленому споживачу для вирішення теоретичних і практичних завдань; механізми вдосконалення технічних середовищ виробництва, зберігання і передачі інформації; розвиток системи навчання, підготовки людини до ефективного використання інформаційних засобів та інформації. [30].

В. Ю. Биков зазначає, що поняття «інформаційно-цифрова культура» підкреслює зв'язок інформаційно-цифрового середовища із духовною культурою особистості, цілісність єдиного розуміння культури, окремі аспекти якої привертають увагу дослідників у різні періоди розвитку людського суспільства. Основна тенденція в динаміці формування поняття «інформаційноцифрова культура» пов'язана з фундаментальністю і багатоаспектністю її розгляду не тільки як феномена, визначеного умовами науково-технічного прогресу, електронними засобами переробки, зберігання і передачі соціальної інформації, а перш за все як діяльній інфраструктури, що пронизує усі епохи і цивілізації, всі сфери людської діяльності і всі шаблі розвитку людини як соціальної істоти[14].

Н. І. Болдирєв зазначає, що саме інформаційна культура покликана гармонізувати внутрішній світ суб'єкта шляхом вироблення раціональної інформаційної поведінки, що дає змогу досягти рівноваги в інформаційно-комунікаційному взаємообміні з середовищем, яке ґрунтується на комп'ютерних і телекомунікаційних засобах [19].

Н. І. Гендіна зазначає, що інформаційна культура асоціюється «переважно з техніко-технологічними аспектами інформатизації, оволодінням навичками роботи з персональним комп'ютером» в питаннях формування ІК переважає «монодисциплінарний підхід», тобто або ліквідація комп'ютерної

безграмотності, або навчання основ бібліотечно-бібліографічних знань, оволодіння раціональним прийомом роботи з книгою тощо. [37, с. 102-104].

В. Шаповалов вказує, що інформаційну культуру варто розглядати як достатній рівень організації інформаційних процесів, ступінь задоволення людей в інформаційному спілкуванні, рівень ефективності створення, збирання, зберігання, переробки, передання, подання й використання інформації, що забезпечує цілісне бачення світу, передбачення наслідків прийнятих рішень [243].

Ю. С. Брановский зазначає, що інформаційна культура — це насамперед проникнення в суть процесів обробки інформації, причому досить глибоке, щоб можна було легко й швидко розв'язувати різні задачі на персональному комп'ютері, подібно тому, як істинно грамотна людина може вільно читати й писати [23]. Однією з основних компонентів змісту інформаційної культури є уміння користуватися автоматизованими інформаційними системами збирання, зберігання, переробки, передання й подання інформації, що базується на електронній техніці й системах телекомунікації. Іншою складовою інформаційної культури є володіння основами алгоритмізації: принципи побудови алгоритмів (метод покрокової деталізації «зверху вниз»), базові структури алгоритмів за необов'язкового вивчення якої-небудь процедурно орієнтованої мови програмування [23].

Інформаційна культура як складник загальної культури, орієнтована на інформаційне забезпечення людської діяльності. Розглядаючи інформаційну культуру з позицій комп'ютерної грамотності, то на базі комп'ютерної грамотності формується інформаційна культура як педагогів, так і учнів, яка може розглядатися у зв'язку з рівнем розвитку суспільства, характеристиками мислення особистості [82, с. 29].

В. Мельник, досліджуючи інформаційну культуру з позицій філософії, стверджує: «Антропологічні та аксіологічні засади буття інформаційної культури як простору для самореалізації особистості зводяться до того, щоб розуміти її як цінність, яка зберігає, регулює і розповсюджує відповідні типи

поведінки серед її членів, що виходять з системи цінностей, які представляють собою якісну сторону інформаційного буття» [131, с. 169].

І. Зміївська та Л. Обоянська зазначає, що інформаційна культура в широкому розумінні – це сукупність принципів і реальних механізмів, що забезпечують позитивну взаємодію етнічних і національних культур, їх з'єднання в загальний досвід людства. Інформаційна культура у вузькому розумінні – оптимальні способи взаємодії зі знаками, даними, інформацією та подання їх зацікавленому споживачу для вирішення теоретичних і практичних завдань; механізми вдосконалення технічних середовищ виробництва, зберігання і передачі інформації; розвиток системи навчання, підготовки людини до ефективного використання інформаційних засобів та інформації» [75, с. 26].

В. Ростовська зазначає, що інформаційна культура особистості – одна зі складових загальної культури людини, сукупність інформаційного світогляду та системи знань і умінь, які забезпечують цілеспрямовану самостійну діяльність щодо оптимального задоволення індивідуальних інформаційних потреб з використанням як традиційних, так і нових інформаційних технологій [187, с. 6].

З огляду на зазначене вище, можемо стверджувати, що сутність поняття «інформаційна культура особистості» – багатоаспектна та різнопланова. Фахівці в галузі інформаційних технологій пов'язують інформаційну культуру з умінням працювати з інформаційно-пошуковими системами, базами знань; соціологи вбачають у ній уміння людини орієнтуватися та пристосовуватися до стрімко змінюваних соціальних умов; філософи трактують її як спосіб життєдіяльності людини в інформаційному суспільстві, як складник процесу формування культури людства; бібліотекарі звично вкладають у сутність вищезазначеного терміна бібліотечно-бібліографічну підготовку, культуру читання, пропаганду бібліотечно-бібліографічних знань тощо.

Ключовими тенденціями у розумінні інформаційної культури особистості, які є сутнісні складові її поняття:

1) сукупність знань, якими повинна володіти особистість і навички ефективного пошуку інформації;

2) вміння використання інформації (аналіз, диференціація, структуризація, відбір, синтез та ін.) для розв'язання теоретичних і практичних завдань.

У літературних джерелах використовують поняття споріднені інформаційно-цифровій культурі, серед яких «інформаційна грамотність» (англ. – Information Literacy), «медіаграмотність» (англ. – Media Literacy) і «інформаційна компетентність» (англ. – Information Competence). Порівняння понять «інформаційна грамотність» і «інформаційна культура» свідчить про їх значну подібність. Обидва поняття характеризують складний, багаторівневий і багатоаспектний феномен взаємодії людини і інформації; у їх складі виділяють: вміння вести пошук інформації, аналізувати і критично оцінювати знайдені джерела інформації, творчого використання в цілях розв'язання різних завдань, що виникають у навчальній, професійній чи іншій діяльності.

Разом з тим, концепція інформаційної грамотності значно вужче, ніж концепція інформаційної культури особистості ширше, що включає такі компоненти, як інформаційний світогляд, мотивацію особистості на необхідність спеціальної інформаційної підготовки.

О. Рибальченко вказує, що інформаційну компетентність пов'язують не тільки з уміннями використовувати нові інформаційні технології, сучасні технічні засоби та методи для пошуку, отримання, обробки, подання, передачі інформації, а ще й з уміннями здійснювати аналітико-синтетичну переробку інформації, вирішувати інформаційно-пошукові завдання, використовувати бібліотеку як інформаційно-пошукову систему, тобто здійснювати інформаційну діяльність з використанням як нових, так і традиційних технологій [181].

Л. Гаврілова та Я. Топольнік зазначають, що поняття інформаційної культури та цифрової культури опосередковано пов'язують, а також розширюють смислове поле поняття «інформаційно-цифрова культура»,

акцентуючи увагу саме на цифрових аспектах інформаційних знань, умінь, навичок і настанов [36, с. 5].

Якщо ж виокремлювати інформаційну культуру особистості педагогічного працівника, то формується вона і розвивається у щоденній професійній діяльності, самоосвіти; комунікації під час навчання; спілкування в сім'ї; під впливом засобів масової інформації. На нашу думку, формування інформаційної культури є некерованим (або ж складнокерованим) процесом, який, однак, може бути організований і посилений системою навчання майбутнього педагога.

Інформаційно-цифрова культура педагога як поняття є предметом особливої уваги зарубіжних та українських дослідників, що є абсолютно виправдано, оскільки проблема формування інформаційно-цифрової культури особистості визначається в першу чергу викладачем, його власної культури в інформаційній галузі, так як педагог може розглядатися джерелом, керуючим, наставником у становленні інформаційно-цифрової культури поколінь в сучасному суспільстві знань.

Інформаційно-цифрова культура майбутніх педагогічних працівників формується як інтегральне поняття, яке включає такі компоненти:

1. професійна залученість – використання цифрових технологій для спілкування, співпраці та професійного розвитку;
2. цифрові ресурси – пошук, створення та поширення цифрових ресурсів;
3. навчання та викладання – керування та організація використання цифрових технологій у викладанні та навчанні;
4. оцінювання – використання цифрових технологій та стратегій для вдосконалення оцінювання;
5. розширення можливостей учнів – використання цифрових технологій для вдосконалення інклюзії, персоналізації та активного залучення учнів;
6. сприяння цифровій компетентності учнів – забезпечення можливостей креативного та відповідального використання цифрових технологій для роботи

з інформацією, комунікації, створення контенту, добробуту та розв'язування проблем.

Узагальнюючи бачення інформаційно-цифрової культури майбутніх педагогічних працівників, відзначено, що:

- сутність даного явища виражається не тільки в наявності у фахівця знань і умінь в галузі комп'ютеризації та інформатизації, в його комп'ютерній грамотності та вмінні реалізовувати її в педагогічній діяльності, але і в наявності спеціальних методичних умінь, що дозволяють гнучко, варіативно використовувати знання інформаційних технологій і інформацію для організації навчально-пізнавальної діяльності учнів, для формування їх інформаційної культури в педагогічному процесі;

- складне явище інформаційна культура педагога може бути представлена наступними компонентами: інформаційно-змістовним, психологічним (особистісним), діяльнісним, які включають як вже сформовані в науці і практиці уявлення про знання і вміння, здібності та якості фахівця в рамках інформаційної культури, так і нові, специфічні для педагога.

Аналіз праць сучасних науковців щодо теоретичної розробленості проблеми дослідження дав можливість систематизувати наукові підходи до розгляду феномену інформаційної культури: *соціокультурологічний* у межах якого формування інформаційно-цифрової культури педагога розглядається як досвід створення та використання інформації та інформаційних ресурсів; *інформаційно-технологічний*, у контексті якого розвиваються інформаційні потреби, система умінь, навичок роботи з комп'ютерною технікою; *психологічний*, спрямований на вироблення інформаційного стилю мислення педагога; *дидактичний*, зорієнтований на формування й розвиток інформаційної компетентності особистості й фахівця, що володіє різноманітними способами та засобами роботи з інформацією в процесі навчання й професійної діяльності, застосування інформаційно-комунікаційних технологій і комп'ютерних засобів у різних видах діяльності та дозвіллі.

Розглянуто поняття і сутність соціо-інформаційної культури майбутнього педагогічного працівника, як частини його професійної культури у відображенні потенціалу сформованості академічної культури ЗВО. У будь-якому суспільстві соціалізація є найважливішим фактором суспільної життєдіяльності, виступає процесуальною стороною соціальних відносин. Історія пізнання поняття соціалізації свідчить про численні спроби з боку різних наук пізнати його специфіку. На цьому шляху досягнуто значних результатів з урахуванням евристичних особливостей різних систем знань. Разом з тим, при найближчому розгляді, соціалізація – явище динамічне, що має специфіку, форми, особливості для кожного конкретного суспільства та історичного відрізка часу. Важливість дослідження соціалізації обумовлена тим, що глобальний розвиток засобів масової комунікації роблять масовий вплив на цифровізацію економіки та освіти в Україні. У широкому соціокультурному контексті розглядаються такі феномени, як інформаційне суспільство, інформаційне середовище, інформаційні ресурси, інформаційна культура як різних груп, так і окремої особистості.

Значне зростання обсягу соціо-інформаційних ресурсів, збільшення потоку навчальної літератури, поява аудіо-, відео-, електронних носіїв, оновлення змісту і методів освіти шляхом гуманізації навчання та інтеграції знань передбачає наявність у майбутніх педагогічних працівників спеціальних, додаткових знань і навичок, необхідних для самостійного пошуку, аналізу та переробки інформації, використання раціональних прийомів роботи з текстом, а також володіння методами передачі названих знань і умінь здобувачів освіти.

Майбутній педагогічний працівник ефективно-діючий за умови володіння швидкою реакцією соціальні очікування, мобільний, здатний до творчого зростання і професійного самовдосконалення, до сприйняття і створення інновацій і тим самим до оновлення своїх знань, збагачення педагогічної теорії і практики, що володіє високим рівнем інформаційної культури.

Інформаційна поведінка майбутніх педагогічних працівників визначає бажання задовольняти певні інформаційні потреби, які відображають

необхідність отримувати інформацію, відповідну характером виконуваних дій або роботи. Інформаційна культура стає найважливішим фактором успішної соціальної діяльності особистості та її захищеності в соціо-інформаційному середовищі:

- майбутні педагогічні працівники не тільки користувачі, але і генератори інформації, їх діяльність дозволяє не лише передати певний обсяг знань, а й організувати когнітивну діяльність здобувачів освіти в інформаційному середовищі;

- постійне збільшення обсягу інформації вимагає від майбутнього педпрацівника вміння акумулювати необхідні знання в області суміжних дисциплін з метою викладання інтегрованих курсів і створення нових освітніх програм;

- пошук, створення і використання комплексної інформації, яка доповнює офіційні навчальні видання;

- оволодіння інноваційним досвідом колег, реалізація основних положень педагогіки співробітництва з учнями вимагають активної взаємодії з інформаційним середовищем шкільної освіти;

- підвищення значущості професійної комунікації вчителя, включаючи безпосереднє і телекомунікаційне міжособистісне спілкування.

Методологічні основи розвитку інформаційної культури досліджували у культурологічному аспекті Н. Кочубей, О. Мерлянова, А. Поплавська; процес становлення особистості в соціумі А. Капська, М. Лукашевич, В. Любарець; взаємодія особистості й культурного середовища О. Вітківська, С. Максименко.

Професійний розвиток тлумачиться як системоутворюючий чинник організації освітньої діяльності майбутнього педпрацівника та творчу самореалізацію його особистості в професійній діяльності.

Розуміючи важливість соціо-інформаційної складової буття сучасної особи, а також враховуючи неминучість і гостру необхідність якнайшвидшого входження України до відкритого загальносвітового інформаційного простору,

вважаємо, що процес передбачає підвищення не просто загального культурного рівня майбутніх педпрацівників, а цілеспрямоване підвищення їх рівня інформаційної культури.

Під дією внутрішніх і зовнішніх умов в соціальних процесах відбувається рух елементів соціальної системи, її підсистем, будь-якого соціального об'єкта і мають характеристики функціонального відтворення.

Значення дефініції «соціальний розвиток» несе в собі сукупність духовних, соціальних, політичних, економічних, освітніх процесів, в який полягає в розвитку соціо-культурної сфери та соціальних відносинах.

Соціологи характеризують постійний рух соціальних явищ, їх структури та елементів. Постійний рух змінює взаємозв'язки і відносини соціальних явищ і структур. Соціальний рух може змінюватися під розвитком явища, структури. Соціальні зміни постійно впливають на трансформаційні перетворення зовнішніх або внутрішніх зв'язків, що виникають під впливом зникнення або виникнення окремих елементів

Факторами соціальних змін є об'єктивні економічні, політичні, географічні, соціально-психологічні передумови та умови, особливості життєдіяльності, які впливають на формування свідомості та волі особистості здобувача освіти – активність індивіда соціокультурній діяльності.

Процес соціальних змін відбувається в динаміці і являє собою алгоритм зміни станів, рух елементів будь-якого соціального об'єкта соціальної системи та її підсистем.

Процес соціальних змін має стійкий порядок взаємодії складових компонентів соціальної системи, а саме, тривалість в часі і спрямованість ситуації соціального об'єкта.

Соціальний процес має кілька етапів, що відрізняються механізмами та по змісту, тобто способами взаємозв'язку його складників з означеними напрямками, часом та темпом на окресленій стадії.

Соціальні процеси частіше бувають парними і мають симетричні за структурою механізми. За знаком спрямованості соціальні процеси бувають

різними, наприклад, інтеграція і дезінтеграція соціальної системи. Парними соціальними процесами вважаємо згуртування і групові конфлікти.

Соціальна інтеграція – встановлення оптимальних зв'язків між соціальними інститутами, групами людей, ешелонами влади і управління; розвиток просторово-територіальних комунікацій між різними регіонами; вироблення суспільством єдиної ідеології.

Сполучені – це ступінь інтеграції групи, колективу, характеризується рівнем ціннісно-орієнтованої єдності, міцністю міжособистісних взаємин і узгодженістю поведінки членів групи і колективу в основних сферах діяльності. Протилежне поняття – груповий конфлікт.

Особливостями соціуму є: автономність, самоврядність, добровільність, цілісність та соціально-культурна значимість.

Зміни в соціум потребують необхідності практичної адаптації до певних соціальних, культурних, політичних чи економічних контекстів, в рамках яких розвивається особистість.

Соціальний процес можна визначити як структуровану систему ситуацій, подій. Система подій є панівною в культурі моделлю історичного часу, тому не можна її вибудувати в єдину просту послідовність. Частковим способом викладу системи подій є хронологія.

Цей процес породжує в соціальному і культурному житті явища, що мають свою сферу застосування, які вносять в загальне соціальне поле нові можливості соціального розвитку та можуть бути представлені як реалізовані або потенційні варіанти.

Теоретично якісні зміни в соціумі можна розмежувати на горизонтальний та вертикальний рівні. Вертикальний рівень в сучасному соціумі має якісне наповнення соціокультурних процесів, що мають глибинні зміни структурного змісту. За широту якості поширення впливу і охоплення соціальними процесами несе відповідальність – горизонтальний рівень. Обидва рівні є єдиною системою осмислення сучасних якісних змін та визначають їх аспекти стану соціуму на новочасному періоді. В системі необхідна наявність обох

рівнів. Поєднання горизонтального та вертикального рівнів в цілому утворює характерне з'єднання ознак, що створюють різноманітне середовище сучасного суспільства.

Такі соціальні процеси, як світові війни, великі національні визвольні рухи, соціальні та економічні революції, вплинули на формування суспільства ХХ-ХХІ століття та змінили вигляд світової спільноти. Вплив горизонтального рівню цього явища лежить на поверхні, так як, практично, все людство було залучено в найскладніші соціальні процеси, кожний член соціо-середовища змушений осмислювати силу свого власного інтелектуального рівня, зануритись в соціальні принципи та пласти, які історично закладені до даного моменту нацією, суспільством, окремою людиною. Соціальні процеси впливали на цілі регіони, які були розділені за ідеологічним, соціально-політичним принципом, що призвело до створення замкнених соціокультурних утворень. Світова культура має прямий вплив на інформаційні соціокультурні утворення.

Соціокультурні явища оцінювалися і сприймалися великою кількістю людей, їх ідеологія вплинула на формулювання принципів, за якими проходило фільтрування, - принципів, що ґрунтуються на культурній традиції.

Вертикальний рівень впливу на соціальні процеси полягає в змінах дійсності, розірваності соціуму, що є причиною нового ставлення до життя. вперше людство відчуло загрозу своєму існуванню, і це внесло тривожність і напруженість не тільки в рішення державних проблем, але і в повсякденному житті звичайних людей.

Людство завжди особливо цікавило такі проблеми як питання сенсу існування, співвідношення життя і смерті, цінності життя. Соціальні потрясіння викликали у людства потребу у визначенні нових моральних орієнтирів, поглибленні основних питань, які вирішуються культурою на кожному етапі свого розвитку.

Важливою ознакою якісних змін є специфіка участі мас в соціальних процесах. Природно, маси брали участь в соціальному житті в усі часи. Але ХХ століття відкрило нову сторінку, саме в якій визначні соціальні шари активно

впливали на зміни умов буття світу. Горизонтальний рівень тут може бути представлений твердженням іспанського філософа Хосе Ортеги-і-Гассета: «Маси ...вийшли на авансцену, до самої рампи, на місця головних дійових осіб. Герої зникли, залишився хор» [146].

Маси безпосередньо впливають на перебіг соціальних процесів та стають їх учасниками. Соціальні процеси проводяться виключно в ім'я мас, дії яких поширюються на всі сторони діяльності: економічної, політичної, релігійної, мистецької.

Вертикальний рівень соціальних процесів визначається тим, що маси не є тільки об'єктом творчості окремих осіб, але і суб'єктом соціо-культурного середовища.

Масові трансформації в соціумі виражаються у різноманітних соціо-культурних об'єднань, рухів, які обумовлюють розвиток суспільства. Внаслідок цих явищ назріла третя особливість соціальних процесів ХХ століття – включення в соціальне життя нових регіонів: Латинську Америку, африканський континент, країни арабського і Далекого Сходу. Горизонтальний рівень демонструє, що перелічені регіони в культурному сенсі перестали бути додатком до Європейського світу. Світове соціокультурне надбання латиноамериканського і африканського мистецтва оцінене і визнане представниками різних культур та націй.

Модерні світоглядні категорії і цінності привели до визрівання планетарної культури, глобалізації підходів до вирішення загальних соціальних завдань, розуміння того, що культури Сходу і Заходу не є ворожими, а самотніми і цінними саме тому, що вони різні. До них можна віднести також і культури Америки, Африки та інших самотніх регіонів.

В рамках вертикального рівня даної особливості можна відзначити якісну рівноправність регіонів. Кожен з них розглядається як самостійне - явище, яке має своє коріння, специфіку і тенденції розвитку.

Горизонтальний рівень сучасної соціальної картини світу представлений ставленням до глобальних проблем як до чинника, що сприяє об'єднанню

світової спільноти. Представники різних культур і регіонів включаються в рішення цих проблем, привносячи своє розуміння тенденцій розвитку світу, природи, людини. В силу впливу глобальних проблем людство для збереження здорового та єдиного соціуму співвідносить етнічні традиційні погляди і відповідно культури.

Збереження єдиного соціокультурного середовища вимагає створення цілісних концепцій розвитку сучасного суспільства як найвищого рівня культури майбутнього. Їх реалізація в появі різних міжнародних асоціацій, самобутніх організацій з нетрадиційними поглядами та вченням про людство, його місце в сучасному розвиваючому соціумі.

Така організація, як Римський Клуб, вже на протязі трьох десятиліть розглядає можливі варіанти виходу зі сформованої реальності та враховує не тільки технічні, а й гуманістичні можливості. Для дослідження вченими педагогами проблем соціології, економіки, екології, перспектив життя в соціумі, виникає потреба залучення історичних аспектів, як фундаменту, на якому ґрунтується суспільство.

Інформація – абстрактне судження, що має різні значення залежно від контексту. Спроби формального визначення інформації перераховано нижче – їх багато, і вони відмінні в різних областях людської діяльності. На інтуїтивному рівні інформація означає зміст того, про що дослідник довідався.

На початку XXI століття інформація посідає дедалі значніше місце в житті людини як члена суспільства. Засоби масової інформації поширюють її, інформаційні технології переймаються її обробкою. Висувається ідея інформаційного суспільства, до якого, можливо, прямує людство. Основою такого суспільства було б виробництво й споживання не товарів і послуг, а інформації [198].

Існує три основні підходи до поняття «інформація»: науковий підхід (інформація - вихідна загальнонаукова категорія, відбиває структуру матерії і способи її пізнання); абстрактний підхід (послідовність символів, які несуть

сміслове навантаження для виконавця); конкретний підхід (розгляд конкретних виконавців враховуючи специфіку систем команд).

Заслужують на увагу кілька концепцій інформації. Одна з них належить І. Снеед [268], одному з основоположників сучасної теорії інформації, який визначає інформацію як міру невизначеності події. Друга концепція, сформована в надрах кібернетики, розглядає інформацію як властивість всієї матерії. Третя точка зору орієнтується на поняття інформації як частини людського знання.

Встановлено, що нині поняття інформації має глибокий і багатоаспектний сенс:

а) в життєвому плані - це відомості про навколишній світ сприймається людиною або спеціальними пристроями;

б) в техніці - це повідомлення, передані у формі знаків або сигналів.

Інформація транслюється в просторі, і тому погоджуємося з баченням вченої О. Буньківської, щодо *інформаційного простору, який вона розкриває як «територію поширення інформації за допомогою конкретних компонентів системи інформації і зв'язку, і функціонування інформаційної діяльності має гарантоване правове забезпечення»* [24]. Конкретні компоненти: матеріальне (технологічне) поширення інформації по горизонталі та вертикалі, в межах регіональних і міждержавних угод, враховуючи, що інформатизація не приймає окрасу винятково національного характеру. Вибираємо з її поглядів спеціальні виміри інформаційного простору: загальну кількість засобів масової комунікації, загальний обсяг освітньої послуги, опосередкована фіксація результатів контакту з реципієнтами інформаційного середовища.

Інформаційне середовище є частиною освітнього простору. Тому вважаємо інформаційне середовище педагогічного працівника, як частину інформаційно-освітнього середовища, яке забезпечує взаємодію здобувача освітньої послуги з інформаційним ресурсом, яке включає технічне оснащення та сукупність програмного забезпечення учасників (реалізаторів та користувачів) освітніх послуг, які взаємо забезпечують продуктивну

педагогічну діяльність. Компонентами інформаційно-освітнього середовища педпрацівників: медіатеки, сайти, віртуальні інформаційні дошки, електронні навчальні програми, ресурси Інтернету, електронні бібліотеки, кабінети та ін.

Серед найбільш дискусійних проблем вагоме місце займає визначення поняття «соціо-інформаційна культура». Наукове визначення даної дефініції необхідне для виокремлення соціо-інформаційної культури у системі наук ля подальшої побудови моделі професійної підготовки майбутніх педпрацівників.

Соціо-інформаційній культурі майбутнього педагогічного працівника притаманна поліфункціональність, яка включає в себе кілька взаємопов'язаних компонентів:

- когнітивно-операційний (загальні уявлення про сучасний базис знань в області інформаційно-когнітивних технологій та практичних дій реалізації умінь та навичок, застосовуючи різні види діяльності особистості на рівні початкового орієнтування, володіння системно-інформаційним підходом в професійній діяльності педпрацівника);

- інструментально-діяльнісний (компетентність в області методології, організації різноманітних видів інформаційної діяльності);

- комунікативний (компетентність педпрацівника в гнучкому і конструктивному веденні діалогу), володіння етикою соціо-інформаційного середовища;

- світоглядний (вироблення у майбутнього педпрацівника власної позиції, ціннісного ставлення до об'єктів і явищ швидкозмінного соціо-інформаційного середовища, формуванням світогляду у глобальному соціо-інформаційному просторі, інформаційно-мережових взаємодій у ньому, його пізнавальні можливості).

Розвиток інформаційно-комп'ютерних технологій продукує соціокультурні ситуації, які формують бачення культури у майбутнього педпрацівника в поєднанні її багатогранності сприйняття, що в свою чергу є витоковим базисом етнічної, національної та транснаціональної культури.

Легкість та доступність вживання електронних засобів масової інформації є транснаціональним масовим входження людини в світ високої культури. Відзначено, що електронні засоби комунікації сприяють прояву в культурі протилежних процесів. Інтелектуальна діяльність і її продукти все наполегливіше прагнуть прийняти «усвідомлену» комунікативну форму; високе, елітарне в культурі прагне встановити прямий зв'язок з масовою культурою, зійти до неї, у що б то не стало догодити масі (під владним впливом економічних факторів), що може призвести до редукції академічної культури.

Відбуваються в потенціалі академічної культури інформаційного суспільства сучасних наукових знань зміни негативного характеру, які можуть привести до руйнівних тенденцій хаотичного соціального життя академічної спільноти:

- Інтернет – залежність, агресивні та насильницькі комп'ютерні ігри;
- виникнення віртуальних спільнот асоціальних субкультур (хакери, любителі порнографії, екстремісти);
- комп'ютерна кіберзлочинність та ін.

Соціалізація особистості XXI століття, на думку В. Любарець, буде мати віртуальний характер комунікацій, що матиме ширший діапазон, ніж його найближче соціальне оточення.

Сьогодні на протязі одного людського життя чергуються кілька культурних епох, саме під впливом цифровізації змінюється пріоритет цінностей в культурі. Цей складний процес і суперечливий процес пояснюється становленням і розвитком соціо-інформаційного суспільства невіддільного від закономірностей орієнтації на досвід багатьох поколінь.

В соціо-інформаційному суспільстві сучасних наукових знань найбільш значущими є академічні цінності:

- взаєморозуміння представників академічної спільноти діяльності в інформаційному просторі, яка відбувається в поєднаній гармонії природи і цивілізації пізнання;

- розуміння аксіом перетворення оточуючого соціуму для внутрішнього задоволення здобувачів і надавачів освітніх послуг;
- значущість освітніх процесів, необхідності та установки на навчання протягом життя;
- перцепції значення природи як матеріалу та ресурсу перетворювальних соціо-інформаційних трансформацій гуманістичної діяльності майбутнього педагогічного працівника;
- інноваційний прогрес та цифровізація академічного простору освіти, науки та інноватики і економіки світу;
- свобода вибору соціо-інформаційних потоків для саморозвитку, самореалізації та творчого удосконалення майбутнього педагогічного працівника.

Сучасному соціо-інформаційному суспільству відповідає особливий характер інноваційно-творчої діяльності, що в нових інформаційних умовах має особистісну смислову проєктувально-альтернативну і багатоваріантну палітру рішень адекватно до орієнтації на загальнолюдські цінності.

Перераховані вище зміни в інформаційному соціумі зумовлюють необхідність становлення соціо-інформаційної культури майбутнього педпрацівника як частини професійної у академічному просторі, тому що рішення проблем освіти починається з професійної підготовки педагогів.

Потреба розвитку соціо-інформаційної культури майбутнього педпрацівника, згідно з дослідженнями, диктується наступними положеннями:

- збільшенням масової доступності персональних комп'ютерів, появою різних систем мультимедіа, наявністю всілякого програмного продукту як професійного, так і ігрового;
- знайомство здобувачів освіти з технічними засобами задовго до їх вивчення у відповідних дисциплінах в навчальних закладах;
- частими невідповідностями особистої, більш сучасної електронної техніки здобувачів освіти і тієї, якою оснащені ЗВО, що призводить до відсутності інтересу і бажання студентів працювати з нею;

- збільшенням числа вітчизняних хакерів, основний контингент яких складають здобувачі освіти середніх навчальних закладів.

Під інформаційною культурою педпрацівника ми розуміємо прояв інформаційної культури особистості в аспекті освітньої діяльності та системі професійних якостей. Запропонована Є. Данильчук модель інформаційної культури педпрацівника передбачає поліфункціональність її структури і включає в себе кілька взаємопов'язаних компонентів:

- когнітивно-операційний,
- інструментально-діяльнісний,
- прикладної,
- комунікативний,
- світоглядний.

Когнітивно-операційний компонент визначається загальними уявленнями педпрацівника в галузі інформаційні технології з досвідом реалізації знань по відношенню практичного застосування в різних видах соціо-інформаційної діяльності здобувача освіти на рівні початкового занурення та володіння системно-інформаційним інноваційним підходом в фаховому становленню педпрацівника. Компонент передбачає наявність у майбутнього педпрацівника фрагментарних уявлень про інформаційне середовище і взаємодію з ним. Досвід діяльності та орієнтування в інформаційному середовищі відбувається відповідно ситуаційного оцінювання явищ і процесів та усвідомлення своїх можливостей для здійснення соціо-інформаційної діяльності, виявлення для поєднання алгоритмічного, системного мислення і вироблення нестандартних рішень в постійно наповнюваному інформацією середовища.

Інструментально-діяльнісний компонент відповідає за компетентність методології організації різноманітних видів соціо-інформаційної діяльності у майбутнього педпрацівника:

- самореалізація педпрацівника в дослідницькій діяльності універсальних технологій через електронний пошук, обробку, модернізацію, трансформацію, управління та зберігання інформації;

- розвиненість соціо-інформаційної культури педагогічних працівників і академічною етикою віртуального спілкування;
- акумуляція необхідної інформації для реалізації творчого підходу та задоволення професійних і загальнокультурних запитів у комунікативних академічних процесах;
- створення академічно комфортних умов доброчесності здійснення соціо-інформаційної діяльності;
- володіння знаннями основних принципів взаємодії в системі «людина - комп'ютер».

Когнітивно-операційний компонент виявляється у володінні педпрацівником наскрізною інтегративною методологією для здійснення своєї соціо-інформаційної діяльності, рефлексії поєднання функцій з поєднанням професійних і загальнокультурних завдань та оцінкою інформаційних ресурсів і раціональної організації процесу їх вирішення. Даний компонент з метою надання творчого підходу діяльності педпрацівникові відповідає за академічну мобільність, гнучкість та адаптивність в соціо-інформаційному середовищі .

Прикладний компонент визначається уявленнями майбутнього педпрацівника про ефективну інформатизацію педагогічної технології, яка полягає:

- у проектуванні її методом цілісної системи з подальшою реалізацією, корекцією та відтворенням інформації;
- орієнтації на гуманізацію розвитку особистості;
- формування компетенцій проектування, застосування, адаптації, експертизи, методичного інструментарію для оволодіння новими інформаційними та комунікаційними технологіями в освіті;
- оптимізації трансформацій традиційних педагогічних технологій в соціо-інформаційне середовище академічного простору ЗВО.

Професійна діяльність майбутнього педагогічного працівника при вирішенні ситуаційних завдань в інформаційній освітньому середовищі потребує:

- мотиваційної і практичної готовності аналізу соціо-інформаційної освітньої діяльності;
- гуманістичної співпраці педпрацівника і отримувача освітніх послуг в процесі освітньої діяльності;
- вибору усвідомленої інноватики освітніх технологій;
- рефлексії та прогнозування результатів своєї інформаційно-педагогічної та науково-дослідницької діяльності з постійним пошуком та удосконаленням шляхів інтенсифікації соціо-інформаційного освітнього процесу.

Комунікативний компонент передбачає компетентність педпрацівника в гнучкому і конструктивному веденні діалогу «людина - людина» (інформаційна проблематика), «людина - комп'ютер» (ефективне управління комп'ютерною системою) і «людина - комп'ютер - людина» (досвід колективної і групової комунікації і спільної діяльності в інформаційного освітнього середовища), уявлення про етику, такт, моральні аспекти та толерантність в процесі обміну комунікативною інформацією в соціо-інформаційному середовищі.

Цей компонент проявляється на рівні соціо-інформаційної, соціо-культурної професійної рефлексії:

- відносини педпрацівника з отримувачами освітніх послуг, взаємодією всередині інформаційного-освітнього середовища;
- комунікативність у цивілізованому вирішенні конфліктних та нестандартних ситуаціях психофізіологічного, соціального та технологічного;
- моральність у становленні власного особистісного досвіду поведінки в інформаційному середовищі та формування споживачів освітніх послуг у процесі формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у ЗВО.

Світоглядний компонент визначається виробленням у педпрацівника власної позиції, ціннісного ставлення до об'єктів і явищ швидкоплинного інформаційного середовища сучасних наукових знань, формуванням світогляду глобальної інформатизації сучасного академічного простору освіти, науки та інноватики та інформаційних взаємодій у ньому, можливості і проблеми його

пізнання, і перетворення людиною, а також способи та механізми формування компонента соціо-інформаційної культури, як частини академічної у майбутніх педагогічних працівників. Цей компонент пов'язаний зі знаннями майбутнього педагога про межі застосування комп'ютерної техніки і пріоритетності цінності людського життя, здоров'я і духовного розвитку особистості; про роль інформатики та інформаційних технологій в розвитку сучасної цивілізації; про інформаційну інфраструктуру суспільства, юридичних, етичних і моральних норм роботи в соціо-інформаційному середовищі академічного простору; про інформаційну безпеку суспільства і особистості, про переваги і недоліки, діагностику та прогнозування процесу інформатизації суспільства сучасних наукових знань та життєдіяльності людини і тенденцій професійного розвитку майбутніх педпрацівників. Світоглядний компонент проявляється в рефлексії майбутнім педагогом мотивів, смислів, цілей, якості і результатів своєї інформаційної діяльності як з користю для інших і суспільства, так і в інтересах креативності та особистісної самореалізації; поєднанні особистісної свободи, відповідальності і самообмеження людини як досвіду саморегуляції в інформаційному середовищі; набутті власної позиції в різних ситуаціях інформаційної педагогічної діяльності, усвідомленого морального вибору особистістю індивідуальної точки зору і лінії поведінки, і в цьому педагог повинен бути прикладом для студента.

Виділено три основні рівні соціо-інформаційної культури майбутнього педагогічного працівника у академічному просторі ЗВО: орієнтовно-інструментальний, професійно-прикладний та творчо-рефлексивний.

Формування інструментально-діяльнісного та когнітивно-операційного компонентів в структурі соціо-інформаційної культури майбутнього педпрацівника визначає її орієнтовно-інструментальний рівень грамотності. Критеріями досягнення даного рівня є універсальність, міжпредметність, її інструментальність, методологічний характер в структурі професійної діяльності педпрацівника. Даний рівень передбачає розвиток інформаційної

культури педпрацівника до здатності вироблення тактики здійснення соціо-інформаційної педагогічної діяльності.

Сформованість орієнтовно-інструментального та прикладного рівнів встановлює професійно-прикладний рівень соціо-інформаційної культури. Критерієм сформованості є оволодіння особливостями впровадження технології соціо-інформаційної діяльності з урахуванням предметної спеціалізації педпрацівника, що носить практико-орієнтований підхід у вирішенні освітніх завдань. Цей рівень передбачає формування соціо-інформаційної культури майбутнього педпрацівника, а саме здатності до вироблення алгоритму особистісної стратегії в соціо-інформаційній професійній діяльності.

Особливість творчо-рефлексивного рівня соціо-інформаційної культури майбутнього педпрацівника полягає в сформованості всіх компонентів, критеріями якого є: інтегративний, синтетичний, поліфункціональний характер інформаційної діяльності, міждисциплінарність і універсальність якої досягають високого ступеня вільного орієнтування в інформаційному середовищі, справжньої особистісної свободи і творчості в ній. Творчо-рефлексивний рівень соціо-інформаційної культури педпрацівника пов'язаний з його здатністю до вироблення стратегії цілісного здійснення з наявністю ціннісно-сміслових, рефлексивних аспектів соціо-інформаційної професійної діяльності.

Сформованість інструментально-діяльнісного компоненту в структурі інформаційної частини академічної культури педпрацівника визначає її орієнтовно-інструментальний рівень (комп'ютерна та професійно-спрямована грамотність). Критеріями досягнення даного рівня є інструментальний характер академічної культури майбутнього педпрацівника.

В інформаційному суспільстві власна культура особистості залишається чи не єдиним механізмом регуляції поведінки людини. Проблеми соціо-інформаційної складової компетентності академічної культури майбутнього педпрацівника у ЗВО, формування його толерантності до інших культурних систем цінностей, з ціннісними орієнтирами, потребують редукцію соціо-

інформації та створення оптимальних академічних догм, норм, правил, фільтрів доброчесності академічної спільноти, а також означених самою особистістю надавачів і здобувачів освітніх послуг.

Цілі освіти в контексті побудови інформаційного суспільства сучасних наукових знань, збереження світової цивілізації і культури в основі своїй мають формування цілісної особистості як суб'єкта культури, створення умов для як найповнішої реалізації її потенційних академічних можливостей. Вихід в змістовному плані на поняття «культура», коли особистість утворює себе, опановуючи «культуру», створену людством, на думку І. Роберт, є перспективним і сучасним для сьогоденної освіти. На існування точної відповідності між освітою і культурою вказував С. Гессен: «Освіта є не що інше, як культура індивіда». Саме освіта є однією зі значних форм трансляції культури. Дослідник В. Фомін зазначає, що освіта, з одного боку, є необхідною умовою існування культури, з іншого – засобом її збереження та історичної життєздатності. Стан освіти визначається типом культури. І різні типи культури пропонують різні моделі такого відтворення

Культура як «історично визначений рівень розвитку суспільства, творчих сил і здібностей людини, виражений в типах і формах організації життя і діяльності людей, у їхніх взаєминах, а також у створюваних ними матеріальних і духовних цінностях». У сферу філософського знання поняття «культура» вводиться самими різними способами через: виробництво (матеріальне і духовне або тільки духовне); діяльність; цінності; творчість; знакові системи; технологію; інформацію.

Зміст поняття «освіта» на основі аналізу людської культури (І.Я. Лернер) можна розуміти як сукупність:

- системи знань (про природу, суспільство, техніку, людину, космос), що розкриває картину світу;
- досвіду здійснення відомих для людини способів діяльності;

- досвіду творчої діяльності за рішенням нових проблем, що забезпечує розвиток здатності у людини до подальшого розвитку культури, науки і людського суспільства;

- досвіду ціннісного ставлення до світу.

Будь-яка компетентна професійна діяльність в сучасних умовах принципово невідривно від соціально-культурного контексту впливу транскордонних трансформацій академічного простору освіти, науки та інноватики на освітньо-наукові системи ЗВО.

Здійснення зв'язку з широким культурним контекстом в процесі навчання людини компетентним професійним діям можливо за допомогою комунікаційно-інформаційних технологій. Завдання технологій забезпечити доступ майбутніх педпрацівників до масиву соціо-інформації в Інтернет-середовищі для вирішення професійних ситуацій.

Соціо-інформаційні система, база інформаційних потоків якої акумулює різні аспекти сучасного світу, тим самим забезпечують зв'язок процесу навчання з широким соціально-культурним контекстом діяльності сучасної людини.

Інформація стає найважливішою сутністю нашого світу. Не випадково, що сучасний суспільство відводить інформації роль фактора соціального розвитку не менше, а навіть більше важливого, ніж речовина, енергія та інші ресурси. Створення, обробка і передача інформації за допомогою засобів нових інформаційних технологій становить центральне ядро процесу переходу від індустріального суспільства до інформаційного сучасних наукових знань.

Зміни в суспільстві пов'язані зі змінами у культурі, особливості якої визначаються системою фундаментальних цінностей і світоглядних орієнтирів, що регулюють людську життєдіяльність в рамках певного типу суспільства. Поширення в різних сферах життєдіяльності таких інформаційних технологій як мультимедіа, гіпертексту і комп'ютерної комунікації дозволило виділити деякі тенденції розвитку культури в інформаційному суспільстві.

Мультимедіа характерна миттєвістю сприйняття та використання мультимедіа-тексту. Мультимедійні трансформації буквально підштовхують споживача освітніх перетворень в сприйнятті інформації відразу кількома органами чуття в поєднанні з швидким доступом і інтерактивними можливостями роботи з нею.

Інформація стає складовою частиною глобального відкритого полідіалогу, інтертексту. Головною характеристикою гіпертексту є не протяжність, а нелінійність, зв'язність, структурованість, насиченість різноманітними зв'язками і, окрім того, змістовна повнота, що дозволяє пов'язувати в гігантському соціальному середовищі всі прояви культури. Найважливішою рисою технологій мультимедіа та гіпертексту є те, що вони охоплюють більшість видів культурного вираження у всьому їх різноманітті; «Їх прищезає рівнослівно кінця поділу, навіть відмінності між аудіовізуальними засобами та друкованими засобами масової інформації, загальнодоступною і високою культурою»; забезпечують компліментарність раціонально-логічного та емоційно-образного мислення.

Комп'ютерна комунікація передбачає культурний поліморфізм, що відкриває простір для трансформації монологу в діалог і полілог (природа - культура, культура - суспільство, наука - мистецтво, культури елітарна і масова, східна і західна, національні і т.п.). Людина в інформаційному суспільстві освоює види досвіду володіння своїми і чужими цінностями, що стимулює інтеграцію різних культур, сприяє виробленню цілісного погляду на світ і формування єдиної взаємнопроникна та всебічної культури людства.

Електронні засоби транснаціональної масової культури можуть стати відправною точкою, з якої почнеться входження фахівця в світ високої професійної соціо-інформаційної культури. Але відзначимо, що електронні засоби комунікації сприяють прояву в культурі протилежних процесів. Інтелектуальна діяльність і її продукти все наполегливіше прагнуть прийняти «дохідливу» комунікативну форму; високе, елітарне в культурі прагне встановити прямий зв'язок з масовою культурою, зійти до неї, у що б то не

стало догодити масі (під владним впливом економічних факторів), що може призвести до редукції культури, а також «приниження» національних культур «транснаціональної».

Сьогодні ми можемо спостерігати феномен формування віртуальних мережеских спільнот. Позитивною стороною їхнього існування є те, що це сприяє зміцненню культурно домінуючих соціальних зв'язків, зростанню їх глобалізації, взаємопроникнення академічної культури, об'єднаних навколо спільних цілей, інтересів, думок.

З розвитком комп'ютерних комунікацій склалася така соціально-культурна ситуація, яка дозволяє людині побачити культуру в єдності різноманіття і сприйняти все краще, що здатні дати етнічна, національна та транснаціональна академічна культура.

Отже, соціальні трансформації в соціо-інформаційній культурі зумовили зміни в професійній діяльності педпрацівників. Процес освітньої діяльності педпрацівників з освоєння ними соціо-інформаційної частини академічної культури відображається в парадигмі професійного розвитку, позитивної зайнятості.

2.4. Методика організації формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у закладах вищої освіти

Одним із завдань педагогічного дослідження стало розроблення, обґрунтування та впровадження методики організації формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у ЗВО.

Розкрито методичні засади, зміст і методику організації формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у закладах вищої освіти.

Методика формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у закладах вищої освіти передбачає різновекторний феномен комплексу системоутворювального поєднання методів, засобів і форм

організації освітнього процесу через механізми і способи ефективного забезпечення шляхом реалізації методологічних підходів і принципів наукового пізнання, системного аналізу, управління та контролю за релевантністю навчальних результатів.

Методика реалізується через *функції організації* формування компетентності академічної культури у майбутніх педагогічних працівників – нарочно-реалістичний процес, цілеспрямований на синергетичне усування та регламентацію взаємодії контентів або складових у цілісну єдність, у результаті якого утворюється продуктивно-ефективна, стала система професійної підготовки; управлінська функція, що безпосередньо зреалізована після планування; базується на триаді посадових повноважень, професійної біосоціальної відповідальності і координаційно-субординаційного делегування розподілу посадових зобов'язань (лінійні і функціональні); компонентами системно-організаційної діяльності є – її спеціалізація; ранжування професійних повноважень, їх делегування, координація; медіальний розподіл організації шляхом централізації і децентралізації на принципах субсидіарності; забезпечує стабільно врівноважені організаційно-управлінські рішення, цілісну єдність стану і розвитку процесів і явищ в освітньо-наукових системах, доцільні вертикально-горизонтальні взаємини та систематизацію складових організаційних ланок; врегульовує ранжування завдань у рамках структурно-організаційних підрозділів, забезпечує компетентність академічної культури діагностування, запобігання та вирішення шляхом усунення проблем в сфері освіти, науки та інноватики.

Педагогічне проектування організаційної структури формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у ЗВО передбачає дотримання нормативних вимог: впорядкування завдань у цілепокладанні мети у відповідності елементів освітнього процесу; приведення організаційних завдань у відповідність до принципів академічної доброчесності, етики, компетентності та відповідальності; гомеостаз освітньо-наукових систем на засадах стабільності та гнучкості; здатність до цілеорієнтованої академічної

самоорганізації та мобільності; стабільна динамічність циклів системної діяльності у організації навчально-пізнавальної та науково-пізнавальної роботи педагогічного працівника. Ефективність методики організації залежить від ранжування професійних компетентностей певних підрозділів академічного простору ЗВО, їх відповідальності та забезпечення синергетичної взаємодії.

Мета функції організації формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у ЗВО полягає у виявленні здібностей (знань, умінь, навичок та ін.), здатностей, якостей, готовності та сформованості у здобувача освіти академічних компетентностей розкриття потенціалу культури ЗВО, які б забезпечували ефективність вирішення завдань і вели до одержання позитивного результату; принципи функції організації – активного соціально-працездатного становлення та адаптації, результативно-системних дій, системно-процесної взаємодії за видами професійно-педагогічної діяльності, взаємовідносин посадових повноважень, оптимальної раціоналізації дій з метою часової економії; зміст функції організації полягає у формуванні з таких завдань: визначення змісту та напрямів організаційно-методичної, психолого-педагогічної діяльності у досягненні цілей, встановлених у розроблених політиках якості, сталого розвитку зrealізованих у стратегіях програм і планів; реалізація принципу доцільного поєднання централізації та децентралізації управління; розподіл повноважень і відповідальності між організаційними ланками; упорядкування організаційної будови формування компетентності академічної культури з відповідним дотриманням доцільної кількості рівнів і амплітуди ефективної організації; розроблення та впровадження організаційного механізму оптимальної раціоналізації взаємин між підсистемами та компонентними елементами організації; потенціально-ресурсна концентрація та акредитаційно-адекватний розподіл за пріоритетами суспільного зиску; технічне регулювання документообігу виконавчої інституційної дисципліни щодо прогнозних і програмних документів; створення телекомунікаційної інтерактивної наукометричної мережі комунікаційної взаємодії реєстрів в академічному просторі; організація

своєчасного та якісного зворотного зв'язку у суб'єктно-об'єктних відносинах; забезпечення ефективної організації освітнього процесу; формування та запровадження дієвих академічних механізмів інтеграції у зв'язку з подоланням гальмівних чинників перешкоджання організаційним змінам; забезпечення реалізації властивостей самоорганізації суб'єктів ЗВО; постійний моніторинг якості управління через організаційні перетворення.

Наріжними завданнями функцій організації є обґрунтування, розроблення та проектування організаційної будови управління освітнім процесом у ЗВО, який реалізується через стратегічні органіграми фактичного, раціонального і очікуваного характеру.

Методика організації формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у ЗВО полягає у реалізації *процесу організаційних комунікацій* щодо взаємообміну практично-корисного досвіду наукового пізнання і організації навчально-пізнавальної діяльності у здобутих достовірних інформаційних даних, сучасними науковими знаннями та формальною та неформальною мережевою практикою у каналах взаємодії академічної спільноти в межах зацікавлених її представників, орієнтований на координацію зовнішньо-внутрішньої системної взаємодії освітньо-наукової діяльності, вирішення науково-педагогічних завдань та досягнення цілей ЗВО;

складова частина координації освітнього процесу професійної підготовки: підпрацівники використовують організаційні комунікації для визначення цілей, прогнозування, розроблення планів, семантичної орієнтації, координації, регулювання та контролю за формуванням компетентності академічної культури задля суспільного забезпечення сталості управління педагогічним потенціалом з готовністю організувати педагогічну діяльність на реалізацію цілей ЗВО за функціональним та регіональним призначенням;

класифікації організаційно-комунікативних ланцюгів процесної взаємодії в ЗВО здійснюється за класифікаційними ознаками: щодо системи управління (внутрішньо-зовнішні, попитові, пов'язані із зв'язками з громадськістю), за спрямованістю (вертикальні висхідні, вертикальні низхідні, внутрішньо

горизонтальні та міжгоризонтальні), за змістом інформації (настановчі, аналітично-прогностичні, оцінно-контрольні, звітні, узгоджувальні), за джерелами надання (вербальні, невербальні), за механізмами трансляції (формальні, неформальні);

сфер організаційно-комунікативного впливу за цілями: організаційно-педагогічних відносин - гарантувати, що педагогічні працівники у структурно-організаційних підрозділах оперативно отримують точну інформацію щодо реалізації цілей, забезпечити чіткі доручення і необхідну мотивацію для виконання завдань, а також адекватні можливості впливу на прийняття рішень їх професійної компетенції; внутрішньо-системних відносин - гарантувати, що педагогічним працівникам забезпечений доступ до актуальної інформації їх професійної взаємодії, мотивування синтезу ототожнення їх з ЗВО, уможливити вільного волевиявлення професійних пропозицій та освітніх ризиків діагностики, корегувати плани організації науково-педагогічної та педагогічної діяльності з врахуванням пропозицій та невідповідностей моніторингу якості організації освітнього процесу; зовнішні відносини - гарантувати, що ЗВО володіє повним інформаційним забезпеченням щодо зовнішньої між- та надсистемної взаємодії, яка охоплює їх інтереси, впливати в інтересах ЗВО на реноме його представлення з позитивним моделюванням суспільної думки; методичні підсистеми організації поділено на: Інтернет мережі, бібліографії друкованих видань, усної трансляції передавання інформації, а саме завдяки комплексу комунікаційних мереж інформаційних потоків в ЗВО.

Конкретизовано оптимальні *методи організації формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у ЗВО* – класичні орієнтовані на становлення, підтримку та поліпшення структурно-організаційних підрозділів, розподіл функцій, завдань, прав і професійної відповідальності, а саме регламентаційні та організаційно-стабілізуючі; організаційно-розпорядчі методи характеризуються прямою дією, вони мають директивний, обов'язковий характер, ґрунтуються на дисципліні та відповідальності (організаційне

регламентування і нормування освітнього процесу, педагогічне проектування), розпорядчі ґрунтуються на засобах технічного регулювання (настанов, норм, правил, технічних умов, стандартів).

Систематизація методів структурована за: специфікою форм впливу (функціональні повноваження, професійна відповідальність, організаційна дисципліна, координаційно-субординаційні розпорядження); дольовою участю в освітньому процесі управління доцільно виділити три групи організаційно-розпорядчих методів – регламентаційні (загальноорганізаційні, функціональні, структурні та посадові прямого організаційного впливу введення в дію процедурних положень, обов'язкових термінованих), розпорядчі, нормативні; ознаками змістового наповнення – правового регулювання, організаційно-адміністративні, фінансово-економічні, освітньо-політичні, соціальні, психолого-педагогічні; способом впливу – правові, планово-фінансові, економічні, процедурні, науково-методичні та інформаційно-просвітницькі.

Ефективна реалізація методики організації формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у ЗВО передбачає впровадження *організаційної структури* адміністративного апарату управління та функціональних структурно-організаційних підрозділів (навчальних, науково-дослідницьких, інформаційно-аналітичних, моніторингово-квалітологічних, науково-метричних, практично-стажувальних, соціально-побутових, громадських) передбачає внутрішньосистемну освітньо-наукову регламентацію, форму організаційно-управлінських професійних відносин та структурних елементів організації освітнього процесу; проектується адміністрацією управління з метою забезпечення оптимальної інтеграції академічного простору освіти, науки та інноватики ЗВО з академічними спільнотами закладів-партнерів як вітчизняних та і в межах академічної мобільності транскордонної модернізації освітньо-наукових систем і забезпечення формування потенціалу академічної культури глобального, регіонального та національного рівнів; правовстановчо-формально закріплена юридичними національними та міжнародними нормами – функціонального

розподілу та спеціалізації праці педагогічних працівників (та інших представників академічної спільноти) за ступенями, рівнями, завданнями, посадами та рангами; посадова відповідність у структурно-організаційних підрозділах; компетенційне ранжування посадової відповідності; процедура організаційно-функціональних зв'язків системи у відповідності з цілями й організаційно-педагогічними й науково-методичними умовами діяльності ЗВО; структурно-організаційні підрозділи поділяються за характером академічних компетенцій або їх змістовою функціональністю – на структурні одиниці системної, галузевої і функціональної, міжгалузевої компетенції; стосунки між структурними підрозділами визначають будову освітньо-наукової системи ЗВО і релевантним втіленням ефективності структур функціонування вираженої у способах взаємозв'язків у взаємодії; у структурних підрозділах регламентуються процедури і положення органів, міра та характер дольової участі у розподілі академічної праці для впорядкованості та синхронізації фактичної взаємодії структурних підрозділів.

Оптимальна організаційна взаємодія складових компонентів методики організації формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у ЗВО – системний комплекс процесів і видій системної діяльності, які відображають змістовну сторону організаційно-процедурних взаємин (відносин і зв'язків) між представниками академічної спільноти, окремими особистостями та цільових категорій здобувачів, надавачів освітніх послуг, роботодавців та зацікавлених представників з числа громадськості й провладних структур незалежно від сфери і видів професійної зайнятості; трактується двох аспектах: розлогому як комплексний взаємозв'язок елементів освітньо-наукової системи ЗВО як соціо-культурної форми організаційної структури академічного простору освіти, науки та інноватики у взаємоузгоджених відносинах синергетики із навколишнім середовищем; вузькому як зискові взаємовигоди відповідності цілям, термінам, адміністративно-територіальному і просторовому розміщенню, масштабам впливу, ресурсозабезпеченню зв'язків представників академічної спільноти як

суб'єктів організаційно-управлінської та виробничої внутрішньосистемної діяльності; процес досягнення внутрішньої професійної виконавчо-посадової дисципліни, регламентуючої впорядкованості, синергетичної узгодженості навчально-пізнавальної та науково-пізнавальної діяльності складових ЗВО як соціального інституту громадянського суспільства з місією реалізації неперервного навчання, наукового пошуку, пропаганди соціального виміру та їх гарантій впродовж професійного розвитку та пожиттєвої зайнятості; як сукупність процесів або дій з координації окремих елементів системи організації формування академічної культури заради досягнення релевантності освітнього процесу підготовки педагогічних працівників; характеризується аспектами – структурним щодо проектуванні організаційної будови професійної підготовки педагогічних працівників зі сформованими академічними компетентностями та поведінковим, що передбачає поділ посадових обов'язків і координацію корпоративних академічних зусиль педагогічного, науково-педагогічного, адміністративного та обслуговуючого персоналу академічного потенціалу ЗВО для досягнення громадянського та науково-метричного професійного реноме академічної доброчесності; ґрунтується на системі організаційної культури академічного масштабу ЗВО, норм і цінностей та охоплює: суб'єкти і об'єкти освітньої політики якості закладу; їхні організаційно-управлінські дії, що спричинюють зміни у зовнішньому середовищі; академічно-стабільна органічна взаємодія в межах ЗВО на локальному рівні, а також між взаємодіючими закладами-партнерами та соціальними установами та навколишнім середовищем забезпечує адекватне функціонування ЗВО за умов глобальної модернізації академічного простору.

Внутрішньо системна організація ЗВО як соціальної інституції у взаємодії між структурно-організаційними підрозділами і уповноваженими посадовими особами визначається формалізованими нормативно-правовими, технічно-регламентуючими, деклараційними, організаційно-управлінськими процедурами, спрямованими на координацію та впорядкування ділопроводження навчально-пізнавальної та науково-дослідницької діяльності

представників академічної спільноти задля досягнення спільної мети ЗВО та реалізації його місії; форми реалізації в системі освіти (шляхом розподілу функцій і повноважень між структурними підрозділами на рівнях організації педагогічними працівниками та їх посадовими обов'язками, а також взаємодії між ними) визначаються статусом та рейтингом певного структурного підрозділу або працівника, за формалізованими та неформалізованими характерними ознаками їх організації, в тому числі в залежності від характеру навчально-пізнавальної інформації сучасних наукових даних, достовірно доведених та науково-метрично представлених на принципах академічної доброчесності; здійснюється у формах взаємообміну інформацією сучасних наукових знань, академічного співробітництва, проектування та мобільності, консенсус, концептуального стратегічного представлення і ратифікації міжнародних угод, партнерської системної діяльності, стратегічного маркетингу та планування, синергетичного узгодження та архітектонічної та ієрархічної координація партнерських дій, керівництво, моніторинг та контроль за якістю організації формування академічної культури у педагогічних працівників, конфлікт менеджмент, антикризове управління тощо; розгалужену ієрархічну будову визначають види – субординаційна вертикальна на різних рівнях ієрархічної організації, в тому числі між адміністративними представниками та педагогічними працівниками різного уповноваження всередині системи організації та у між особистій взаємодії; координаційна горизонтальна здійснюється на певному рівні ієрархії освітньо-наукової системи між об'єктами організації як структурними ланками; консультаційна діагональна реалізується у формі методичного консалтингу та дорадництва між керівними спеціально-функціональними суб'єктами організації або адміністративними органами і підпорядкованими лінійними суб'єктами організації у структурних підрозділах; формальної і неформальної організаційно-функціональної, безпосередньої і опосередкованої, короткострокової, детерміновано-постійної, односторонньої і двосторонньої, багатосторонньої взаємодії; існує об'єктивна, що не залежить від окремих

особистостей і соціальних категорій, проте опосередковано впливає на зміст і характер системної діяльності та суб'єктивна свідомість у міжособистісних зв'язках, контактах, взаєминах та стосунках між представниками академічної спільноти ЗВО, що формуються в заданих організаційно-методичних та науково-педагогічних умовах системної метрики академічної доброчесності; потенційні можливості в методичній системі організації формування компетентності академічної культури педагогічних працівників у ЗВО детерміновані структурою організаційно-управлінських академічних зв'язків, а також розвиненості організаційних комунікацій; забезпечується суб'єктами адміністративного управління, уповноваженими щодо реалізації організаційних процедур функціонального призначення, або встановлюється у порядку документообігу та діловодства самоорганізації системної діяльності на базисі організаційних механізмів ефективного функціонування цілісної єдності освітньо-наукової системи ЗВО як структурно-організаційної інституції та соціо-культурної форми забезпечення освітнього процесу професійної підготовки педагогічних працівників; проєктований і контрольований процес, який визначається рівнем співвідношення потреб, інтересів і цілей суб'єктів та об'єктів організації формування компетентності академічної культури, передбачає портативне оперування достовірною інформацією щодо цілісної єдності функціонування ЗВО в академічному просторі, в тому числі спеціальні характеристики й академічні можливості реалізації інноваційних проєктів, спрямованих на вдосконалення системної діяльності ЗВО; поліфункціональна багаторівнева система розлогої амплітуди спектру розподілу складових організаційного потенціалу, яка уможливорює діагностику виявлення, конкретизації, корекції та формування системної цілі для упорядкування інституційних організаційно-методичних зв'язків та взаємин, спрямованих на ефективну реалізацію особистих, колективних і корпоративних інтересів; спосіб ефективної організації взаємин між особистою взаємодією між представниками академічної спільноти у ЗВО, складається з компонентів

трансляції інформації, зворотнього зв'язку її одержання, обмін корегованими інформаційними даними.

Стратегічною метою методики організації ефективної взаємодії представників академічної спільноти та структурно-організаційної ієрархії академічного простору освіти, науки та інноватики є прагнення освітньої політики якості у ЗВО реалізувати місію і філософію освітньо-наукових інституцій у гармонізації індивідуальних, колективних і корпоративних інтересів у формуванні академічної культури педагогічних працівників, яка сприяє системовідтворенню цілісності академічного потенціалу ЗВО як соціокультурної форми системної організації з синергетичним ефектом забезпечення сталого соціально-економічного, еколого-безпечного розвитку та ефективному досягненню мети суспільного розвитку.

Методика організації формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у ЗВО включає *системний аналіз* за типами об'єкту аналізу, галузями науки, методів, рівнів пізнання, місцем застосування у дослідженні – swot (інструментальний засіб планування, спосіб вивчення зовнішнього середовища ЗВО та внутрішньої системної організації для діагностики зрізу даних і майбутнього планування), ефективності (визначення співставлення здобутих результатів і витрат), інституційний (вивчає дольові прояви в управлінні інституційних характеристик), кластерний (кластеризація як розбивка виокремленої вибірки об'єкту дослідження на підмножинне упорядкування), компаративний (порівняльний метод теоретичного і емпіричного дослідження типології оцінювання об'єктів), конфліктологічний політичний (систематизація та поділ предмету пізнання у конфліктних ситуаціях кадрових спорів, протистояння інституційних інтересів, суспільних конфліктів), по критерію «затрати-вигоди» (системна оцінка інвестиційних проектів ЗВО), політики (вивчення освітньої політики на багатогалузевому базисі), портфельний (інструмент стратегії управління для вивчення виробничо-господарських аспектів та продукування стратегій інституційного рівня), причинно-наслідковий (дослідження витокової джерельності стану та розвитку

об'єкту та предмету педагогічного дослідження), проблемний (дослідження виникнення проблемної ситуації, її ускладнення до рівня проблеми, пошук механізмів вирішення в сфері освіти, науки та інноватики), прогностичний (розроблення та використання моделей майбутніх сценаріїв і шляхів досягнення розвитку процесів, явищ та освітньо-наукових систем), регресійний (статистичний аналіз даних для визначення залежності перемінної від незалежнозмінних величин), системний (виділення системних компонентів академічного простору як об'єктів дослідження з їх якісно-кількісною характеристикою параметрів взаємодії), ситуаційний (метод навчання з осмисленням життєвих ситуацій взаємодії представників академічної спільноти та систем потенціалу академічної культури в сфері освіти, науки та інноватики), факторний (статистичний метод незалежний від сфери застосування, полягає у встановленні впливу причин на здобуті результати шляхом детермінованих і стохастичних досліджень стану і розвитку потенціалу академічної культури ЗВО різних рівнів і типів організації).

Висновки до другого розділу

1. Розкрито методичні засади, зміст і методіку організації формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у закладах вищої освіти.

Методика формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у закладах вищої освіти передбачає різновекторний феномен комплексу системоутворювального поєднання: *форм* теоретико-практичної, науково-пізнавальної діяльності з елементами поліпрофільності цільової підготовки (очна (денна, вечірня); заочна (дистанційна, мережева)), а саме: за складовими контингенту здобувачів освітніх послуг, персоніфіковані, тематичні, науково-практичні, групові та мікроконтингентні, дорадчі, тренінгові, просвітницькі, експедиційні, майстерності; *методів*: навчально-науково-розвивальної діяльності учасників освітнього процесу (теоретичної,

практичної, дослідницької підготовки) та академічної презентації професійного іміджу майбутніх педагогічних працівників – проблемних сценарних ігор, взаємообміну досвіду наукового пізнання, апробацій та наукометрії, академічного спілкування, етики та естетики; інформаційно-логічного сприйняття та відображення сучасних наукових знань та компетентностей – графічно-табличних та методів синектики, прогнозування та моделювання стану і динаміки освітньо-наукового процесу; аналітичного програмно-моніторингового контролю навчальних результатів (ситуаційно-аналітичних, практичних, наукових, дослідницьких, експериментальних, творчих, проектних); мотивації (соціальної, екологічної відповідальності при реалізації принципів академічної доброчесності та етики, мобільності та студентоцентрованості академічного простору освіти, науки та інноватики); *засобів* інформаційної цифровізації мультимедійно-телекомунікаційного забезпечення – проектно-інтерактивних, інструментально-технологічних, лабораторно-аналітичних; навчально-методичних та технічно-регулятивних (інформаційних, метричних, мережевих); педагогічного проектування, прогнозування, моделювання, аудиту управління проектами, процесами та системами за семантичними профілями професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників з компетентностями академічної культури.

2. Встановлено, що полівекторність механізмів і способів реалізації методики формування академічної культури у процесі організації професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників у ЗВО – освітньо-виховної, організаційно-моніторингової, дослідницької, управлінської, проектної діяльності обумовлюється підходами системного привалювання освітньо-наукових поглядів у задоволенні потреб здобувачів освітніх послуг у поєднанні традиційного адміністрування у ЗВО та їх бізнес орієнтацію на максимально ефективне досягнення результатів освітнього процесу виражене на компетентнісну, синергетичну, ситуаційно-сценарну, квалітологічну та ноосферологічну направленості академічного простору освіти, науки та інноватики; ґрунтується на принципах загальних (об'єктивності, демократизму,

праворегламентативності, публічності, структурно- спрямованості, функціональності, організаційності та процесуальності), наукового пізнання, спеціальних (інформаційної діяльності, організації діяльності педагогічних працівників, планування, прийняття управлінських рішень та раціональності структури організації, управління якістю надання освітніх послуг).

3. Конкретизовано, що освітня система ЗВО та формування її потенціалу академічної культури передбачає: концептуальні засади навчання культурології та академічної культури; наявність академічної культури, як навчальної дисципліни у системі професійної педагогічної освіти; міжкультурна роль академічної компетентності у культурвзаємодії ЗВО; професійна компетентність педагогічних працівників академічного простору освіти, науки та інноватики.

Методика навчання академічної культури включає: методика навчання академічної культури, як навчальної дисципліни та освітню технологію; методи дослідження потенціалу академічної культури ЗВО; міждисциплінарні зв'язки методики навчання з іншими науками – педагогікою, психологією, лінгвістикою, соціологією, країнознавством, екологією, наукометрією, квалітологією, інформатикою та методологією наукового пізнання.

Система навчання академічної культури включає: систему навчання та системний підхід; класифікація підходів до навчання (комунікативно-діяльнісний, компетентнісний, рефлексивний, культурологічний, рівневий, професійно орієнтований); цілі і зміст навчання; принципи навчання (дидактичні, методичні); методи і технології навчання академічної культури та організація навчальної діяльності (комунікативні, організаційні, сучасні освітні технології); засоби навчання (навчально-методичний комплекс і його функції, склад та характеристика основних компонентів, критерії їх аналізу та оцінювання).

Контроль у навчанні характеризує: цілі, особливості, функції, види контролю та оцінювання, вимоги до нього, засоби, форми, об'єкти, критерії і параметри оцінювання. Організаційно-педагогічні засади формування

компетентності академічної культури включають: загальну характеристика освітньої діяльності; науково-метричні особливості формування навичок і розвитку вмінь; типологію вправ і вимоги до них; практичні завдання для формування компетентності.

4. Розроблена методика формування компетентностей академічної культури базується на: загальній характеристиці, цілях формування, академічний мінімум у ЗВО, академічній етиці та доброчесності, факторах впливу, етапах, засобах та методичних засадах формування, контролю рівня сформованості компетентності; методиці формування часткових мовленнєвих, культурологічних, педагогічних, психологічних, науково-методичних та інформаційних, навчально-стратегічних компетентностей у педагогічних працівників.

Організація і забезпечення процесу формування компетентності академічної культури у ЗВО передбачає: планування освітнього процесу, організаційні форми навчання, вимоги до теоретико-практичної, інформаційно-аналітичної, науково-методичної діяльності педагогів, індивідуалізація процесу, самостійна та персональна робота здобувачів освіти.

До методів і технологій навчально-пізнавальної діяльності віднесено: методи, їх класифікація (свідомого сприйняття, прямої дії, усні, мультимедійні, аудіовізуальні, комбіновані, комунікативно-ігрові, інтенсифікації), технології (програмованого, інтенсивного, педагогічні, віртуальні, рефлексивні, тандемні) навчання.

Основні наукові положення розділу викладено в опублікованих працях [247, 248, 249].

РОЗДІЛ 3

РОЗРОБКА, ОБГРУНТУВАННЯ ТА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА МОДЕЛІ ПРОФЕСІЙНОГО ФОРМУВАННЯ АКАДЕМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ЗВО

3.1. Педагогічне моделювання системи (чи процесу) формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у ЗВО

Традиційно педагогічне моделювання передбачає вивчення оригінальних об'єктів наукового пізнання шляхом розроблення, обґрунтування і побудови для дослідження їх модельованих дубляжів, копій що візуалізують оригінал, ті його сторони та властивості, які становлять інтерес педагогічної розвитку. Дослідження суспільних процесів та відкритих соціо-культурних форм освітньо-наукових систем професійної підготовки лише шляхом експериментування пов'язане із значними витратами – матеріальними та соціально-економічними. В зв'язку з цим для вирішення освітньо-політичних завдань застосовують моделювання як опосередкований метод наукового пізнання педагогічних об'єктів дослідження шляхом вивчення їх копій, моделей, оскільки безпосереднє вивчення їх з певних причин неможливе, ускладнене, чи недоцільне; застосовуючи візуальні абстракції дублікатів та узагальнення, систематицію, образну ідеалізацію, які уможливлують відтворення і параметральне пізнання, класифікаційні характеристики чи загальні та специфічні властивості модельованих об'єктів, які не підлягають безпосередньому пізнанню.

Педагогічне моделювання належить до наукових методів, що застосовуються на всіх рівнях методології, наукових педагогічних досліджень та методики навчання міждисциплінарних інтегрованих курсів наскрізної професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників; розлого уможлиблює загально- і конкретно-наукові аспекти пізнання, оскільки дає

змогу наочніше уявляти досліджувані явища, опредмечувати їх візуально, передбачати, запобігати та усувати недоцільний вплив супровідних та опосередкованих несуттєвих, дотичних або сторонніх чинників при дослідженні оригінальних об'єктів пізнання; в дійсності оригінал може вже й не існувати або його взагалі модернізовано у ході освітніх трансформацій реалізованої ЗВО політики якості підготовки; на підставі доведених фактів проєктованих гіпотез і аналогій розробляються моделі системних дій, функціонування, стану та розвитку освітньо-наукових систем професійної підготовки; оригінал діагностується за загальними та специфічними властивостями взаємин (внутрішніх, міжсистемних та надсистемних); дослідження класифікаційних ознак властивостей доцільно здійснювати відмовляючись від менш істотних для дослідника чи практики характеристик, не розглядаючи їх.

Педагогічному моделюванню піддаються об'єкти, явища або процеси, а саме: предметні, об'єктні та процесні моделі – спрощені та зменшені дублікати оригіналів; моделі явищ в стаціонарному та динамічному стані, які будуються для вивчення соціо-економічної та соціо-екологічної взаємодії Людини-Природи, Людини-Соціуму, Людини-Професійного Середовища, Людини-Довкілля-Безпеки та Якості Життя; моделі об'єктів або явищ віддзеркалюють властивості оригіналу – його характеристики, параметри; моделі процесів – моделювання дійсних або пропонованих прогностичних дій над матеріальними об'єктами: за зміною станів, динаміки розвитку одного об'єкта або системи об'єктів у процесі вивчення їх складності (об'єктів, явищ, процесів тощо), які не завжди діагностуються або враховуються у цілісній єдності сукупних чинників впливу, що визначають їх властивості та виявляються у залежності від мети дослідження, але не завжди можливо врахувати їх елементи будови (об'єкта); виділяються основні, превалюючі характеристики, ознаки, що переважають і визначають головні властивості об'єкта педагогічного дослідження; уможливлуються розбудований візуально новий спрощений об'єкт – модель, яка віддзеркалює суттєві особливості об'єкта, процесу або явища, що досліджуються.

Педагогічна модель як спрощене представлення дійсного об'єкту, процесу або явища може бути предметною, ідеальною або кодово-знаковою, відповідно – матеріальною (предметні відтворюють у матеріальній формі геометричні, фізичні властивості як соціо-економічних та соціо-екологічних об'єктних систем професійної підготовки за ціленправленістю) або нематеріальною (ідеальні – фіксуються у відповідній знаковій формі і функціонують за законами логіки, які, зрештою, є відображенням матеріального світу, належать результати логікоматематичного та інформаційного моделювання, що здійснюється засобами математики, математичної логіки та кібернетики, а також знаково-інформаційні – представляють об'єкти і процеси у формі образотворчих малюнків, алгоритмізованих схем, креслень, описових текстів, графіків, таблиць, формул, рівнянь тощо).

Важливо, щоб за допомогою моделей уможлиблювалося відображення значущих характеристик особливостей об'єкта, явища чи процесу педагогічного дослідження під різними кутами зору, розробляються різні типи та види педагогічних моделей, а тому той же самий об'єкт дослідження може мати певну множину алгоритмізованих моделей. Поряд з цим амплітуда варіабельності суттєвого відображення об'єктів може вивчатися за допомогою однієї системної або багатосистемної моделі візуалізації.

Педагогічне моделювання застосовують у випадках, якщо: системний об'єкт дослідження ускладнений або спрощений; об'єкт дослідження повільно гальмується у розвитку його трансформації; чи існує ризик архітонічного руйнування об'єкта під час дослідження в реальності модернізаційних процесів; експерименти мають значні ресурсні витрати; досліджується процес або явище, що відбулися в минулому; виникає необхідність прогнозу розвитку об'єкта або процесу, що досліджується; умови задачі не чітко сформульовані.

Головними завданнями педагогічного моделювання конкретизовано: формалізація превалюючих якісних параметральних уявлень про суспільні явища: структуру освітньо-наукових систем професійної підготовки, здобувачів

освіти, соціальних, психологічних та педагогічних норм, організаційно-педагогічних та науково-методичних умов навчально-пізнавальної діяльності у процесі формування компетентності академічної культури, які можуть бути описані математично-геометричною формалізованою мовою схематизації. Процес формалізації дає змогу уточнити чи виявити зайві розпливчасті поняття, створює основу для подальшого поглиблення змістовно-наповненого педагогічного дослідження організації освітнього процесу; змістовно-методологічний, організаційно-методичний, структурно-логічний та математично-цифровий опис стану та розвитку освітньо-наукової системи професійної підготовки педагогічних працівників з одночасним поглибленням часткових змістової компоненти теорії та методики професійної підготовки.

Виокремлюють типи моделей: статичні та динамічні; макромоделі (з великою кількістю параметрів, що описують складні сутності суспільних явищ) та мікромоделі (які досить докладно характеризують окремий об'єкт), моделі одного рівня збільшення.

У педагогічному моделюванні використовують трендові та імітаційні типи моделей, відповідно перші набули поширення в прогнозуванні різних соціальних та політичних процесів глобальної трансформації та модернізації освітньо-наукових систем ЗВО на шляху до формування академічного простору освіти, науки та інноватики (вихідними даними для побудови моделі є значення модельованої ознаки в послідовні періоди часу, мета застосування – визначення тенденції досліджуваного процесу і прогнозування його розвитку); моделі будуються на підставі офіційної статистичної та довідкової інформації, широко застосовуються в глобальному моделюванні при дослідженні розвитку освітніх національних, регіональних і глобальних процесів, їх позитивними ознаками є об'єктивне відображення динаміки розвитку освітнього процесу.

Другі за вагомістю імітаційні моделі відображають взаємини множинно-чинникової взаємодії з педагогічними або соціальними об'єктами, які пов'язані з досліджуваним освітнім процесом формування компетентності академічної культури у педагогічних працівників ЗВО; предмет імітаційного моделювання –

міжособистісна взаємодія представників академічної спільноти у різній комплектації цільових груп дослідження, взаємодія соціально-економічних та соціально-екологічних чинників, які трансформують та впливають на розвиток модернізованих освітньо-наукових систем професійно-педагогічної підготовки, взаємодія учасників процесу прийняття колективних рішень міжнародної або інституційної взаємодії ЗВО-партнерів; даний тип моделювання подається графічно у вигляді комплексу схем, що відображають архітектуру взаємин компонентів їх елементів та рівнянь, що описують відносини між характерними рисами і реалізується у вигляді програмного забезпечення для цифровізації інвентаризації сучасних наукових знань на мережеві носії, дає змогу розв'язати експериментальні проблеми дослідження; перешкоди поглиблюються за необхідності врахування масиву параметральної кількості ознак та їх взаємозв'язку.

Різновидами педагогічного моделювання є: інформаційно-аналітичне, комп'ютерно-мережеве, математично-цифрове, аналогове, логічне, статистичне, імітаційне тощо, у ході яких задіюються елементи – дослідник як суб'єкт, об'єкт дослідження і модель, яка відображає взаємини суб'єкта і об'єкту пізнання; здійснюється за етапами: проектування моделі з інформаційними даними про об'єкт-оригінал, пізнавальні можливості якої зумовлюються імітуванням конкретних характеристик об'єкта-оригіналу; необхідна вагомість до подібності оригіналу вимагає конкретного аналізу; модель не актуалізується у разі тотожності з оригіналом і перестає існувати як модель по суті, так і в разі надмірної за істотними ознаками відмінності від оригіналу, в зв'язку з чим певні риси модельованого об'єкта вивчаються за рахунок виключення із дослідження інших не суттєвих сторін, а тому візуалізована модель замінює оригінал лише у фіксовано-обмеженому сенсі.

У наступному етапі модель актуалізується як самостійний об'єкт педагогічного дослідження, однією з форм якого є здійснення модельно-алгоритмізованих експериментів, у ході яких усвідомлено трансформуються умови та шляхи функціонування моделі, накопичуються, узагальнюються та

систематизуються дані щодо її генезису та етіології розвитку. Результатом етапу є усукупнення систематизованої, векторизованої амплітуди сучасних наукових знань про поведінку моделі.

У пролонгованому етапі знання щодо моделі переносяться на оригінал – формується множина сучасних наукових педагогічних знань щодо стану та розвитку освітньо-наукових систем підготовки майбутніх педагогічних працівників з компетентностями академічної культури у ЗВО з одномоментним процесом переходу з наукової мови математично-інформаційної та просторово-геометричної за масштабами просторової проекції моделі на матричну систему інвентаризації даних у будові оригіналу, отже знання про модель корегуються з урахуванням властивостей об'єкта-оригіналу, які не знайшли відображення чи були вилучені або трансформовані при проектуванні моделі.

Наступний етап характеризується практичною верифікацією здобутих та конкретизованих у динамічному розвитку за сприяння педагогічного моделювання сучасних наукових знань та їх застосування у майбутньому для побудови нових педагогічних гіпотез та теорії щодо об'єкту, його перетворення або управління ним. Таким чином педагогічне моделювання – динамічний, циклічний, детермінований процес, що за циклічністю багатоповторюваний, де знання щодо об'єкту дослідження поглиблюються і конкретизуються, а початкова модель поступово вдосконалюється.

Вірогідність педагогічних прогнозів, здійснених за шляхом педагогічного моделювання, залежить від повноти та точності врахованих у моделі чинників, що визначають стан та розвиток освітньо-політичних ситуацій у трансформації освітньо-наукових систем у професійній підготовці майбутніх педагогічних працівників у ЗВО. У ході відтворення факторів можлива параметральна фіксація в моделі освітньо-наукової системи і процесів її розвитку. Особливістю педагогічного моделювання є трансформація освітнього процесу підготовки на яку істотно впливають суб'єктивні соціально-економічні та політичні фактори. Вони можуть значно вплинути на кон'юнктуру ринку праці та соціальне замовлення на педагогічних працівників з компетентностями

академічної культури за умов розбудови простору освіти, науки та інноватики на принципах соціального виміру та гарантій пролонгованої зайнятості, академічної доброчесності та етики професійного представлення наукового реноме ЗВО та дотримання академічної мобільності, автономності та академічних свобод, що зумовлює потребу формування кількісної амплітуди педагогічного моделювання, яке забезпечує отримання досвіду та дає змогу: усунення помилок допущених у ході педагогічного дослідження; уникнення недоцільних матеріальних і морально-етичних затрат; верифікації пропонованих модифікацій системних процесів та явищ як об'єктів дослідження; встановити у ході дослідження структурно-організаційні особливості освітньо-наукових систем за динамікою їх проектованого функціонування заздалегідь до втілення їх у життя; відтворювати етиологічні події їх генезису (минулого, сьогодення, майбутнього).

З метою забезпечення ефективності формування академічної культури у майбутніх педагогічних працівників у ЗВО спроектовано модель (див. рис. 3.1), для системно-функціональної візуалізації освітнього процесу, що передбачає блоки: цільовий, теоретико-змістовний, науково-методичний, діагностико-оцінний, результативно-релевантний експериментальної роботи; розроблено критерії, рівні й метрику результатів діагностики педагогічного експерименту.

Функціонально-орієнтованим контингентом здобувачів освітніх послуг є абітурієнти, які професійно-орієнтовані та вмотивовані долучитися до кагорти представників академічної спільноти з можливістю майбутньої реалізації компетентності академічної культури як педагогічних працівників за посадами у ЗВО I-II рівнів акредитації викладача, старшого викладача, голови циклової комісії, завідувача профільного відділення, заступника директора та директора.

Системна взаємоузгоджена єдність блоків моделі узгоджується задоволенням запитів суспільного замовлення соціуму на підготовку у ЗВО педагогічних працівників з компетентністю академічної культури у відповідних блоках:

Рис. 3.1. Модель формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у закладах вищої освіти

- *цільовим* метою з реалізації управління цілями ЗВО за актуалізованою метою, завданнями та підходами до професійної підготовки майбутніх педагогів;
- *теоретико-змістовним* для забезпечення навчально-пізнавальної, дослідницької, практично-стажувальної діяльності організації освітнього процесу формування змісту (складових підготовки – методологічної, теоретичної, практично-стажувальної, науково-методичної, педагогічно-технологічної) і функцій (організаційно-управлінської, спонукально-мобілізуючої, розвивально-прогностичної, інформаційно-аналітичної, контрольної-оцінювальної) на базисі принципів методології (фундаментально-філософської - діалектики пізнання природи та суспільства, мислення, детермінізму, ізоморфізму; конкретно-наукової - аналіз явищ зв'язку та розвитку, заперечення; загально-наукової - історичний, системний, когнітивний, моделювальний; пізнання науки та управління - емпіричний, порівняльно-історичний, генетичний, формально-логічний, математичний, філософсько-світоглядний, розвитку, суб'єктно-об'єктивізму, детермінізму і реалізму, класифікації додатковості, комплексності, системності та синергетизму) щодо управління освітніми проектами та результатами підготовки;
- *науково-методичним* у поєднанні методів (навчально-науково-розвивальної діяльності учасників освітнього процесу (теоретичної, практичної, дослідницької підготовки) та академічної презентації професійного іміджу майбутніх педагогічних працівників – проблемних сценарних ігор, взаємообміну досвіду наукового пізнання, апробацій та наукометрії, академічного спілкування, етики та естетики; інформаційно-логічного сприйняття та відображення сучасних наукових знань та компетентностей – графічно-табличних та методів синектики, прогнозування та моделювання стану і динаміки освітньо-наукового процесу; аналітичного програмно-моніторингового контролю навчальних результатів (ситуаційно-аналітичних, практичних, науково-дослідницьких, експериментальних, творчих, проектних); мотивації (соціальної, екологічної відповідальності при реалізації принципів академічної доброчесності та етики, мобільності та студентоцентрованості академічного простору освіти, науки та інноватики)),

засобів (графічно-демонстраційні на різних інформаційних носіях діаграми, схеми, графіки, моделі, постери, плакати, формули; технічні відеовізуальні, мультимедійні, інформаційні, інтерактивні, дистанційні, гео- і статистичні системи; лабораторно-інструментальні лабораторне обладнання, технологічне і польове устаткування, інвентар, АСК; науково-методичні та нормативно-регулятивні підручники, навчальні посібники, практикуми, довідники, збірники стандартів і правового регулювання, науково-методичні рекомендації з навчальних і виробничих практик і забезпечення методології) та форми (індивідуальні практично-дослідницькі, мікрогрупові та групові лабораторно-практичні, колективні науково-дослідні, проектно-пошукові, дослідні, розрахунково-графічні, прогнозно-пошукові, пізнавально-моделюючі навчально-виховні, науково-дослідні, виробничо-технологічні, інституційно-практичні стажувальні процеси практичної підготовки: аудиторні; позааудиторні; експедиційні теоретичної, практичної, комбінованої підготовки) навчання для ефективного забезпечення процесного управління якістю підготовки;

➤ *діагностико-оцінним* за обраними критеріями (репродуктивний, евристичний, креативний) оцінювання та рівнями (достатній, середній, підвищений) сформованості компетентності академічної культури;

➤ *результативно-релевантним* з діагностики динаміки сформованість компетентності академічної культури майбутніх педагогічних працівників у ЗВО за організаційно-педагогічними умовами автономності ЗВО (вільне волевиявлення свідомих рішень; свобода слова для кожного учасника ЗВО; вільний вибір свободи академічного пошуку; академічне наслідування вільного сприйняття від наставника до послідовника; академічна повага до наукових шкіл) з метою гарантування компетентного застосування професійної сформованості майбутнього педагогічного працівника у академічному просторі, зайнятості та професійного розвитку потенціалу академічної культури.

Отже, розроблено модель формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у закладах вищої освіти.

3.2. Верифікація моделювання організації професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників у ЗВО

Верифікація ефективності педагогічного моделювання професійного формування академічної культури у майбутніх педагогічних працівників у ЗВО – емпіричне доведення теоретичних аспектів педагогічної розвідки шляхом зворотної взаємодії з об'єктом наукового дослідження або процесом за умов абстрактної ідеалізації та її ігнорування, з практичною перевіркою продукованої гіпотези та підтвердження достовірності релевантності результатів.

Педагогічний експеримент сприяв вирішенню дисертаційного завдання дослідження, яке полягає в визначеності сформованості компетентностей академічної культури майбутніх педагогічних працівників у ЗВО та ефективності запропонованої моделі її формування.

У ході педагогічного експериментального дослідження перевірено гіпотетичне припущення, що ефективність професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників нарощуватиметься шляхом забезпечення науково обґрунтованих організаційно-педагогічних умов автономності ЗВО: вільного волевиявлення свідомості; свободи слова для кожного учасника освітньої інституції; волеорієнтованого всеохоплюючого вибору свободи академічного пошуку; академічного наслідування волесприйняття від наставника до послідовника; академічної поваги до наукових шкіл шляхом методологічної трансформації академічної культури.

Експериментальна робота реалізована у етапах: *орієнтовно-діагностувальному* (прагнення професійно реалізувати принципи академічної культури та мобільності у освітньому процесі); *ідентифікаційно-констатувальному* (скринінг у критеріях та на рівнях показників сформованості компетентності у майбутніх педагогічних працівників експериментальних і контрольних груп); *формуально-системному* (динамічність варіабельності рівнів сформованості компетентностей майбутніх

педагогічних працівників експериментальних (ЕГ) і контрольних (КГ) груп порівняно з ідентифікаційно-констатувальним етапом), та *контрольному* – аналіз експертних результатів дослідження.

У експериментальному дослідженні брали участь загалом 623 студенти, з них до КГ увійшло 300 осіб, до ЕГ – 323 осіб. Експериментальною базою дослідження було обрано Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

Мотиваційний питальник подано у додатку А.

Протокол діагностики компетентності академічної культури майбутніх педагогічних працівників у ЗВО подано у додатку Б.

Картка експертного оцінювання доведеності отриманих результатів сформованості компетентності академічної культури майбутніх педагогічних працівників у ЗВО подано у додатку В.

На *орієнтовно-діагностувальному* етапі дисертаційного дослідження використано професійну орієнтованість студентів за методиками встановлення відповідності типології професій Є. Клімова на основі психології професійного самовизначення (2004 р.) таксономії класифікацій професій за предметом праці Дж. Голланда (1996 р.) ранжували контингент здобувачів освіти за категоріями приналежності у сегментах людина – людина; людина – техніка; людина - художній образ; людина - природа; людина – знак для реалізації у професійних середовищах – реалістичному, дослідницькому, артистичному, соціальному, підприємницькому, конвенційний. Встановлено у відсотках (%%), що прагнення майбутніх педагогічних працівників орієнтовані на взаємодію з людьми складає - 29, самовираження в художньо-естетичній діяльності - 18, природовідповідності - 23, роботи з технікою - 20 та інформаційно-цифрової, знакової орієнтації - 10; відповідно професійна орієнтованість мотиваційних прагнень розподілена у співвідношеннях: реалістично-технологічна діяльність інструментально і технічно опречена - 18, науково-дослідна робота - 15,

здіяння у мистецькій сфері - 14, фахова зайнятість у роботі з людьми та громадській діяльності - 22, підприємницька діяльність - 23, робота зі систематизації зберігання і репродукування будь-якої інформації – 8 %%, що сприяло систематизації професійних орієнтирів майбутніх педагогів у самовизначені формування компетентності власного академічного потенціалу культури.

На *ідентифікаційно-констатувальному* етапі експерименту було встановлено, що рівень сформованості компетентності академічної культури майбутніх педагогічних працівників у контрольній та експериментальній групах був однаковим.

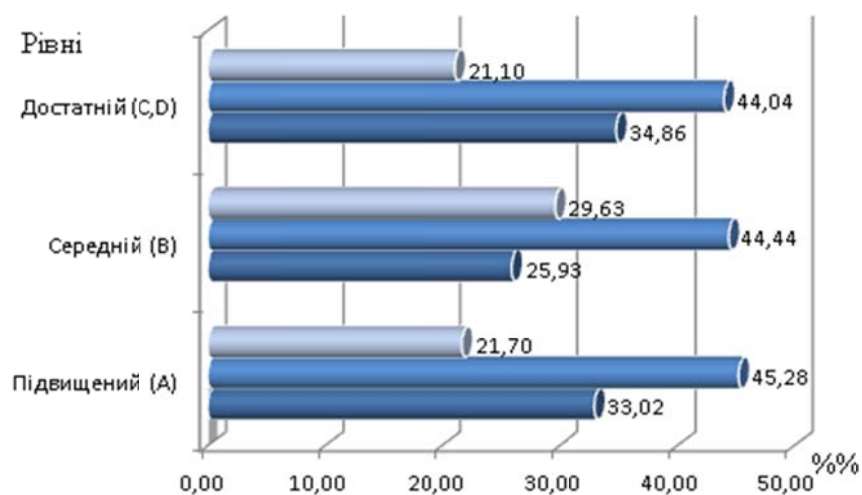

Рис. 3.2. Відсоткове співвідношення на ідентифікаційно-констатувальному етапі у експериментальній групі

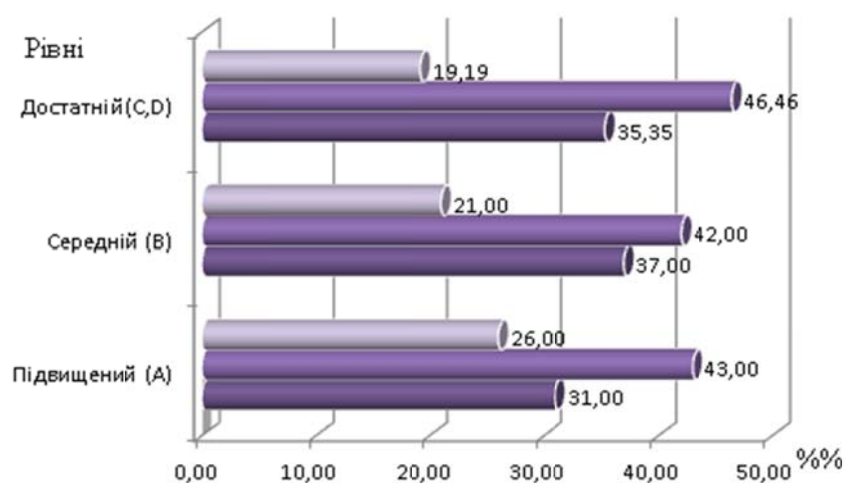

Рис. 3.3. Відсоткове співвідношення на ідентифікаційно-констатувальному етапі у контрольній групі

На *формульовано-системному* етапі експерименту студенти експериментальної групи навчалися за спеціально розробленими програмами при удосконаленому науково-методичному забезпеченні у ході їхньої професійної підготовки до академічної культури та за запропонованими організаційно-педагогічними умовами, у контрольній групі – за традиційною методикою навчання. Презентована модель професійного формування академічної культури у майбутніх педагогічних працівників у ЗВО на *контрольному* етапі експерименту за критеріальними (враховуючи рівень сформованості компетентності академічної культури у здобувачів освіти) й експертними (визначаючи ефективність даної моделі за результатами анкетування експертів) параметральними оцінками.

Таблиця 3.1

Динамічний розподіл сформованості компетентності академічної культури майбутніх педагогічних працівників у ЗВО за рівнями до і після проведення педагогічного експерименту

Критерії	РЕПРОДУКТИВНИЙ				ЕВРИСТИЧНИЙ				КРЕАТИВНИЙ			
	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
	до	після	до	після	до	Після	до	після	до	Після	до	після
<i>Підвищений (А)</i>	26	35	35	31	42	28	40	37	50	38	48	35
<i>Середній (В)</i>	42	48	41	43	43	48	41	42	43	48	40	46
<i>Достатній (С,Д)</i>	39	23	24	26	23	32	20	21	15	23	11	19

У ході реалізації *формульовано-системного* етапу педагогічного експерименту за даними анкетування і тестування рівні сформованості у студентів контрольної групи майже не зазнали змін. На противагу у експериментальній групі, яка здобувала освіту за розробленими фаховими спеціальними програмами та за запропонованими умовами продемонстрували кращі результати сформованості високого та середнього рівнів компетентності академічної культури майбутніх педагогічних працівників (рис. 3.4).

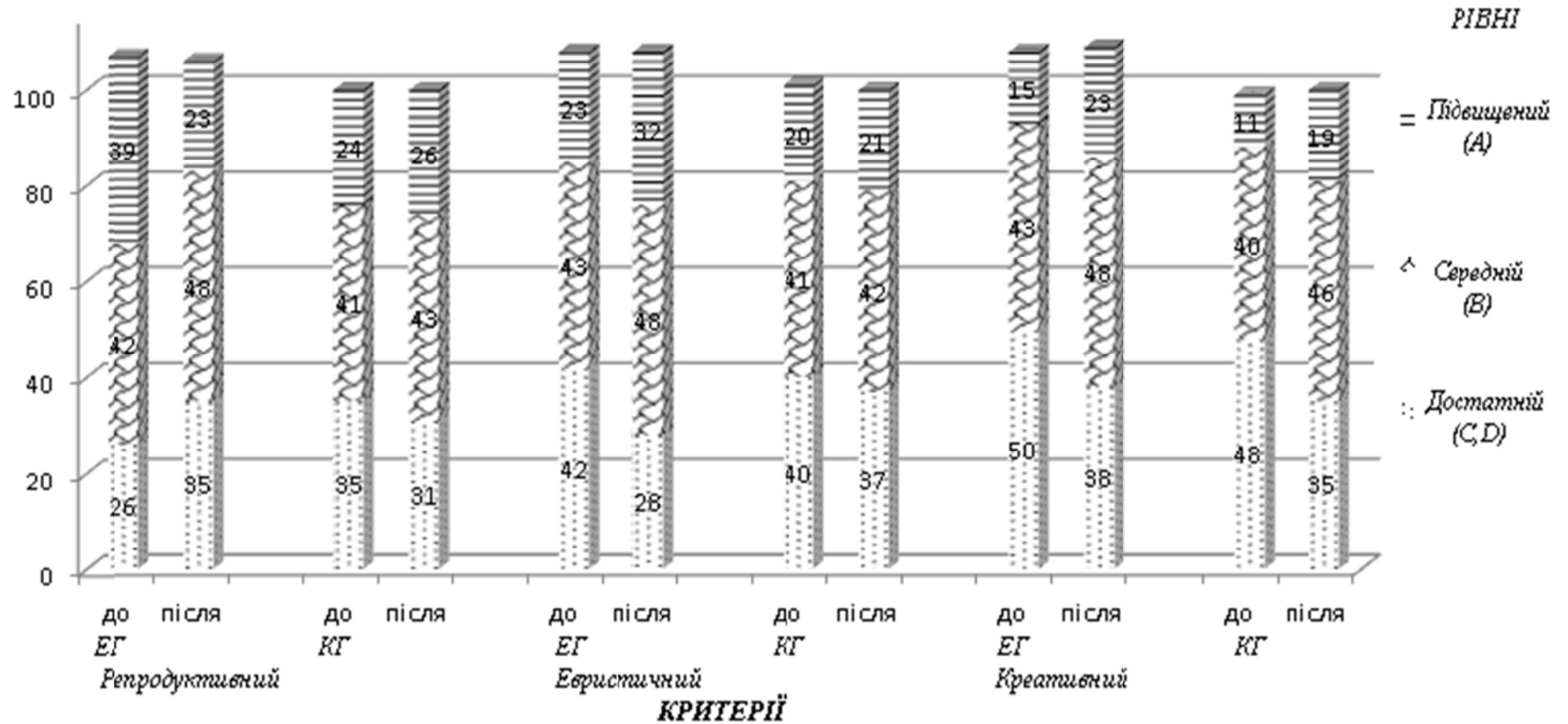

Рис. 3.4. Динаміка рівнів сформованості компетентності академічної культури майбутніх педагогічних працівників у ЗВО до і після проведення експерименту у контрольних (КГ) та експериментальних групах (ЕГ)

Отже, модель професійного формування академічної культури у майбутніх педагогічних працівників у ЗВО управління підготовкою майбутніх педагогів з компетентністю академічної культури підтвердила свою ефективність за критеріальною оцінкою.

Аналіз результатів засвідчив часткову задоволеність рівня підготовки запиту, параметр організації формування компетентності відповідає запиту та співпраця з працедавцями в переважній більшості задовольняє потреби.

Формувально-системний етап полягав у експериментальній перевірці підготовки майбутніх педагогічних працівників із академічною компетентністю у закладах вищої освіти.

Динаміку змін рівня сформованості компетентності здобувачів освіти в експериментальних і контрольних групах на формувально-системному етапі експерименту візуалізовано на рис. 3.5. та рис. 3.6. Очевидні позитивні зміни рівня академічної компетентності у здобувачів освіти експериментальної групи, який на початку експерименту був однаковим із контрольною групою. Значно зріс підвищений рівень репродуктивного та евристичного критерію.

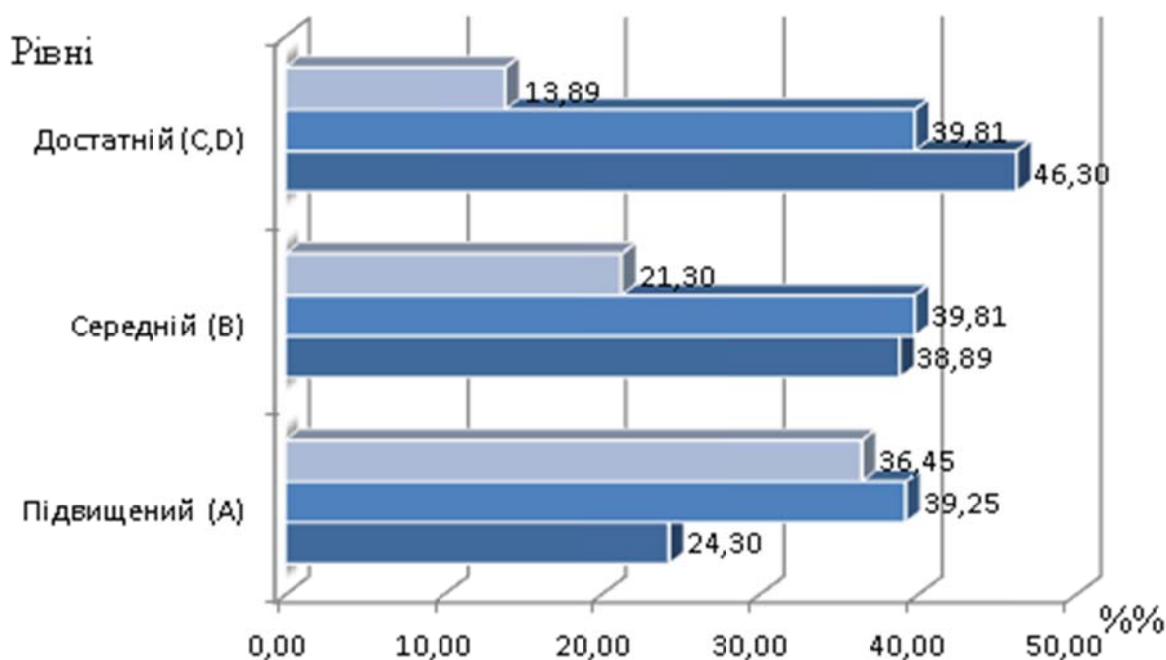

Рис. 3.5. Відсоткове співвідношення на формувально-системному етапі у експериментальній групі

Для підтвердження достовірності здобутих результатів презентованої моделі професійного формування академічної культури у майбутніх педагогічних працівників у ЗВО за статистичним критерієм К. Пірсона (χ^2_ϕ) у розрахунку фактичного значення статистичного критерію визначено 34,89, за табличним дорівнює 7,815. Ступінь вільності (m) при цьому склав 3. Оскільки $\chi^2_\phi(34,89) > \chi^2_\phi(7,815)$, то нульова гіпотеза H_0 має відхилення, то приймалася альтернативна – H_1 , що засвідчує ефективність спроектованої моделі професійного формування академічної культури у майбутніх педагогічних працівників у ЗВО та формування компетентності на підвищеному та середньому рівнях.

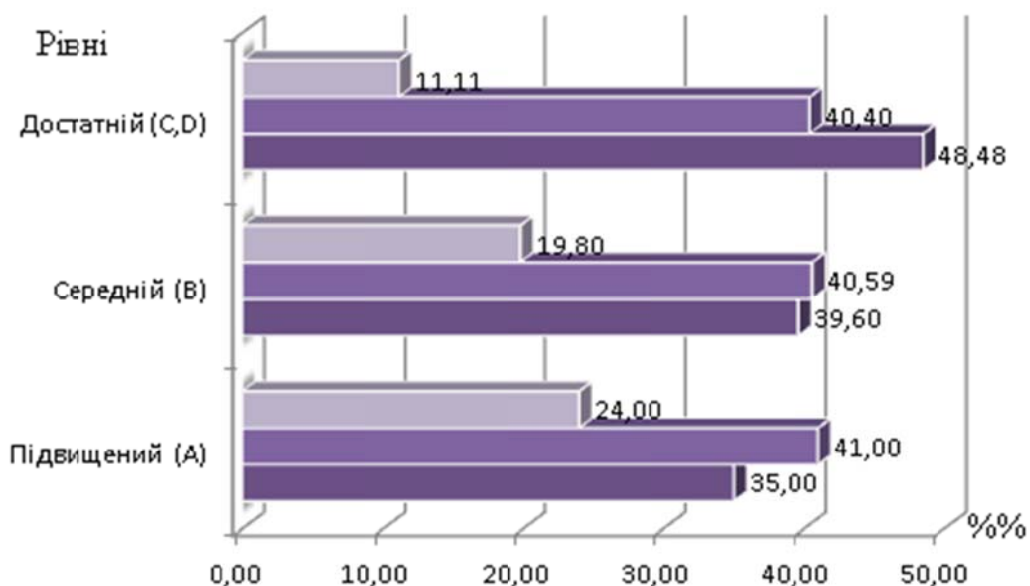

Рис. 3.6. Відсоткове співвідношення на формувально-системному етапі у контрольній групі

Встановлено підтвердження вірогідності релевантності експериментальних результатів дослідження за формулою Лапласа, а саме з ймовірністю $P_i(K) = 0,89$ дозволили підтвердити ефективність професійної підготовки, у зв'язку з статистичною оцінкою отриманих даних, оскільки значення знаходиться в діапазоні статистичної достовірності $0,8 \leq P_i(K) \leq 1$, згідно теорії ймовірності експериментально доведено актуальність та

результативність спроектованої моделі професійного формування академічної культури у майбутніх педагогічних працівників у ЗВО.

Таблиця 3.2

Якісні критерії ефективності сформованості академічної культури педагогічних працівників у ЗВО

Показник ефективності	Значення показника	Оцінка ефективності
Pi	$0,8 \leq P_i \leq 0,99$	Підвищена
	$0,6 \leq P_i \leq 0,79$	Середня
	$0,4 \leq P_i \leq 0,59$	Достатня

Отже, охарактеризовано верифікацію моделювання організації професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників у ЗВО.

3.3. Експертна перевірка моделі формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у ЗВО

Методологія оцінювання – система наукових знань про методи, критерії, рівні оцінювання процесів (явищ і/або результатів видів діяльності, що базується на методологічних принципах оцінювання (планування, теоретико-методологічне обґрунтування оцінювання), методичний комплекс — методик, методів, технічного сервісу — засобів технічного регулювання, стандартів, аналітико-інструментального і технічного забезпечення, автоматизованих систем контролю, інформаційних баз даних, геоінформаційних систем та підготовки висновків-рекомендацій) та морально-етичних принципах, які інтегруються як комплекс методичних рекомендацій або нормативів (стандартів, настанов, технічних умов) згідно обґрунтованої розробленої моделі проведення оцінювання (структурно-організаційної, структурно-функціональної та ін.).

Основні процеси системи оцінювання: обґрунтування та розробка вимірних критеріїв; розроблення і запровадження системи моніторингу (аудиту, експертиз, паспортизації) та вимірювання (забезпечення вільного доступу до

інформаційних баз, банків потрібних даних, побудова системи вимірювання, розроблення моделей, алгоритмів, конфігурацій збору, узагальнення, систематизації, оброблення даних, усунення психо-професійних ризиків у задіяних учасників вимірювання ефективності); практична доцільність вимірних критеріїв для встановлення позитивних ефектів (або відхилення для їх подолання й забезпечення досягнення цілей ефективності функціонування системи або діяльності); контрольна перевірка системи вимірювання для оперативного, систематичного поліпшення й досягнення комплексу вимірних для оперативного систематичного удосконалення комплексу вимірних критеріїв та коригування їх відповідності визначеним цілям.

Оцінювач (експерт) – досвідчений фахівець, професіонал, практик, науковець, педагог, виробничник, незалежний представник зацікавленої громадськості; з якостями – високою професійною кваліфікацією, науково-практичним й науково-методичним досвідом роботи з інформаційними базами даних, професійно-функціональною спеціалізацією з обґрунтування, розроблення та запровадження планів, застосування методик й методів оцінювання, підготовки експертних заключень і компетентністю з управління збалансованим розвитком систем.

Компетентність експерта – це сформовані професійно-кваліфікаційні здібності, якості, здатності, повноваження й відповідальність оцінювача.

Метод інтерв'ю у вигляді бесіди передбачає отримання актуально необхідної інформації у ході діалогу цілеспрямовано організованого у формі відповідей незаангажованого інтев'юера на запитання респондента згідно плану бесіди. Інтерв'ю диференціюють за: ступенем формалізації – відкрите, не- та стандартизоване; процедурою організації – панельне, групове, клінічне, фокусоване; респондентами – провідним, рядовим, експертним; способом комунікації – міжособистий, телефонний, інтерактивний; частотою – одноразові, багаторазові; швидкістю перетворення – інтенсивне, екстенсивне; компетентністю респондентів – директивне і недирективне.

Метод «Монте-Карло» - це метод імітації, застосовується для наближення

до реальних процесів і явищ та сприяє їх відтворенню (моделюванню); передбачає розробку та побудову моделі, яка унаочнює схематично ймовірність процесів і явищ за рахунок невеликої кількості вихідної інформації та визначення вагомості (значущості) цих даних й встановлення функціональних залежностей у справжній (реальній) системі різного рівня організації.

Метод «Делфі» як метод (походить від дельфійських мудреців-оракулів з однойменного храму та міста) базується на основі індивідуальних опитувань (інтерв'ю, анкетування), застосуванні спеціальної методології, яка дозволяє уникнути групового впливу; процедура проведення експертної оцінки полягає у анонімному опитуванні експертів, яким ставиться певне запитання, відповідь на яке надається письмово й формулюється в балах, що забезпечує мінімізацію залучення до точки зору більшості й усунення навіювання та схиляння до думки більшості; метод представляє політурову процедуру анкетування, зорієнтований на одержання футуристичних прогнозів (сценаріїв) без суб'єктивного психологічного впливу (авторитетних експертів, антипатій до опонентів, міжособистих контактів та симпатій) – перший здійснюється без аргументації, експертам (незнайомим) дають взаємопов'язані запитання з певної проблематики, думка меншості доводиться до більшості, яка її або обґрунтовує, або спростовує і надається меншості, процес поліповторюваний і триває до вироблення спільної експертної думки; група (вцілому) складається з підгруп (по 5-10 осіб).

Метод «Фокус-груп» – спосіб глибокого групового інтерв'ю, що належить до групи якісних методів пізнання, сформованих у соціології на хвилі критики кількісних, структурно-функціональних методів і на досвіді використання групи соціально-психологічних та експериментальних дослідженнях.

Загальна ідея метода базується на припущенні, що шляхом деякого інтерв'ю в спеціально сформованій групі можна отримати зріз масової свідомості, який можна використати для вимірювання процесів, що цікавлять дослідника. Принципи та правила методу можна поєднувати в три групи: 1) принципи і правила побудови фокус-груп; 2) принципові аспекти організації їх

роботи; 3) принципи дослідницької діяльності науковця, що оперує цим методом.

В організаційному плані метод є груповою дискусією, яку веденаставник-модератор і його помічник. Процес дискусії фіксується за допомогою аудіо- або відеозаписувальної апаратури. Розгортання фокус-групи включає кілька етапів. Перед початком роботи, як мінімум за 15-30 хв. до засідання, перевіряється готовність умов роботи учасників, апаратури запису, а також проходять зустрічі та фільтруючі бесіди з тими, хто прийшов на дискусію. Потім протягом 5-10 хв. проводиться вступна бесіда з учасниками з метою створення дружньої атмосфери. Коли учасники займуть свої місця, модератор звертається до них зі вступною промовою, яка вводить їх у курс справи. Як правило, вступна промова включає: представлення модератора, назву його організації, ознайомлення з групою, пояснення ролі модератора, прав учасників вільно висловлювати свою думку. Середній час виступу – до 40 с.

Ціллю встановлення достовірності ефективності моделі професійного формування академічної культури у майбутніх педагогічних працівників у ЗВО методом експертного оцінювання було перевірено валідність здобутих освітніх результатів. Експертну оцінку здійснювали за Протоколом висновку групи уповноважених оцінювачів (експертного індивідуального та колективного анкетування). Уповноважені експерти з оцінки релевантності результатів були науково-педагогічні працівники, адміністратори ЗВО та їх стратегічні партнери-роботодавці, волонтери, фінансові донори-патронат, зацікавлені сторони з числа громадськості встановили, що необхідно усунути суттєві розбіжності оцінювання ефективності моделі між надавачами, здобувачами та споживачами освітніх послуг. Це свідчить про необхідність, своєчасність та актуальність розробленої моделі формування компетентності академічної культури майбутніх педагогічних працівників, а також ефективність розробленої методики навчання академічної культури.

Ефективність формувально-системного етапу експерименту перевірено експертним заключенням роботодавців щодо рівня сформованості

компетентності академічної культури майбутніх педагогічних працівників у ЗВО за 100-бальною шкалою і становить 78 балів.

Експертне оцінювання відображає висококваліфіковане професійно-компетентне заключення уповноважених представників експертної групи, адміністраторів ЗВО, відділів та департаментів освіти районного та обласного значення у соціальній, освітньо-науковій та масово-пропагандистській сферах просвітництва та нарощення академічного потенціалу, а також високо ефективно їх залучення до рецензування випускових, дипломних робіт та їх апробаційного представлення. Високий рівень організації спільної підготовки за участю працедавців підтверджений можливостями впровадження спільних програм з галузевою та регіональними компонентами, співкерівництвом випусковими роботами в рамках замовленої тематики органів управління освітою, наукою, інноватикою та соціальним розвитком, спільним залученням та використанням ресурсної бази ЗВО і працедавців.

Експертне оцінювання педагогічних працівників, адміністраторів ЗВО та їх стратегічних партнерів-працедавців не містило суттєвих розбіжностей при оцінці ефективності моделі професійного формування академічної культури у майбутніх педагогічних працівників у ЗВО. Це переконливо свідчить про необхідність, своєчасність та актуальність розробленої моделі та методики організації. Контрольні зрізи перевірки здобувачів освіти незалежною експертизою переконливо доведено зазначені позитивні результати релевантності. Таким чином задання наукового дослідження виконані, а мета досягнута.

Висновка до третього розділу

1. Здійснено педагогічне моделювання процесу формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у ЗВО; викладено організацію експериментального педагогічного дослідження, зміст і результати експерименту за етапами; верифіковано модель професійного формування академічної культури у

майбутніх педагогічних працівників з її експертною перевіркою; здійснено математичний аналіз результатів експериментального дослідження, сформульовано висновки експериментальної доведеності достовірності результатів.

2. З метою забезпечення ефективності освітнього процесу та методики його організації щодо формування компетентності академічної культури спроектовано модель професійного формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у ЗВО для візуалізації процесу підготовки, що передбачає блоки: цільовий, теоретико-змістовний, науково-методичний, діагностико-оцінний, результативно-релевантний експериментальної роботи; розроблено критерії (репродуктивний, евристичний, креативний) оцінювання та рівні (достатній, середній, підвищений) сформованості компетентності академічної культури й метрику результатів діагностики педагогічного експерименту.

3. Обґрунтовано та запропоновано організаційно-педагогічні умови автономності ЗВО: вільне волевиявлення свідомих рішень; свобода слова для кожного учасника ЗВО; вільний вибір свободи академічного пошуку; академічне наслідування вільного сприйняття від наставника до послідовника; академічна повага до наукових шкіл.

4. Сплновано та зреалізовано педагогічний експеримент у етапах орієнтовно-діагностувальному, ідентифікаційно-констатувальному, формувально-системному та контрольному.

5. Розроблено та експериментально перевірено Мотиваційний питальник професійної орієнтації типології професій, Протокол діагностики компетентності академічної культури у майбутніх педагогічних працівників у ЗВО та Картку експертного оцінювання (доведеності отриманих результатів сформованості компетентності академічної культури майбутніх педагогічних працівників у ЗВО), що дозволило здійснити педагогічне експериментальне дослідження та його верифікацію.

Основні наукові положення розділу викладено в опублікованих працях [248, 252].

ВИСНОВКИ

1. Здійснено аналіз наукової літератури щодо ролі академічної культури у розвитку освітніх інституцій та формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у закладах вищої освіти. Акцентовано увагу на тому, що моделювання культурних взаємин людини і професійного середовища, її професійного становлення сприяють адаптивним узгодженням професійної праці людини соціальному замовленню суспільства та професійно розвивальним здатностям особистості, спроможної збільшувати амплітуду варіабельності власної професійної педагогічної діяльності й забезпечувати відповідність професійних можливостей зростаючим запитам професійного середовища. Вища освіта є інноваційним рушієм сталого розвитку стрімко трансформованого суспільства, публічно-відповідальною у нарощуванні та реалізації потенціалу академічної культури, постає у глобальній перспективі сприяння громадянській позиції компетентності випускників у реагуванні на національні, регіональні та глобальні виклики, відкритою соціокультурною формою зі забезпечення прозорості, рівнодоступності та збалансованої мобільності педагогічних працівників.

2. Теоретично обґрунтовано структуру академічної культури майбутніх педагогічних працівників; критерії (репродуктивний, евристичний, креативний), показники та рівні (достатній, середній, підвищений) сформованості компетентності академічної культури майбутніх педагогічних працівників. Сформований педагогічний працівник з компетентностями академічної культури професійно реалізується в сферах освіти, науки та інноватики, соціально-економічній, інформаційно-пропагандистській та дорадчо-волонтерській за умов оволодіння комплексу академічних здатностей реалізації потенціалу культури – академічної доброчесності та етики, комунікацій, мережевої взаємодії, дослідництва, наукової мови, психолого-педагогічної культури взаємин, науково-метричного представлення педагогічного реноме; набуття фахово-вагомих якостей – інтуїтивністю, альтруїзму, ціленаправленістю, міждисциплінарністю світогляду, конативності задоволення

від роботи, еkleктики, креативністю; практичної адаптації у майбутньому професійному середовищі з готовністю здійснювати педагогіко-психологічну, організаційну, навчально- та науково-методичну, проектно-планувальну, моніторингово-контрольну, просвітницьку діяльність; сформованості системних компонентів академічної культури, як культури сучасних наукових знань, апробації та метрики результатів наукового пізнання, доброчесності їх оприлюднення, етики та естетики взаємин представників академічної спільноти, продовження академічних традицій наукових педагогічних шкіл, академічних цінностей і моралі для реалізації системоутворюючої ролі освітньо-наукових комплексів ЗВО (основних елементів – знань, переконань, достовірних парадигм у синергізмі інтелектуально-чуттєвих і вольових компонентів); функціонального призначення (пізнавального, щодо систематизації результатів пізнання навколишнього середовища, науково-метричного, аксіологічного та художньо-естетичного їх відображення; інформативного, щодо усвідомлення трактування академічної культури, інтелектуальної та духовної спадщини; світоглядного з забезпечення системної єдності науково-пізнавальних, емоційних, метричних та елементів свідомості окремої особистості та академічної спільноти в глобальному суспільному контексті; комунікативного; системно-регулюючого виховного, технічно-регламентуючого характеру.

3. Розроблено та обґрунтовано методичні засади формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників, а саме: зміст процесу формування та методика організації. Методика формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у закладах вищої освіти виступає комплексом планувально-організаційних, організаційно-педагогічних, методичних, соціально-економічних, матеріально-фінансових, інформаційно-технологічних, адміністративних заходів, умов, процедур з забезпечення ефективності неперервності, наскрізності, системної наступності освітнього процесу (у складових структурної організації, функціональності, змістовності та практичної активності) студентоцентрованого навчання педагогічних

працівників, яка передбачає здобуття та розвиток сучасних наукових знань, професійно-практичних умінь, навичок і компетентностей, набуття досвіду професійно-орієнтованої та спеціальної фахової діяльності у відповідності до соціальних запитів (сучасних і пролонгованих) професійних середовищ зайнятості педагогічних працівників.

4. Розроблено модель формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у закладах вищої освіти. Системна взаємоузгоджена єдність блоків моделі узгоджується задоволенням запитів суспільного замовлення соціуму на підготовку у ЗВО педагогічних працівників з компетентністю академічної культури у відповідних блоках: *цільовим* метою з реалізації управління цілями ЗВО за актуалізованою метою, завданнями та підходами до професійної підготовки майбутніх педагогів; *теоретико-змістовим* для забезпечення навчально-пізнавальної, дослідницької, практично-стажувальної діяльності організації освітнього процесу формування змісту (складових підготовки – методологічної, теоретичної, практично-стажувальної, науково-методичної, педагогічно-технологічної) і функцій (організаційно-управлінської, спонукально-мобілізуючої, розвивально-прогностичної, інформаційно-аналітичної, контрольної-оцінювальної) на базисі принципів методології (фундаментально-філософської – діалектики пізнання природи та суспільства, мислення, детермінізму, ізоморфізму; конкретно-наукової – аналіз явищ зв'язку та розвитку, заперечення; загально-наукової – історичний, системний, когнітивний, моделювальний; пізнання науки та управління – емпіричний, порівняльно-історичний, генетичний, формально-логічний, математичний, філософсько-світоглядний, розвитку, суб'єктно-об'єктивізму, детермінізму і реалізму, класифікації додатковості, комплексності, системності та синергетизму) щодо управління освітніми проектами та результатами підготовки; *науково-методичним* у поєднанні методів (навчально-науково-розвивальної діяльності учасників освітнього процесу (теоретичної, практичної, дослідницької підготовки) та академічної презентації професійного іміджу майбутніх педагогічних працівників – проблемних сценарних ігор, взаємообміну досвіду наукового пізнання, апробацій та наукометрії, академічного

спілкування, етики та естетики; інформаційно-логічного сприйняття та відображення сучасних наукових знань та компетентностей – графічно-табличних та методів синектики, прогнозування та моделювання стану і динаміки освітньо-наукового процесу; аналітичного програмно-моніторингового контролю навчальних результатів (ситуаційно-аналітичних, практичних, науково-дослідницьких, експериментальних, творчих, проектних); мотивації (соціальної, екологічної відповідальності при реалізації принципів академічної доброчесності та етики, мобільності та студентоцентрованості академічного простору освіти, науки та інноватики)), засобів (графічно-демонстраційні на різних інформаційних носіях діаграми, схеми, графіки, моделі, постери, плакати, формули; технічні відеовізуальні, мультимедійні, інформаційні, інтерактивні, дистанційні, гео- і статистичні системи; лабораторно-інструментальні лабораторне обладнання, технологічне і польове устаткування, інвентар, АСК; науково-методичні та нормативно-регулятивні підручники, навчальні посібники, практикуми, довідники, збірники стандартів і правового регулювання, науково-методичні рекомендації з навчальних і виробничих практик і забезпечення методології) та форми (індивідуальні практично-дослідницькі, мікрогрупові та групові лабораторно-практичні, колективні науково-дослідні, проектно-пошукові, дослідні, розрахунково-графічні, прогнозно-пошукові, пізнавально-моделюючі навчально-виховні, науково-дослідні, виробничо-технологічні, інституційно-практичні стажувальні процеси практичної підготовки: аудиторні; позааудиторні; експедиційні теоретичної, практичної, комбінованої підготовки) навчання для ефективного забезпечення процесного управління якістю підготовки; *діагностико-оцінним* за обраними критеріями (репродуктивний, евристичний, креативний) оцінювання та рівнями (достатній, середній, підвищений) сформованості компетентності академічної культури майбутніх педагогічних працівників; *результативно-релевантним* з діагностики динаміки сформованості компетентності академічної культури майбутніх педагогічних працівників у ЗВО за організаційно-педагогічними умовами з метою гарантування компетентного застосування професійної сформованості майбутнього педагогічного працівника у

академічному просторі, зайнятості та професійного розвитку потенціалу академічної культури. Результатом є сформованість компетентності академічної культури майбутніх педагогічних працівників.

5. Виявлено та теоретично обґрунтовано організаційно-педагогічні умови формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у закладах вищої освіти (вільне волевиявлення свідомих рішень; свобода слова для кожного учасника ЗВО; вільний вибір свободи академічного пошуку; академічне наслідування вільного сприйняття від наставника до послідовника; академічна повага до наукових шкіл), та експериментально перевірено їх ефективність.

Проведене дослідження не охоплює всі аспекти формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у закладах вищої освіти. Подальшого дослідження потребують питання, пов'язані з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі підготовки майбутніх педагогічних працівників у закладах вищої педагогічної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аболіна Т. Г., Нападиста В. Г., Рихліцька О. Д. Прикладна етика: навчальний посібник. 2012. 392 с.
2. Абрамович С. Д., Тілло М. С., Чікарькова М. Ю. Культурологія: навчальний посібник. Київ, 2005. 352 с.
3. Агеев А. И. Предпринимательство: проблеме собственности и культуре. Москва: Наука, 1991. 106 с.
4. Академічна культура як необхідна передумова ефективного управління сучасним університетом в умовах автономії. URL: www.experts.in.ua/baza/analitic/index/php (дата звернення 15.03.2016).
5. Аминов И. И., Афанасьева О. В., Васьков А. Т., Воронов А. М. Психология. Педагогика. Этика : учеб. для вузов; под ред. проф. Ю. В. Наумкина. Москва: ЮНИТИ-ДАНА. 2002. 551 с.
6. Андросчук Н., Андросчук М. Основи здоров'я і фізична культура (теоретичні відомості). Тернопіль, 2006. 160 с.
7. Баклицький І. О. Психологія праці: підручник. Київ: Знання, 2008. 655 с.
8. Балабанов В. О. До проблеми формування інноваційної культури суспільства. *XXI століття: альтернативні моделі розвитку суспільства. Третя світова теорія*: матеріали третьої міжнародної наук.-теор. конф. (21–22 травня 2004, м. Київ). Київ, 2004. С. 388–391.
9. Барабанщиков А. В., Муцинов С. С. Проблемы педагогической культуры: о педагогической культуре преподавателя высшего военного учебного заведения. Москва: Военное дело, 1980. Вып. 1. 208 с.
10. Бауер М. Й. Екологічні знання у контексті формування світоглядних цінностей суспільства: автореф. дис. ... канд. філос. наук. Київ, 1998. 21 с.
11. Беляев А. Корпоративная культура университета: от теории к практике. *Высшее образование*, 2007. №11. С. 62–65.
12. Берестовска Д. С. Культурологія: учебное пособие. Симферополь, 2003. 392 с.

13. Библиотека Воеводина. Экономическая энциклопедия. URL: <http://endv.narod.ru/text/Econom/encyclo/str/E-432.html> (дата звернення 15.03.2016).
14. Биков В. Ю. Сучасні завдання інформатизації освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання: електронне наукове фахове видання*. 2010. № 1(15). С. 88-91.
15. Біблер В. Культура. Діалог культур. Київ: Дух і Літера, 2018. 368 с.
16. Білявський Г. О. Основи екології: навчальний посібник. Київ, 2006. 408 с.
17. Білявський Г. О., Фурдуй Р. С., Костіков І. Ю. Основи екологічних знань: підручник для учнів 10-11 кл. середніх загальноосв. закладів. Київ, 2000. 336 с.
18. Бойков А. Д. Правовая культура и вопросы правового воспитания. Москва, 1974. 220 с.
19. Болдырев Н. И. Педагогика: учеб. пособие для пединститутков. Москва, 1968. 362 с.
20. Бордовский Г. А. Актуальные проблемы современной подготовки специалистов. *Подготовка специалистов в области образования*. 1996. 304 с.
21. Борейко В. Е. Прорыв в экологическую этику: Серия: Охрана дикой природы. Киев, 2001. Вып. 21. 204 с.
22. Борейко В. Є., Подобайло А. В. Екологічна етика : навч. посіб. Київ, 2004. 116 с.
23. Брановский Ю. С. Методическая система обучения предметам в области информатики студентов нефизико-математических специальностей в структуре многоуровневого педагогического образования : дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02. Москва, 1995. 379 с.
24. Буньківська О. В. Інформаційний простір: соціокультурна сутність, стан та проблеми функціонування в Україні: автореф. дис. ... кандидата культурології. Київ, 2009. 22 с.

25. Васильченко Л. В. Формування управлінської культури керівника школи в системі післядипломної педагогічної освіти: автореф. дис... канд. пед. наук. Тернопіль, 2006. 20 с.
26. Введение в культурологию / ред. В. А. Сапрыкин. Москва, 1995. 210 с.
27. Вебер М. Избранные произведения; пер. с нем. Москва, 1990. 880 с.
28. Виноградова Н. Ф. Екологічна освіта: концепції та методичні підходи. Москва, 1996. С. 35–43.
29. Витаньи И. Общество, культура, социология. Москва, 1984. 288 с.
30. Вікіпедія URL: <https://uk.wikipedia.org/> (дата звернення 15.03.2016).
31. Вірковський А. П. Інноваційна діяльність педагога і студента як умова формування інноваційної культури. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2005. Вип. 24. С. 49–52.
32. Вітковська О. І. Професійне самовизначення особистості і практичні аспекти професійної консультації. Київ: Науковий свіч, 2001. 92 с.
33. Волков Ю. Г., Добренев В. И., Нечипуренко В. Н., Попов А. В. Социология: учебник для студентов вузов. Москва, 2003. 512 с.
34. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація: навчальний посібник. Київ: Вид. центр «Академія», 2006. 256 с.
35. Выготский Л. С. Основы педологии. Москва, 1934. 211 с.
36. Гаврілова Л. Г., Топольнік Я. В. Цифрова культура, цифрова грамотність, цифрова компетентність як сучасні освітні феномени. *Інформаційні технології і засоби навчання*: наукове видання. 2017. Том 61. № 5. С. 1–14.
37. Гендина Н. И. Информационная культура и информационное образование. *Информационное общество: культурологические проблемы*: материалы междунар. науч. конф. (Краснодар 17-19 сентября 1997). Краснодар, 1997. С. 102с104.
38. Гиросов Э. В. Экологическое сознание как условие оптимизации взаимодействия общества и природы. *Философские проблемы глобальной экологии*. 1983. С. 105–120.

39. Головатий М. Ф. Мистецтво політичної діяльності: навчальний посібник. Київ, 2002. 176 с.
40. Головченко. Правовая культура и демократизация (методические рекомендации в помощь лектору). Київ, 1990. 20 с.
41. Гончар Т. І. Формування комунікативної культури молодших школярів в умовах дозвілля: дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2003. 189 с.
42. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 367 с.
43. Горденко Н. В. Формирование академических компетенцій у студентов вуза : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Ставрополь, 2006. 27 с.
44. Горелікова Т. ВНЗ: теоретичні основи розвитку організаційної культури. *Наука і практика управління*. 2004. Т. 7. № 3–4. С. 23–30.
45. Горелов А. А. Экология: учеб. пособ. Москва, 2000. 240 с.
46. Гравитц М., Пенто Р. Методы социальных наук. Москва: Прогрес, 1972. 607 с.
47. Грехнев В. С. Культура педагогического общения. Москва, 1990. 144 с.
48. Григорович Л. А., Марцинковская Т. Д. Педагогика и психология. Москва, 2003. 408 с.
49. Гриценко Т. Б., Гриценко С. П., Кондратюк А. Ю., Сироватський С. А., Мельничук Т. Ф., Перевальська М. А., Охріменко О. В., Панталієнко В. В. Культурологія: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2007. 392 с.
50. Гриценко Т.Б. та ін. Культурологія: навчальний посібник. Київ, 2007. 392 с.
51. Губерський Л. О. Культура. Ідеологія. Особистість. Київ, 2005. 580 с.
52. Гумбольдт В. О внутренней и внешней организации высших научных учреждений в Берлине. *Университетская идея в Российской империи XVIII – начала XX века: антология*. Москва, 2011. 527 с.

53. Гуревич П. С. Культура как объект социально философского анализа. *Вопросы философии*. 1984. №5. С. 48–63.
54. Гуревич П. С. Философия культуры : учебн. для вузов. Москва, 2000. 131 с.
55. Давыдов Ю. Н. Культура – природа – традиція. *Традиция в истории культуры*. 1978. 286 с.
56. Дворецька Г. В. Соціологія праці: навчальний посібник. Київ, 2001. 472 с.
57. Димиченский П. П. Перестройка и духовно-психологические процессы в обществе. *Вопросы философии*. 1997. № 9. С. 3–19.
58. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. Київ, 2004. 351 с.
59. Добко Т. Академічна культура як необхідна передумова ефективного управління сучасним університетом в умовах автономії. *Дух і літера*, 2008. №19. С. 93–102.
60. Добко Т. Академічна культура, як необхідна передумова ефективного управління сучасним університетом в умовах автономії. *Університетська автономія*. Київ, 2008. С.93–102.
61. Добрынина В. И. Философия XX века : учебн. пособ. Москва, 1997. 288 с.
62. Екологічна енциклопедія: у 3 т.; відп. ред. А. В. Толстоухов та ін. Київ, 2007. Т.2. 416 с.
63. Енциклопедія освіти, головний ред В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
64. Ерасов В. С. Социальная культурология: учебник для студентов высших учебных заведений. Москва, 1996. 591 с.
65. Ефимова Е. И. Экологическая культура: проблемы становления. Москва, 2001. 150 с.
66. Закович М. М. Культурологія: українська та зарубіжна культура: навчальний посібник. Київ, 2007. 567 с.

67. Закович М. М., Зязюн І. А., Семашко О. М. Українська та зарубіжна культура: навчальний посібник. Київ, Т-во «Знання», КОО, 2000. 622 с.
68. Закон України «Про вищу освіту»: станом на 20 лютого 2015 р. Харків: Право, 2015. 104 с.
69. Закон України «Про освіту» №1060-ХІІ, із змінами від 11 червня 2008. *Верховна Рада України*. URL: http://www.osvita.org.ua/pravo/law_00/ (дата звернення 15.03.2016).
70. Зарецкая И. И. Профессиональная культура личности: понятийный аппарат педагогики и образования: сборник научных трудов. Екатеринбург: УрГАФК, 1996. Вып. 2. С. 72–77.
71. Заславская Т. И., Рывкина Р. В. Социология экономической жизни. Очерки теории. Новосибирск: Наука, 1991. 446 с.
72. Зверев И. Д. Экология в школьном обучении: Новый аспект образования. Москва, 1980. 96 с.
73. Звичай ланування на Землі у культурі землеробства. URL: <http://www.vines.org.ua/doslidgennya/174-zvycha-laduvannja-na-zemli> (дата звернення 11.06.2017).
74. Злобін Ю. А. Основы экологии: підручник. Київ, 1998. 250 с.
75. Зміївська І., Обоянська Л. Інформаційна культура як чинник формування фахівця в умовах дистанційного навчання. *Інженерні та освітні технології*: науково-практичний журнал. 2016. № 2 (14). С. 25–34.
76. Зязюн І. А. Наукове осмислення освітнього простору культури в педагогічній теорії. *Імідж сучасного педагога*. Полтава, 2006. №5–6. С. 12–16.
77. Ильинский И. Образовательная революция. Москва, 2002. 592 с.
78. Ионин Л. Г. Социология культуры: тысячелетие: учеб пособие для студентов вузов. Москва, 2000. 431 с.
79. Исаев И. Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя: учебное пособие для студ. вузов. Москва: Академия, 2002. 208 с.

80. История философии: Запад-Россия-Восток (книга третья. Философия XIX – XX в). Москва, 1999. 448 с.
81. Ідентифікація поняття "культура безпеки життєдіяльності". Вісник НУК. URL: <http://ev.nuos.edu.ua> (дата звернення 11.06.2017).
82. Інформаційна культура користувача-дитини – основа самовизначення в глобальному інформаційному просторі; за ред. О. А. Решетняк. Київ: Національна бібліотека України для дітей, 2014. 52 с.
83. Каган М. С. Философия культуры. Санкт-Петербург, 1996. 416 с.
84. Калініна Л. М. Теоретико-прикладні аспекти формування інформаційної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу: монографія. Київ: Педагогічна думка, 2012. 160 с.
85. Кармин А. С. Культурология. Санкт-Петербург, 2006. 464 с.
86. Кармин А. С., Новикова Е. С. Культурология. Санкт-Петербург, 2006. 464 с.
87. Кармин А. С., Новикова Е. С. Культурология. Санкт-Петербург, 2004. 464 с.
88. Кертман Л. Е. История культуры стран Европы и Америки 1870-1917: учеб. пособие для вузов по специальности «История». Москва: Высшая школа, 1987. 304 с.
89. Кизима Р. А. Екологія: навч. посіб. Харків, 2010. 304 с.
90. Кимберг А. К. Университеты: противоречия развития. *Университетское управление: практика и анализ*. 2003. № 1. С. 30–34.
91. Кисельов М. М., Деркач В. Л., Толстоухов А. В. та ін. Концептуальні виміри екологічної свідомості. Київ, 2003. С.130–156.
92. Кисельов М. М., Канак Ф. М. Національне буття серед екологічних реалій. Київ, 2000. С.272–282.
93. Климов Е. А. Гипотеза «метедок» и развитие профессии психолога. *Вестник МГУ. Серия 14. Психология*. 1991. № 2. С. 3-11.

94. Ковтун О. А. Формування комунікативної толерантності майбутніх учителів іноземної мови початкової школи: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Переяслав-Хмельницький, 2016. 21 с.
95. Комарова Г. А. Научное сообщество как междисциплинарное исследовательское поле. *Политическая концептология*, 2011. № 1. С. 133–150.
96. Королук С. В. Розвиток управлінської культури керівника загальноосвітнього навчального закладу в процесі підвищення кваліфікації: дис... канд. пед. наук.: 13.00.01. Київ, 2005. 238 с.
97. Короткова М. В. Культура повседневности. Москва, 2002. 304 с.
98. Корпоративна культура: навчальний посібник; ред. Г. Л. Хаєта. Київ, 2003. 403 с.
99. Кочергин А. Н., Марков Ю. Г., Васильев Н. Г. Экологическое знание и сознание. Новосибирск, 1987. 128 с.
100. Кочубей Н. В. Соціокультурна діяльність: навчальний посібник. Суми: Університетська книга, 2015. 122 с.
101. Кравець М. С., Семашко О. М., Піча В. М. Культурологія. Львів, 2003. 235 с.
102. Кравченко А. И. Культурология: учебник. Москва, 2003. 288 с.
103. Кравченко О. В. Культурология у вимірах традицій академічної культури. *Культура України*, 2013. Вип. 42(1). С. 59–62.
104. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. Київ, Грамота, 2005. 448 с.
105. Кремень В. Інформаційно-комунікаційні технології в освіті і формування інформаційного суспільства. *Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах*. 2006. №6. С. 5–9.
106. Кремень В. Освіта і наука України: шляхи модернізації (Факти, роздуми, перспективи). Київ: Грамота, 2003. 216 с.
107. Кремень В., Ткаченко В. Україна: шлях до себе. Проблеми суспільної трансформації. Київ: Видавничий центр «Друк», 1998. 446 с.

108. Крисаченко В. С. Екологічна культура: теорія і практика: навчальний посібник. Київ: Заповіт, 1996. 352 с.
109. Крисаченко В. С., Хилько М. І. Екологія. Культура. Політика: Концептуальні засади сучасно розвитку. Київ, 2002. 598 с.
110. Крысько В. Г. Психология и педагогика. Москва, 2004. 336 с.
111. Куделя П. О. Вища школа регіону як об'єкт соціального управління : дис... канд. соціол. наук. Дніпропетровськ, 2003. 174 с.
112. Культура в системі суспільства. URL: <http://www.grinchuk.lviv.ua/referat/1/384.html> (дата звернення 11.06.2017).
113. Культура особистості. URL: www.djerelo.com/index.php (дата звернення 11.06.2017).
114. Культура спілкування й етикет. URL: <http://ua.textreferat.com/referat-8604-1.html> (дата звернення 11.06.2017).
115. Культурологія: теорія та історія культури: навчальний посібник; ред. І. І. Тюрменко. Київ, 2010. 370 с.
116. Ладыжец Н. С. Философия и практика университетского образования. Ижевск, 1995. 256 с.
117. Лисин Б. Стратегический ресурс инноваций. Москва, 2000. 37 с.
118. Лихачев Б. Т. Экология личности. *Педагогика*. 1993. №2. С. 19–24
119. Лукашевич М. П. Соціалізація. Виховні механізми і технології: навчально-методний посібник. Київ: ІЗМН. 1998. 112 с.
120. Любарець В. В. Професійна підготовка майбутніх менеджерів соціокультурної діяльності для індустрії гостинності: теоретичні обґрунтування: монографія. Суми: П.Ф «Видавництво «Університетська книга», 2018. 382 с.
121. Магдик О. Правове виховання школярів: теорія, досвід, проблеми. *Постметодика*. 1999. № 2/4. С. 58–59.
122. Мазур И. И., Козлова О. Н., Глазачев С. Н. Путь к экологической культуре. Москва, 2001. 216 с.

123. Максименко С. Д. Психологія в соціальній та психологічній практиці: методологія, методи, програми, процедури. Київ: Наук. думка, 1998. 226 с.
124. Максюта М. Є. Філософія науки. Хрестоматія: навчальний посібник. Київ, 2007. 420 с.
125. Мангасарян В. Н. Экологическая культура общества. Санкт-Петербург, 2009. 97 с.
126. Маркарян Э. С. Теория культуры и современная наука. Москва, 1983. 284 с.
127. Маркова А. К. Психология профессионализма. Москва. Педагогика, 1996. 256 с.
128. Мацковский М. С. Социология семьи: Проблемы теории, методологии, методы. Москва, 1989. 116 с.
129. Медведь В. В. Розвиток управлінської культури в професійно-технічному навчальному закладі: дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2007. 284 с.
130. Межуев В. М. Идея культуры. Очерки по философии культуры. Москва, 2006. 408 с.
131. Мельник В. Антропологічні та аксіологічні виміри буття інформаційної культури як простору для самореалізації особистості. *Гуманітарний вісник ЗДІА: зб. наук. праць*. Запоріжжя: РВВ «ЗДІА». 2017. № 68. С. 168–178.
132. Мерлянова О. А. Роль мистецької освіти в художньо-естетичному вихованні молоді: Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. *Стан та перспективи розвитку культурологічної науки в Україні*: збірник тез доповідей. Миколаїв: ВП «МФ КНУКІМ», 2015. Ч. 1. С. 120–123.
133. Мертон Р. К. Социальная теория и социальная структура. *Социологические исследования*. 1992. № 2. С. 23–29.
134. Методична культура вчителя. URL: http://sadykschol.at.ua/publ/informue_administracija_shkoli/metodichna_kultura_vchitelja/5-1-0-2 (дата звернення 11.06.2017).

135. Митина Л. М. Психология профессионального развития учителя. Москва: Флинта, 1998. 200 с.
136. Міщик Л. І. Професійна підготовка соціального педагога (педагогічний, психологічний та управлінський аспекти). Запоріжжя, 1996. 104 с.
137. Мусієнко М. М., Серебряков В. В., Брайон О. В. Екологія. Охорона природи: словник-довідник. Київ, 2002. 550 с.
138. Налетова И. В. Университет Гумбольдта в динамике развития университетского образования. *Вестник Тамбовского университета. Серия: Гуманитарные науки*, 2010. Т. 89. № 9. С. 7–12.
139. Налетова И. В., Прохоров А. В. Трансформация ценностей академической культуры в условиях глобализации. *Аналитика культурологии*, 2009. Вып. 3(15)]. URL:<http://www.analiculturolog.ru/archive/item/300-article> (дата звернення 11.06.2017).
140. Налетова И., Прохоров А. Академическая культура как идея университета. *Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики*. Тамбов: Грамота, 2013. № 12. Ч. 1. С. 137–141.
141. Нестуля О. О. Соціологія: навчальний посібник. Київ, 2009. 272 с.
142. Нова українська школа: концептуальні засади реформування загальної школи URL: <http://mon.gov.ua> (дата звернення 11.06.2017).
143. Носков В. И., Кальянов А. В., Мирошниченко О. В. и др. Инновационные технологии в гуманитарном вузе; под ред. проф. В. И. Носкова. Донецк, 2002. 288 с.
144. Ньюмен Дж. Христианство и научные изыскания. *Отечественные записки*. 2003. №6. URL: <http://www.strana-oz.ru/2003/6/hristianstvo-i-nauchnye-izyskaniya> (дата звернення 11.06.2017).
145. Оленев С. М. Информационная культура на рубеже тысячелетий: преюмственность и новации. *Информационная культура личности: прошлое,*

настоящее, будущее : междунар .научн. конф. (Краснодар-Новороссийск, 11–16 сент. 1996). Краснодар-Новороссийск, 1996. С.52–53.

146. Ортега-и-Гассет Х. Миссия университета; пер. с исп. М. Н. Голубевой, А. М. Корбута. Москва, 2010. 144 с.

147. Освітній менеджмент: навчальний посібник; відп. ред. Л. Даниленко, Л. Карамушка. Київ, 2003. 400 с.

148. Осипов А. М. Университет как региональная корпорация. *Социологическое исследование*. 2004. № 10. С. 105–110.

149. Основи екології. Екологічна економіка та управління природо-користуванням: підручник; ред. Л. Г. Мельник, М. К. Шапочка. Суми, 2005. 759 с.

150. Особистість у системі соціальних зв'язків. URL: <http://forlawyer.com/ua/referaty/sociologiya/644-referat.html> (дата звернення 21.07.2017).

151. Павлов А. Н. Основы экологической культуры: учебное пособие. Санкт-Петербург, 2004. 332 с.

152. Павлюк П. Традиційне хліборобство України: агротехнічний аспект. Київ: Наук. думка, 1991. 224 с.

153. Пан Л. В. Середовище функціонування організації як основна категорія стратегічного управління. *Наукові записки Національного університету «Києво-Могиланська Академія». Економічні науки*. 2002. Т.20. С. 37–45.

154. Парсонс Т. Система современных обществ. Москва, 1998. 270 с.

155. Педагогічна культура вчителя як основа його професійної компетентності у творчій спадщині В. О. Сухомлинського. URL: http://ostriv.in.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=4522&Itemid=189 (дата звернення 11.06.2017).

156. Педагогічна культура; за ред. Л. С. Нечепоренко. Харків: ХДУ, 1993. 145 с.

157. Педагогічна майстерність: підручник; за ред. І. А. Зязюна. Київ : Вища школа, 1997. 349 с.
158. Петухова Т. А. Підготовка майбутніх учителів до формування культури безпеки життєдіяльності в учнів основної школи: автореф. дис. ... кандидата педагогічних наук. Київ, 2010. 210 с.
159. Печчеи А. Человеческие качества. Москва, 1980. 302 с.
160. Платонов Г. В. Диалектика взаимодействия общества и природы. Москва, 1989. С.168–177.
161. Плясковський Б. В. Діалектика розвитку екологічної свідомості. *Філософські проблеми сучасного природознавства. Екологія, культура і соціальна практика*. Вип. 77. 1991. С.71–78.
162. Пов'якель Н. І. Професіогенез саморегуляції мислення практичного психолога: монографія. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2003. 295 с.
163. Погорілий Д. Є., Подольська Є. А., Лихвар В. Д. Культурологія: 100 питань – 100 відповідей: навчальний посібник для ВНЗ. Київ, 2008. 240 с.
164. Погорілий О. І. Поняття культури і науки про культуру. Соціологія культури: навчальний посібник; відп. ред. О. М. Семашко, В. М. Піча. Львів, 2004. 334 с.
165. Подольська Є. А., Лихвар В. Д., Іванова К. А. Культурологія: навчальний посібник. Київ, 2005. 392 с.
166. Политология: Энциклопедический словарь; под. ред. Аверьянов Ю. И. и др. Москва, 1993. 269 с.
167. Полищук В. И. Культурология. Москва, 1998. 446 с.
168. Поплавська А. Феномен гостинності у соціокультурному просторі: від витоків до сучасності: дис... канд. культурології. Київ, 2017. 209 с.
169. Правова культура суспільства. Правова культура особи. Професійна правова культура. URL: <http://www.refine.org.ua/pageid-2265-1.html> (дата звернення 30.04.2017).
170. Примуш М. В. Загальна соціологія: навчальний посібник. Київ, 2004. 592 с.

171. Примуш М. В. Загальна соціологія: навчальний посібник. Київ: ВД «Професіонал», 2004. 592 с.
172. Приходько Ю. О., Юрченко В. І. Психологічний словник-довідник: навчальний посібник. Київ: Каравела, 2012. 328 с.
173. Причепій Є. П., Черній А. М., Чекаль Л. А. Філософія: підручник. Київ, 2007. 591 с.
174. Про концепцію екологічної освіти в Україні. *Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України*. 2002. №7. С. 37-41.
175. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: Закон України. *Урядовий кур'єр*. 2003. №32. С.4.
176. Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : збірник наукових праць : в 3 ч./ за ред. Л. Тovaжнрянського та О. Романовського. Харків: НТУ «ХП», 2010. Ч.1. 340 с.
177. Прохоров А. В. Новые академические ценности высшего образования. *Гаудеамус*, 2012. № 1. С. 22–27.
178. Психологический словарь; под ред. В. И. Войтко. Киев : Вища школа, 123 с.
179. Рагозін М. Громадянське виховання: методологія і організація у світлі європейського досвіду. *Шлях освіти*. 1999. №4. 123 с.
180. Реймерс Н. Ф. Охрана природы и окружающей человека среды: словарь–справочник. Москва, 1990. 319 с.
181. Рибальченко О. М. Інформаційна компетентність користувачів бібліотеки – важлива складова інформаційної культур: матеріали інтернет-конференції. *Вимірювання в бібліотеках: оцінка ефективності та якості роботи* (6–10 червня 2017 р., м. Харків). URL: http://lib.nure.ua/storage/app/media/conference/materials/Rybalchenko_EN.pdf (дата звернення 30.04.2017).
182. Рідей Н. М. Архітектоніка культури: сучасні підходи до поняттєво-категоріального апарату. *Науковий вісник Національного університету*

біоресурсів і природокористування України / Серія «Педагогіка. Психологія. Філософія». 2011. Вип. 159. Ч. 2. С. 11–21.

183. Рідей Н. М. Ступенева підготовка майбутніх екологів: теорія і практика: монографія. Херсон, 2011. 650 с.

184. Рідей Н. М. Ступенева підготовка майбутніх екологів: теорія і практика: монографія; відп. ред. академік Д. О. Мельничук. Херсон, 2010. 558 с.

185. Рідей Н. М., Паламарчук С. П., Шофолов Д. Л., Кучеренко Ю. А. Роль університетської культури у розвитку інтелектуально-інформаційного суспільства наукових знань. *Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. Додаток 1 до В. 27, том I (34). Київ, 2012. С. 360-375.

186. Романовський О., Романовська Ю., Романовська О. Університетська (академічна) корпоративна культура. *Освіта і управління*. 2011. Т. 14. №1. С. 141–150.

187. Ростовська В. І. Формування інформаційної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу. *Innovative Solutions in Modern Science: Scientific Journal*. 2016. № 4 (4). С. 1–17.

188. Сабатовская И. С. Проблема профессиональной культуры в современной отечественной социологической литературе. *Вчені зап. Харк. гуманіт. Ун-ту «Нар. укр. Акад.»*. 2002. Т. 9. С. 206-214.

189. Салтовський О. І. Основи соціальної екології : курс лекцій. Київ, 1997. 168 с.

190. Санистебан Л. С. Основы политической науки; перевод с испанского В. Л. Заболотного. Москва: МП «Владан», 1992. 123 с.

191. Серкіс Ж. В. Психологічні умови підготовки керівників загальноосвітніх навчальних закладів до формування організаційної культури школи: автореф. дис. ... канд. психол. наук. Київ, 2004. 21 с.

192. Сила української землі. Хліборобство врятувало людство. URL: <http://www.yatran.com.ua/articles/262.html> (дата звернення 30.04.2017).

193. Скібіцька Л. І. Скібіцький О. М. Менеджмент: навчальний посібник. Київ, Центр учбової літератури, 2007. – 416 с.
194. Скібіцька Л. І. Скібіцький О. М. Менеджмент: навчальний посібник. Київ, 2007. 416 с.
195. Скідін О. Л. Соціальні технології в управлінні закладами освіти: автореф. дис. ...д-ра соц. наук. Київ, 2001. 44 с.
196. Сливка С. С. Юридична деонтологія: навчальний посібник. Київ, Атіка, 2008. 296 с.
197. Словник іншомовних слів Мельничука URL: <http://slovoedia.org.ua/42/53392/276894.html> (дата звернення 21.07.2017).
198. Словник іншомовних слів. Інформація; за ред. О.С. Мельничука. Київ: УРЕ, 1977. 774 с.
199. Словник української мови: в 11 т.; АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні; редкол.: І. К. Білодід та інші. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Том 1, 1970. С. 25.
200. Смелзер Н. Социология. Москва, 1994. 311 с.
201. Соколова Г. Н. Культура труда в социальном развитии рабочего клуса: опыт социол. исслед.; под ред. Е. М. Бабосова. Минск: Наука и техника, 1984. 220 с.
202. Сорокин П. А. Главные тенденции нашего времени. Москва, 1997. 351 с.
203. Соціальна культура. URL: http://refs.co.ua/70005-Social_paya_kul_tura.html (дата звернення 05.01.2017).
204. Соціальна структура Візантійської імперії та особливості української культурно-політичної ментальності. URL: <http://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/Culturology/uvuk/Bizantium.html> (дата звернення 10.04.2017).
205. Спивак В. А. Корпоративная культура. Санкт-Перербург, 2001. 352с.

206. Стельмахович М. Г. Мовний етикет. *Культура слова*, 1981. Вип. 20. С. 7–12.
207. Степко М. Ф., Болубаш Я. Я. Болонський процес у фактах і документах. Київ–Тернопіль, 2003. 52 с.
208. Столяренко Л. Д. Психология и этика деловых отношений. Ростов-н-Д.: Феникс, 2003. 214 с.
209. Суспільство і культура. Загальне та особливе в розвитку культури. Взаємозв'язок традицій та новаторства. URL: <http://daviscountydaycare.com/kultura--czivlzaczya/59-susplstvo--kultura-zagalne-ta-osoblive-v-rozvitku-kulturi-vzamozyvazok-tradicz-ta-novatorstva.html> (дата звернення 10.04.2017).
210. Сухарев С. М., Чундак С. Ю., Сухарева О. Ю. Основи екології та охорони довкілля. Київ, 2006. 389 с.
211. Сухомлинский В. О. Павлиська середня школа. Розмова з молодим директором школи. Вибрані твори: в 5-ти т. Київ: Радянська школа, 1977. Т.4. 640 с.
212. Тайяр де Шарден П. Феномен человека. Москва, 1987. 239 с.
213. Тарасенко Г. С. Екологічна естетика в системі професійної підготовки вчителя. Вінниця, 1997. 110 с.
214. Тарасенко М. Ф. Природа. Технология. Культура. Философско-мировоззренческий анализ. Київ, 1985. 255 с.
215. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики : збірник наукових праць; відп. ред. Н. В. Гузій. Київ: М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, 2001. Вип 5. 428 с.
216. Теория культуры в вопросах и ответах: учебное пособие для студентов университета; под. ред. Н. Б. Шебаршевой и С. М. Богуславской. Оренбург: ИПК ГОУОГУ, 2009. 161 с.
217. Теория культуры в вопросах и ответах: учебное пособие для студентов университета; под. ред. Н. Б. Шебаршевой, С. М. Богуславской. Оренбург, 2009. 161 с.

218. Трудков А. М. Профессионально-педагогическая подготовка музыкального руководителя в классе баяна (в условиях дифференцированного обучения на факультете дошкольного воспитания): автореф. дис. канд. пед. наук. Мурманск: [б. и.], 1997. 19 с.
219. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник. Київ, 2011. 628 с.
220. Українське ділове мовлення. URL: <http://www.refine/org.ua/pageid-1123-7.html> (дата звернення 10.04.2017).
221. Ушинский К. Д. Родное слово: книга для детей. Собрание сочинений. Москва-Ленинград: Изд-во АПН, 1949. Т. 6. 447 с.
222. Фіцула М. М. Педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. Київ, 2000. 542 с.
223. Формановская Н. И., Шевцова С. В. Речевой этикет: Русско-английские соответствия. Москва, 1990. 125 с.
224. Формирование личности старшеклассника; под ред. В. Дубровиной. Москва, 1989. 168 с.
225. Формування економічної культури, як складова економічної освіти. URL: <http://www.grinchuk.lviv.ua/referat/1285/1289.html> (дата звернення 10.04.2017).
226. Хаєт Г. Л. Корпоротивна культура; під заг.ред. Г. Л. Хаєта. Київ, Центр навчальної літератури, 2003. 390 с.
227. Харчев А. Г., Мацковский М. С. Современная семья и ее проблемы. Москва, 1978. 224 с.
228. Хилько М. І. Екологічна культура: стан та проблеми формування. Київ, 1999. 36 с.
229. Хміль Ф. І. Менеджмент: підручник. Київ. Вища школа, 1995. 351 с.
230. Хоружа Л. Аксіологічні засади освітології: держава, суспільство і особистість. Освітологія. 2012. Вип. 1. С. 86–90.
231. Хоружа Л. Етичний розвиток сучасного педагога. *Естетика і етика педагогічної дії*. 2011. Вип. 2. С. 14–21.

232. Хоружа Л. Стан і перспективи формування етичного середовища сучасної школи. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2007. № 22. С. 177–182.
233. Хоружий Г. Ф. Академічна культура: цінності та принципи вищої освіти: монографія. Тернопіль: Навчальна книга- Богдан, 2012. 320 с.
234. Хоружий Г. Ф. Академічна культура: цінності та принципи вищої освіти. Тернопіль, 2012. 320 с.
235. Хосе Ортега-і-Гассет Х. Повстання мас. *Питання філософії*. 1989. № 3. С. 119-123.
236. Цимбалюк В. С., Гавловський В. Д., Гриценко В. В. Основи інформаційного права України. URL: <https://books.br.com.ua/themes/7/210> (дата звернення 11.06.2017).
237. Цимбалюк В. С., Гавловський В. Д., Гриценко В. В. Основи інформаційного права України: навчальний посібник. Київ, 2004. 274 с.
238. Цифрова адженда України – 2020 («Цифровий порядок денний» – 2020) URL: <https://portal.rada.gov.ua/uploads/documents/40009.pdf> (дата звернення 10.04.2017).
239. Цифрова адженда України – 2020. URL: <https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&cad=rja&uact=8&ved=0ah>
 UKewjdzfAzvTUAhUISJoKHZorBZUQFgg2MAM&url=https%3A%2F%2Fucci.org.ua%2Fuploads%2Ffiles%2F58e78ee3c3922.pdf&usg=AFQjCNFO0abN4Um5ZfcCMuSmIULVeqQ_Yg (дата звернення 10.04.2017).
240. Цыганов П. Политология Роберта Даля. *Социально-политические науки*. 1990. № 10. 106 с.
241. Чайка Г. Л. Культура ділового спілкування менеджера. Київ, 2005. 442 с.
242. Чепелева Н.В., Повякель Н.І. Психологічна служба у вищих закладах освіти. *Практична психологія та соціальна робота*. 2001. №6. С. 2–4.

243. Шаповалов В. А. Социокультурные аспекты информатизации образования. Ставрополь: СГУ, 1997. 88 с.
244. Шейко В. М., Богуцький Ю. П., Германова де Діас Е. В. Культурологія: навчальний посібник. Харків, 2011. 473 с.
245. Шеремета П., Каніщенко Г. Кейс-метод: з досвіду викладання в українській бізнес-школі. Київ, 1999. 79 с.
246. Шиверских М. Р. Взаимодействие предпринимательской и академической культуры в экономике знаний. *Вопросы образования*, 2010. № 4. С. 70–84.
247. Шовш К. С. Здоров'язбережувальна складова академічної культури майбутніх педагогічних працівників у закладах вищої освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт): зб. наукових праць / За ред. О. В. Тимошенка. К.: Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2019. Випуск 4 (112) 19. С. 175–178.*
248. Шовш К. С. Інформатизація освіти як теоретична і практична проблема. Вища освіти України. Київ, 2015. Вип.4. С. 32–37.
249. Шовш К. С. Інформаційна культура соціального педагога: особливості формування та реалізації. *Вища освіти України*. Київ: 2017. Вип.1. С. 65–71.
250. Шовш К. С. Основні суперечності технологізації інформаційної культури вчителя. Вища освіти України. Київ: 2015. Вип.3. С. 26–34.
251. Шовш К. С. Реалізація інформаційної культури вчителя як необхідної умови конкурентоспроможності в умовах євроінтеграції. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія»*. Мукачево : 2017. Вип.2 (6). С. 222–225.
252. Шовш К. С. Створення інформаційної інфраструктури та комп'ютерної бази навчального середовища ВНЗ. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5.*

«Педагогічні науки: реалії та перспективи». Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. Вип. 134. С. 242–256.

253. Шовш К.С. Інформаційна культура педагога: проблеми визначення та формування. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика*. К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. № 1-4. С. 47–56.

254. Щербак Ф. Н. Профессионально-нравственная культура труда. Москва: Знание, 1985. 64 с.

255. Энциклопедия замечательных людей и идей. Основные формы и типы культуры. Место и функции культуры в обществе. URL: <http://www.abcreople.com/typevork/art/doc-3.htm> (дата звернення 10.04.2017).

256. Энциклопедия профессионального образования: в 3-х т.; под ред. С. Я. Батышева. Москва: АПО, 1999. Т. 2. 440 с.

257. Юрій М.Ф. Людина і світ. Київ, 2006. 460 с.

258. Юрченко Л. І. Екологічні аспекти морально-етичного виховання. *Концептуальні засади модернізації системи освіти в Україні*: мат. Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 1 лют. 2002). Харків, 2002. С.169.

259. Ягупов В. В. Педагогіка: навчальний посібник. Київ, 2002. 560 с.

260. Якуба Е. А. Сосиология: учебное пособие для студентов. Харьков, 1996. 176 с.

261. Яницкий О. Н. Экологическая культура: очерки взаимодействия науки и практики. Москва, 2007. 271 с.

262. Яценко Н. Е. Толковый словарь обществоведческих терминов. Санкт-Петербург: Лань, 1999. 524 с.

263. Center for Academic Integrity. *The Fundamental Values of Academic Integrity: Honesty, Trust, Respect, Fairness, Responsibility*. URL: http://www.academicintegrity.org/fundamental_values_project/pdf/FVProject.pdf (last accessed on 08.10.2007).

264. Kroeber A. L., Clyde Kluckhohn Kroeber Alfred Louis. *Culture: a critical review of concepts and definitions*. New York: Vintage Books, 1960. 435 p.

265. Mendoza P. Academic Capitalism and Academic Culture: a Case Study. *Education Policy Analysis Archives*, 2008. Vol. 16, № 23. P. 1-24.
266. Ridei N., Rybalko Y., Kucherenko I., Palamarcuk S., Shofolov D. The role of ecological culture as an indicator of sustainable development of relations between society and nature. *European Scientific Journal, 1St Eurasian Multidisciplinary Forum, EMF 2013, special/edition*. Tbilisi, 2013. vol.2. P. 14–23
267. Slaughter S. & Leslie L. Academic Capitalism: Politics, Policies, and the Entrepreneurial University. *Baltimore*. London: John Hopkins University Press, 1997. P. 88-93.
268. Sneed Y. D. Entropy, information and decision. *Synthese*, 1967. vol. 17. № 4. P. 121-123.
269. Steward J., Julian H. Theory of Culture Change: The Methodology of Multilinear Evolution: University of Illinois Press, 1972. 256 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

МОТИВАЦІЙНИЙ ПИТАЛЬНИК

ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ ТИПОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙ

(ЗА Є. КЛИМОВИМ)

ПІБ _____

Вік та стать _____

ЗВО _____

н/п	Тип взаємодії	Тлумачення	Професії
1	2	3	4
1	Людина-Людина	професії взаємопов'язані з вихованням, обслуговуванням, навчанням та між особистим спілкуванням	Педагогічні, медичні, професії сфери послуг та інші
2	Людина-Техніка	професії взаємопов'язані зі створенням, обслуговуванням та експлуатацією технічно-корисних продуктів	Інженер-конструктор, технік сервісного обслуговування, системний адміністратор та інші
3	Людина-Художній образ	професії взаємопов'язані зі створенням, копіюванням, відтворенням та вивченням художніх образів	Художник, актор, поет, співак, митець, реставратор та інші
4	Людина-Природа	професії взаємопов'язані зі вивченням, охороною та перетворенням природних ресурсів	Еколог, ландшафтний дизайнер, садовод, агроном та інші
5	Людина-Знак	професії взаємопов'язані зі створенням та використанням знакових систем (цифрових, літерних, нотних)	Перекладач, аналітик, фінансист, букініст, критик та інші

Вашій увазі пропонується п'ять компетентностей взаємодії. Вам необхідно навпроти кожної з них поставити відмітку.

Підрахунок результатів. Найбільша кількість відміток відповідає притаманному Вам типу взаємодії. Відповідно в табл. 1 обираєте професійну орієнтацію.

н/п	Тип взаємодії	Компетентніна взаємодія	Відповідь здобувача освіти
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
1	Людина-Людина	Конативність спілкування	
		Інноваційні взаємодії	
		Позитивні прагнення	
		Плінер	
		Творчі взаємини	
2	Людина-Техніка	Технологічна взаємодія	
		Технічна грамотність	
		Композитивістика	
		Комплекторність	
		Синтетико-технічна операціонабельність	
3	Людина-Художній образ	Образотворче мистецьке сприйняття	
		Образотворча естетика	
		Візуалізація	
		Етика взаємодії	
		Партитурність сприйняття світу	
4	Людина-Природа	Природовідповідність	
		Уподоблення природним образам	
		Нативне сприйняття світу	
		Екологічна свідомість	
		Ноосферологічне мислення	
5	Людина-Знак	Акторське мистецтво	
		Сценічне декламування	
		Цифрове сприйняття	
		Педантизм	
		Перфекціонізм	

ПРОТОКОЛ
діагностики компетентності академічної культури
у майбутніх педагогічних працівників у ЗВО

Прізвище, ім'я, по-батькові _____
ЗВО _____
Напрямок _____

Види навчально-пізнавальної діяльності освітнього процесу (*необхідне підкреслити*):

- Професійно-дидактичний
- Науково-методична
- Дослідницька
- Моніторингова

Професійна підготовка майбутніх педагогічних працівників формує у них компетентність академічної культури, яка визначається такими критеріями:

Репродуктивний критерій оцінювання майбутніх педагогічних працівників з компетентністю академічної культури

п / н	Вимірний показник	Рівні		
		Достатній (C, D)	Середній (B)	Підвищений (A)
1	2	3	4	5
1	Безпеки життєдіяльності			
2	Основи екології			
3	Професійної педагогіки			
4	Теоретичні та методичні аспекти академічного спілкування			
5	Теоретичні та методичні аспекти навчально-пізнавальної діяльності академічного виміру			
6	Методики академічної мобільності та соціального виміру			
7	Основа неперервної освіти			
8	Методика навчання історичних педагогіко-академічних шкіл			
9	Академічна зацікавленість роботодавців			
10	Професійний розвиток (самовдосконалення)			

Евристичний критерій оцінювання майбутніх педагогічних працівників з компетентністю академічної культури

п/н	Вимірний показник	Рівні		
		Достатній (C, D)	Середній (B)	Підвищений (A)
1	2	3	4	5
1	Соціально-побутові взаємини людини і соціуму			
2	Нативні взаємини людини і довкілля			
3	Професію-графічні (фахові спеціалізовані взаємини людини і середовищ)			
4	Академічне забезпечення освітнього процесу			
5	Академічна мобільність в просторі освіти, науки та інноватики ЗВО			
6	Соціальні гарантії правового регулювання академічної зайнятості			
7	Техніко-методичне забезпечення освітнього процесу мережевої взаємодії			
8	Процесність системного підходу управління якістю освітньо-наукових систем			

Креативний критерій оцінювання майбутніх педагогічних працівників з компетентністю академічної культури

п/н	Вимірний показник	Рівні		
		Достатній (C, D)	Середній (B)	Підвищений (A)
1	2	3	4	5
1	Діяти біо-соціально етично та відповідально			
2	Прагнути до набуття нових знань у галузі академічної культури			
3	Самоаналіз результатів			
4	Цінності та функціоналізм професіоналізму			
5	Стратегіями траєкторії успіху			
6	Квалітологія технологічного забезпечення освітнього процесу			
7	Дистанційна взаємодія у проектній діяльності			
8	Академічні комунікації реєстрів Epic-Naric			

Власне самооцінювання здобувача освіти:

Рекомендації відповідального структурного підрозділу з покращення якості підготовки здобувача освіти:

Академічні рекомендації

КАРТКА**експертного оцінювання**

доведеності отриманих результатів сформованості компетентності академічної культури майбутніх педагогічних працівників у ЗВО

Оцініть сформованість компетентності у майбутніх педагогічних працівників за 100-бальною шкалою. Рубрики 1-3 експертного заключення оцінюються мах 30 балів, рубрика 4 – у 10 балів.

н/п	НАЗВА	БАЛИ
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
1	Ефективність методики організації формування компетентності академічної культури майбутніх педагогічних працівників у ЗВО <i>(тах сумарно 30 балів):</i>	
1.1	заклучення угод партнерської взаємодії	
1.2	форми документообігу організації освітнього процесу	
1.3	технічне регулювання охорони праці та БЖД	
2	Навчально-методичний супровід у вигляді комплексів з забезпечення навчання та практики <i>(тах сумарно 30 балів):</i>	
2.1	забезпеченість навчально-методичними активами	
2.2	вільний доступ до мереж та платформ	
2.3	лабораторно-аналітична верифікація	
3	Технічні регламенти відповідності рекомендованим настановам у ЗВО <i>(тах сумарно 30 балів):</i>	
3.1	стандартизація	
3.2	ліцензування	
3.3	сертифікація	
4	Академічна компетентність педагогічного працівника до саморозвитку та професійного самовдосконалення <i>(тах 10 балів):</i>	
4.1	моніторинг академічних активів	
4.2	релевантність академічних результатів	
4.3	експертне оцінювання	
ВИСНОВКИ за методами Монтекарло, фокус-груп, Делфі:		

Список публікацій здобувача за темою дисертації**Статті у наукових фахових виданнях України**

1. Шовш К. С. Основні суперечності технологізації інформаційної культури вчителя. *Вища освіта України*. Київ, 2015. Вип.3. С. 26–34.

2. Шовш К. С. Інформатизація освіти як теоретична і практична проблема. *Вища освіта України*. Київ, 2015. Вип.4. С. 32–37.

3. Шовш К. С. Інформаційна культура соціального педагога: особливості формування та реалізації. *Вища освіта України*. Київ, 2017. Вип.1. С. 65–71.

4. Шовш К. С. Інформаційна культура педагога: проблеми визначення та формування. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика*. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. № 1-4. С. 47–56.

5. Шовш К. С. Реалізація інформаційної культури вчителя як необхідної умови конкурентоспроможності в умовах євроінтеграції. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія»*. Мукачєво, 2017. Вип.2 (6). С. 222–225.

6. Шовш К. С. Створення інформаційної інфраструктури та комп'ютерної бази навчального середовища ВНЗ. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. «Педагогічні науки: реалії та перспективи»*. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. Вип. 134. С. 242–256.

Стаття у виданні, віднесеному до міжнародної наукометричної бази даних

7. Шовш К. С. Здоров'язберезувальна складова академічної культури майбутніх педагогічних працівників у закладах вищої освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт): зб. наукових праць; за ред. О. В. Тимошенка*. Київ: Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2019. Випуск 4 (112) 19. С. 175–178. (Видання внесено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus).

Відомості про апробацію результатів дисертації

1. «Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції» (Мукачево, 2017, очна);
2. «Управлінські науки в сучасному світі» (Київ, 2017, заочна);
3. «Сучасний викладач у студентоцентричній моделі освітнього процесу університету» (м. Івано-Франківськ, 2016, очна);
4. «Професійна підготовка фахівців у вимірі нових освітніх реалій» (Івано-Франківськ, 2018, очна);
5. «Проблеми та перспективи фахової підготовки сучасного педагога в умовах розбудови Нової української школи» (Івано-Франківськ, 2019, очна);
6. «Сучасні тенденції розвитку науки і освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів» (Мукачево, 2019, очна).

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені А.С. МАКАРЕНКА

вул. Роменська, 87, м. Суми, 40002, факс (0542) 22-15-17, тел. (0542) 22-14-95
E-mail: rector@sspu.sumy.ua Код ЄДРПОУ 02125510

№ 2800

На №

від 22.05.2019

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Шовш Катерини
на тему «Формування академічної культури майбутніх педагогічних
працівників у закладах вищої освіти»,
поданого на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Протягом 2015-2019 навчальних років у Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка здійснювалося впровадження результатів наукових досліджень Шовш Катерини.

Здобувачем вперше виявлено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено ефективність організаційно-педагогічних умов формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у закладах вищої освіти, до яких віднесено: вільне волевиявлення свідомих рішень; свобода слова для кожного учасника ЗВО; вільний вибір свободи академічного пошуку; академічне наслідування вільного сприйняття від наставника до послідовника; академічна повага до наукових шкіл; розроблено модель формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у закладах вищої освіти, яка складається з цільового, теоретико-змістового, науково-методичного, діагностико-оцінного та результативно-релевантного блоків.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у тому, що впроваджено організаційно-педагогічні умови формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у практичну діяльність закладів вищої освіти.

Подальшого розвитку набули положення щодо архітекτονіки культури та її соціально-пізнавального функціонального призначення, закономірностей масовості культурно-суспільної місії педагогічних працівників, які обумовлюють поліпрофільність семантики складових потенціалу академічної культури, науково-пізнавальних традицій наслідування досвіду наукових педагогічних шкіл, педагогічної майстерності, альтруїзму, мудрості навчання та практичної сумлінності.

Констатуємо високий рівень наукових досліджень Шовш Катерини, результати яких можуть бути використані викладачами, що здійснюють освітній процес у закладах вищої педагогічної освіти, а також слухачами системи післядипломної освіти з метою підвищення їх професійної кваліфікації.

Ректор

Ю.О. Лянной

Міністерство освіти і науки України
 Державний вищий навчальний заклад
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76018, тел. (0342) 75-23-51, факс (0342) 53-15-74
 e-mail: inst@pu.if.ua, Код ЄДРПОУ 02125266

№ 01-15/03-1710-2 від 16.10.2018

АКТ

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
 Шовш Катерини Степанівни «Формування академічної культури
 майбутніх педагогічних працівників у закладах вищої освіти»,
 поданої на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за
 спеціальністю 13.00.04 - теорія і методика професійної освіти**

Апробація результатів наукового дослідження Шовш Катерини Степанівни «Формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у закладах вищої освіти» були впроваджені в освітній процес у ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». Проведено апробацію змодельованих умов формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у закладах вищої освіти.

Теоретичні обґрунтування дисертанткою впливу глобалізаційних процесів на сучасні трансформації освіти та підвищення вимог до її якості довели актуальність ролі академічної культури у розвитку освітніх інституцій та формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у закладах вищої освіти.

Констатувальний етап експериментальної роботи дозволив встановити методичні засади формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників, а саме: зміст процесу формування та методик організації. Методика формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у закладах вищої освіти виступає комплексом планувально-організаційних, організаційно-педагогічних, методичних, соціально-економічних, матеріально-фінансових, інформаційно-технологічних, адміністративних заходів, умов, процедур з забезпечення ефективності неперервності, наскрізності, системної наступності освітнього процесу (у складових структурної організації, функціональності, змістовності та

практичної активності) студентоцентрованого навчання педагогічних працівників, яка передбачає здобуття та розвиток сучасних наукових знань, професійно-практичних умінь, навичок і компетентностей, набуття досвіду професійно-орієнтованої та спеціальної фахової діяльності у відповідності до соціальних запитів (сучасних і пролонгованих) професійних середовищ зайнятості педагогічних працівників.

Впровадження результатів та висновків наукової роботи Шовш К.С. підтвердило теоретичну та практичну значущість дисертаційного дослідження та необхідність використання її матеріалів при підготовці академічної культури майбутніх педагогічних працівників у закладах вищої освіти.

Проректор з науково-педагогічної роботи,
д.філос.н., професор

Г.Й.Михайлишин

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

імені М.П. ДРАГОМАНОВА

01601, м.Київ-30, вул. Гірогова, 9

Телефон 234-11-08

E-mail: rector@npu.edu.ua; код ЄДРПОУ 02125295

15.02.18 № 04-10/215

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Шовш Катерини Степанівни на тему: «**Формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у закладах вищої освіти**» поданого на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти впровадження у навчальний процес факультету педагогіки і психології.

Протягом 2017-2019 рр. на факультеті педагогіки і психології НПУ імені М.П. Драгоманова здійснювалось впровадження результатів експериментального дослідження Шовш Катерини Степанівни на тему: «Формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у закладах вищої освіти». Автором було запроваджено методичку формування академічної культури майбутніх педагогічних працівників у закладах вищої освіти. У результаті запровадженої методики подальшого розвитку набули положення щодо архітекtonіки культури та її соціально-пізнавального функціонального призначення, закономірностей масовості культурно-суспільної місії педагогічних працівників, які обумовлюють поліпрофільність семантики складових потенціалу академічної культури, науково-пізнавальних традицій наслідування досвіду наукових педагогічних шкіл, педагогічної майстерності, альтруїзму, мудрості навчання та практичної сумлінності.

У результаті апробації зроблено висновок, що результати дисертаційного дослідження Шовш Катерини Степанівни доцільно впроваджувати в практику навчально-виховного процесу вищих навчальних закладів, що здійснюють підготовку майбутніх педагогічних працівників.

Саме це підтверджує теоретичну та практичну значущість представлених результатів дисертаційного дослідження Шовш Катерини Степанівни.

Проректор з наукової роботи

Торбін Г.М.

Заступник декана з наукової роботи
факультету педагогіки і психології

Матвієнко С.В.

